
**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

ВИПУСК 90

(ЧАСТИНА II)

КИЇВ – 2010

Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць.
Випуск 90. Частина II (у двох частинах).

К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Інститут міжнародних відносин, 2010. – 170 с.

У збірнику вміщені матеріали конференції молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних відносин», яка відбулася 22 жовтня 2009 року в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Розраховано на викладачів, наукових співробітників, аспірантів та студентів.

Редакційна колегія:

Губерський Л. В.,	д-р філософ. наук, проф., академік НАН України (головний редактор);
Вергун В. А.,	д-р екон. наук, проф.;
Дайнеко В. В.,	канд. філол. наук, проф.;
Денисов В. Н.,	д-р юрид. наук, проф.;
Довгерт А. С.,	д-р юрид. наук, проф., член-кор. АПрН України;
Кисіль В. І.,	д-р юрид. наук, проф.;
Копійка В. В.,	д-р політ. наук, проф.;
Коппель О. А.,	д-р істор. наук, проф.;
Крижанівський В. П.,	д-р істор. наук, проф.;
Крушинський В. Ю.,	д-р політ. наук, проф.;
Макаренко Є. А.,	д-р політ. наук, проф.;
Манжола В. А.,	д-р істор. наук, проф.;
Матвієнко В. М.,	д-р істор. наук, проф.;
Муравйов В. І.,	д-р юрид. наук, проф.;
Пахомов Ю. М.,	д-р екон. наук, проф., академік НАН України;
Перепелиця Г. М.,	д-р політ. наук, проф.;
Пирожков С. І.,	д-р екон. наук, проф., академік НАН України;
Пузанов І. І.,	д-р екон. наук, проф.;
Рижков М. М.,	д-р політ. наук, проф.;
Рогач О. І.,	д-р екон. наук, проф.;
Скороход Ю. С.,	д-р політ. наук, проф.;
Філіпенко А. С.,	д-р екон. наук, проф.;
Фурса С. Я.,	д-р юрид. наук, проф.;
Шемшученко Ю. С.,	д-р юрид. наук, проф., академік НАН України;
Циганов С. А.,	д-р екон. наук, проф.;
Шнирков О. І.,	д-р. екон. наук, проф. (заст. головного редактора).

Відповідальний редактор: **Римська Т.Ю.**

Адреса редакційної колегії: 04119, Київ, вул. Мельникова, 36/1,
Інститут міжнародних відносин; тел. 481-44-14.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, імен власних та інших відомостей.

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

*Орленко О.**

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ АГРАРНОГО РИНКУ УКРАЇНИ ДО СВІТОВОГО РИНКУ

У тезах розглянуті особливості сучасних проблем інтеграції аграрного ринку України до світового ринку в умовах фінансово-економічної кризи. Розглянуті можливості вдосконалення цінової політики в аграрному секторі шляхом істотного поліпшення ринкових відносин.

Корінне реформування і становлення вітчизняної економіки, розвиток ринкових відносин в умовах соціально-економічної кризи зумовили необхідність створення нових механізмів державного та ринкового регулювання виробництва сільськогосподарської продукції України. Послідовна інтеграція України в Європейське економічне Співтовариство відкриває великі можливості для просування української продукції на ринки Європи.

З приєднанням до світового ринку неминуче постає питання про конкурентоспроможність сільськогосподарських товарів українських виробників на внутрішньому і зовнішньому ринках, де поруч з конкурентністю ринкових цін рівнозначно виступає конкурентність якості продукції. Отже, визначальним критерієм конкурентоспроможності виробників, а разом з цим і сподіваного успіху, є розуміння і задоволення потреб та вимог покупців світового ринку.

Проблеми формування сприятливого клімату для розвитку національного товаровиробництва зараз стоять дуже гостро. Прогрес на теоретичному рівні вже є, оскільки проблема від питання «про захист вітчизняного товаровиробника» еволюціонувала до питання «формування сприятливого клімату для розвитку товаровиробництва».[2]

Ключові проблеми, що зараз перешкоджають розвитку національного виробництва, полягають в наступному: обмеженість платоспроможного попиту; проблема лібералізації торгівлі без пригнічення національного виробника; фіскальний тиск; відсутність структурної економічної інформації; невідповідність більшості українських стандартів світовим вимогам.[3]

Нова аграрна політика повинна мати зовнішньоекономічне, інтеграційне спрямування, зумовлене вступом України до СОТ та підготовкою до вступу до ЄС. Епіцентром спільної аграрної політики ЄС є особлива система державної підтримки та регулювання сільського господарства, яка визначає характер розвитку галузі. Запровадження такої системи в Україні - необхідна умова забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного аграрного сектора на європейському ринку. Однак, система державної підтримки та регулювання сільського господарства в Україні надто деформована і відстає від цивілізаційного розвитку та від європейських стандартів.[1]

Аналіз ситуації, яка складається в результаті інтеграції України у світову економічну систему, свідчить про те, що домінування на внутрішньому ринку імпортової харчової про-

* старший викладач МУБП.

дукції три роки тому змінилося сьогодні на користь українського товаровиробника, але при збереженні сировинного характеру українського експорту (крім алкогольних напоїв). При помітному темпі зростання м'ясної та молочної промисловості, виготовлення прохолодних та лікєро-горілочаних напоїв, відстають такі базові галузі, як спиртове та цукрове виробництво.

Для вдосконалення цінової політики було багато пропозицій, переважна більшість яких зводиться до державного регулювання цін на сільськогосподарську продукцію, встановлення параметрів цін (мінімальних, середніх, максимальних тощо). Однак, це не ринковий метод розв'язання проблеми, а вимушене реагування на її тривале загострення. Подолання цінового диспаритету можливе за рахунок вдосконалення ринкових відносин, забезпечення прозорого аграрного ринку. Є численні факти, коли одну й ту саму продукцію різні господарства в одній області, і навіть в одному районі, продають за цінами, що коливаються у 2-3 рази. У світовій практиці допустимими вважаються відхилення на 10-20 відсотків. В Україні практично не застосовуються ринкові механізми прозорого ринку. Частка сільськогосподарської продукції, яка продається через біржі, коливається в межах 1-3 відсотків, тоді як вона має становити як мінімум не менше 10 відсотків (як це має місце у країнах з цивілізованим ринком). Такі прогресивні методи біржової торгівлі, як форвардні, ф'ючерсні та опціонні контракти, ярмаркові торги становлять мізер у системі оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією.[4]

Прямі контракти (між сільськогосподарськими і переробними підприємствами) не сприяють прозорості ринку та об'єктивності цін, а навпаки використовуються як важелі тиску на аграріїв з боку регіональних монополістів-переробників. Тому, можливості вдосконалення цінової політики в аграрному секторі шляхом істотного поліпшення ринкових відносин дуже великі. Для їх реалізації потрібні:

- повна лібералізація цін на сільськогосподарську продукцію та продукцію її переробки;
- стимулювання споживчого попиту шляхом заміни всіх пілг населення грошовими адресними субсидіями;
- зняття адміністративних обмежень на міжрегіональний рух продукції та її експорт;
- недопущення монополістичного та адміністративного втручання в ціни на аграрному та споживчому ринках;
- наполегливе, в тому числі адміністративне, впровадження ринкових механізмів забезпечення прозорості аграрного ринку, в тому числі через спілки виробників тощо.

При цьому не слід вдаватися до механічного копіювання механізмів цінової підтримки виробників «старої» аграрної політики ЄС, від якої європейська спільнота відмовилась.

Інтеграція у світові структури накладає на органи виконавчої влади і на кожного виробника завдання застосовувати такі регулювальні норми для підвищення якості своєї продукції, які б забезпечували ринковий попит на продукцію й однозначно створювали умови для зацікавленості інвесторів у капіталовкладеннях у вітчизняне виробництво та розвитку партнерства з виробниками України.

Рішення цих завдань можливе за умови розроблення та реалізації національної політики щодо якості продукції та її конкурентоспроможності, прийняття норм і правил, які діють на світовому ринку, впровадження міжнародного досвіду у сферу виробництва сільськогосподарської продукції.

Література

1. Губський Б.В. Аграрний ринок. – К.: Нора-прінт, 2008. – 184 с.
2. Механізм біржової і торгівлі продукцією АПК – елемент ринкової інфраструктури /За ред. О.М. Шпичака. – К.: ІАЕ УААН, 2007. – 86 с.

3. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції (практичний посібник) / За ред. П.Т. Саблука. – К.: ІАЕ, 2006. – 556 с.
4. Швагуляк-Шостак О. Рацпропозиція // Контракти. – 2009. – № 9. – С. 40-41.

*Рилад Н.М.**

УДОСКОНАЛЕННЯ ФІСКАЛЬНИХ ТА ГРОШОВО-КРЕДИТНИХ ІНСТРУМЕНТІВ СТИМУЛЮВАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ – ДОСВІД КРАЇН ЄС

Створення економічних засад інноваційної моделі розвитку економіки України як передумови для поглиблення взаємодії з країнами ЄС передбачає залучення інструментів податкової, а також грошово-кредитної політики. Особливого значення в даному контексті мають пропозиції адаптації успішного досвіду країн Європейського Союзу для України.

До таких заходів, зокрема, відносяться податкові знижки (кредити). Існують два види податкових знижок для підприємств, що займаються інноваційною діяльністю – податкові знижки для всіх витрат на НДДКР та податкові знижки в разі збільшення витрат на НДДКР.

В Іспанії в 2000 р. була прийнята загальна програма з фіскального стимулювання технологічної інноваційної діяльності, що розповсюджуються переважно на малі та середні фірми та має на меті стимулювати використання ними інформаційних та телекомунікаційних технологій. Іспанська податкова система забезпечує різного роду податкові кредити (фірми можуть вилучати частку витрат на інновації з їх загальних податкових відрахувань) в залежності від видів інноваційної діяльності.

На відміну від іспанських заходів, австрійські інструменти діють для вузького спектру інноваційних витрат – промислових НДДКР і пропонують загальну податкову знижку для підприємств, які виконують НДДКР в розмірі 25% від їх витрат, а знижка в розмірі 35% призначається за додаткові витрати на НДДКР, які перевищують середнє арифметичне значення цих витрат за попередні три роки. Ці заходи розглядаються в якості ключового інструменту австрійської інноваційної політики.

Застосування грошово-кредитних заходів стимулювання ускладнюється розгортанням сучасної фінансової кризи, тому їх використання має бути спрямовано на концентрацію та підвищення ефективності використання наявних інвестиційних ресурсів, залучення іноземних інвестицій та зовнішнього кредитування науково-технологічної сфери України. Для активізації дії інструментів грошово-кредитної політики, а також банківського сектора у напрямі фінансування інноваційної діяльності варто:

1. Нарощувати потужність банківської системи шляхом розширення її ресурсної бази та покращення її якісних характеристик, що приведе до ефективного використання кредитних ресурсів для реалізації інноваційних проєктів.

2. Стимулювати політику «довгих грошей», що зробить можливим фінансування банками фундаментальних та прикладних розробок із середньо- та довгостроковою перспективою в наукомістких галузях промисловості.

3. Лібералізувати доступ іноземного банківського капіталу на фінансовий ринок України.

4. Використовувати потенціал банків як акумуляторів заощаджень населення та юридичних осіб.

* економіст I категорії НДЧ Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

5. Виважено підходити до політики процентних ставок, що суттєво підвищить інвестування з банківських джерел, у т.ч. й для реалізації інноваційних проектів.

6. Встановлювати для банків, які здійснюють пільгове довгострокове кредитування інноваційних проектів, знижені ставки норми обов'язкового резервування коштів.

7. Створити механізм державного страхування інноваційних кредитів, у т.ч. кредитів, виданих малим підприємствам, які розробляють та впроваджують інноваційну високотехнологічну продукцію.

В країнах ЄС одним з головних напрямів грошово-кредитної державної підтримки підприємств, що впроваджують інновації є, зокрема, полегшення доступу до джерел фінансування. З цією метою уряди країн Європейського Союзу здійснюють наступні заходи: стимулювання розвитку мереж «бізнес-ангелів», метою функціонування яких є пошук інвесторів для невеликих компаній; зменшення ставок оподаткування дивідендів та інших доходів від інвестування в підприємства, що займаються інноваційною діяльністю; надання гарантій на отримання кредитів; стимулювання розвитку вторинного ринку цінних паперів; виконання ролі венчурних фондів, тобто фінансування малих, дуже ризикованих підприємств з метою стимулювання процесу створення інновацій. Крім того, для підвищення інноваційного потенціалу підприємств, зокрема малих фірм, в країнах ЄС поширеною є пряма підтримка розроблення інноваційних продуктів та процесів цих підприємств через надання їм грантів та пільгових кредитів. Також розповсюдженою у багатьох країнах є практика створення центрів і банків сприяння розвитку, через які за рахунок державних коштів здійснюється фінансова підтримка малого бізнесу.

Література

1. Balassa B. (1989). Comparative Advantage, Trade Policy and Economic Development.-Harvester Wheatsheaf, New York – P.63.
2. Cunningham P., Boden M., Buthler J. Monitoring, updating and disseminating developments in innovation and technology diffusion in the Member States/ The Identification of «Best Practice»- 2001. Period: December 2001. - European Trend Chart on Innovation, European Commission Enterprise Directorate.- General, 2001. – 14 p.
3. Cunningham P. The Identification of «Best Practice» – 2002. Covering period: September 2001-September 2002.- European Trend Chart on Innovation, European Commission Enterprise Directorate.- General, 2002. – 16 p.
4. Small, but well founded // Innovation and Technology Transfer. - Luxemburg. – 2003. – #3. – P. 8-9); (Improving innovation. EURAB 02.053 final). – Режим доступу: <http://europa.eu.int/comm/research/eurab/pdf/recommendations2.pdf>.
5. Ткач Є.В. Світовий досвід державної підтримки банківського кредитування розвитку малого бізнесу на інноваційній основі / Ткач Є.В. // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2006. – № 5(28). – С. 126.
6. Майборода В. Роль банківського сектора Німеччини у сприянні розвитку малих та середніх підприємств / Майборода В. // Вісник НБУ. – 2003. – № 4, квітень. – С. 56.
7. Московкин В.М. Меры европейской инновационной политики и идентификация лучшей инновационной практики / Московкин В.М., Раковская-Самойлова А.Х. // Бизнес-информ. – 2005. – № 3-4. – С. 9-15.

*Михайленко І.В.**

ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО СПІЛЬНОГО ГАЗОВОГО РИНКУ ЄС

Поглиблене співробітництво між Європейським Союзом та Україною в галузі енергетики з метою інтеграції енергетичних ринків є важливим елементом співробітництва між ЄС та Україною. 23 березня 2009 року в Брюсселі відбулася конференція з модернізації української газотранспортної системи, за підсумками якої було підписано Спільну заяву.

У заяві закріплено, що Сторони дійшли згоди щодо намірів України поступово інтегруватися до спільного енергетичного ринку Європейського Союзу, зокрема, шляхом набуття членства в Енергетичному Співтоваристві, та готовності ЄС сприяти у цьому. Українська сторона взяла на себе зобов'язання поступової імплементації основних принципів та умов енергетичного ринку ЄС, зокрема, положень Директиви ЄС 2003/55/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу стосовно спільних правил для внутрішнього ринку природного газу («Друга газова директива») [1].

Одними з головних завдань Директиви 2003/55/ЄС є підвищення ефективності, зниження цін, підвищення рівня обслуговування й посилення конкуренції [2]. Директивою встановлюються вимоги загального характеру й спільні правила, що стосуються:

- транспортування, розподілу, постачання та зберігання природного газу;
- виходу на ринок;
- забезпечення незалежності регулюючого органу і встановлення його відповідальності;
- критеріїв і процедур надання дозволу на транспортування, розподіл і зберігання природного газу;
- надання третім сторонам доступу до сховищ на прозорих комерційних умовах і під контролем регуляторного органу [3].

З метою створення конкурентного ринку Директивою встановлені наступні вимоги:

- відокремлення транспортування від постачання шляхом забезпечення незалежності операторів газотранспортної системи, операторів газорозподільної системи та об'єднаних операторів (без зобов'язань щодо відокремлення прав власності на активи від вертикально інтегрованої компанії) і встановлення мінімальних критеріїв забезпечення незалежності оператора газотранспортної системи та операторів газорозподільних систем;
- забезпечення недискримінаційного доступу до мережі операторів газотранспортних та газорозподільних систем;
- забезпечення доступу (в т.ч. третіх сторін) до газотранспортної і газорозподільної систем, терміналів ЗПГ на основі опублікованих тарифів, що є справедливими для всіх кваліфікованих споживачів і застосовуються об'єктивно та без жодної дискримінації серед користувачів системи. Держави-члени забезпечують затвердження регулятивним органом тарифів або методологій, на підставі яких вони розраховуються [4].

* здобувач кафедри світового господарства та міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: проф. Шнирков О.І.

Також Директивою передбачається захист прав споживачів:

- споживачі газу повинні мати можливість вільно обирати свого постачальника;
- вжиття державами-членами відповідних заходів для захисту кінцевих споживачів і гарантування адекватних запобіжних заходів для захисту уразливих споживачів, у т.ч. відповідних заходів допомоги в недопущенні їх відключення.

Виконання зобов'язань, взятих на себе в результаті підписаної Спільної заяви: ЄС - Україна міжнародна конференція щодо модернізації газотранзитної системи України, дозволять Україні наблизити процеси інтеграції український газового ринку до єдиного європейського. Крім того, за умови дотримання зазначених принципів та умов енергетичного ринку ЄС, можна було б істотно наростити транзитні потужності України та забезпечити диверсифікацію джерел енергоносіїв.

Література

1. Спільна заява: ЄС - Україна міжнародна конференція щодо модернізації газотранзитної системи України. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу до документу: <http://www.mfa.gov.ua/usa/ua/19378.htm>
2. Directive 2003/55/EC of the European Parliament and of the council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 98/30/EC.-Official Journal of the European Union.- [Електронний ресурс]. - Режим доступу до документу: http://eurlex.europa.eu/JOIndex.do?year=2003&serie=L&textfield2=176&Submit=Search&_submit=Search&ihtmlang=en.
3. Правове регулювання газової сфери та нафтопостачальної сфери у Європейською Союзі та в Україні./ За заг. ред. к.е.н. В.Г. Дідика. - К.: Центр учбової літератури, 2007. - 148с.
4. Р.Сторожев. Правило рівного доступу – Як інтегрувати в європейський простір газовий ринок України (Ассоциация Газовые трейдеры Украины) [Електронний ресурс]. - Режим доступу до документу: <http://www.gasua.com/ru/media/206.html>
5. Газові ринки ЄС та України: проблеми розвитку та інтеграції // Національна безпека і оборона.-2008.-№8. [Електронний ресурс]. - Режим доступу до документу: <http://www.uceps.org/ukr/journal.php?y=2008&cat=122>

*Радзієвська С.О.**

ФІНАНСОВА КРИЗА ТА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ДО СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Світова фінансова криза викликає значні зміни в системі зовнішньоекономічних зв'язків між країнами, які проявляються, перш за все, у зменшенні обсягів експорту й імпорту товарів і послуг. Це свідчить про послаблення світового процесу поділу праці, який лежить в основі інтеграційних процесів. Тобто, світова фінансова криза послаблює інтеграційні процеси, змінює характер їх перебігу.

Про зміни в процесах інтеграції України до світового економічного простору свідчить значне падіння зовнішньоторговельного обороту товарів і послуг України у 2009 р. Так, за період з січня по липень 2009 р. експорт товарів України склав 51,0% від відповідного періоду 2008р., а імпорт – 46,2% [1].

Погіршилися практично всі показники, які характеризують стан економіки України. Це відбувається в умовах, коли останні роки до середини 2008 р. економіка України зростала темпами 7% у середньорічному обчисленні. Основними факторами цього зростання була сприятлива зовнішньоекономічна кон'юнктура і значний запас цінової конкурентоспроможності продукції, яку поставляли українські товаровиробники на світовий ринок. Особливу роль у цьому відіграло металургійне виробництво, на яке припадало біля третини всього промислового виробництва і 45% експорту товарів. Про ефективність зовнішньоекономічних зв'язків того періоду свідчить позитивне зовнішньоторговельне сальдо товарів та послуг. У 2005 р. у зв'язку із зниженням тарифного захисту та ревальвацією Національним банком України гривні зовнішньоторговельне сальдо знижується більш ніж на 7,4 млрд. дол. США.

Посилаючись на директора Інституту економіки та прогнозування, відмітимо, що завдяки отриманню за фінансовим рахунком майже 8,2 млрд. дол. США вдалось зберегти стабільність платіжного балансу. Разом з тим, В.Геєць зазначає, що корпорації і приватні банки зруйнували внутрішній ринок, збільшуючи імпорт та позикові фінансові ресурси. Одночасно з цим почалося різке збільшення частки іноземного капіталу в банківській системі. Світова фінансова система шляхом включення до неї через кредитування національних банківських установ і придбанням українських приватних банків іноземними банками посилила свій вплив на економіку України. До того ж, зовнішній борг України до 2008 р. становив 100 млрд. дол. США [2, с.11-13]. Таким чином, в цей період спостерігався приплив в економіку України значного обсягу іноземного капіталу.

Фінансова криза викликала скорочення попиту на світовому ринку металопродукції, відплив з України іноземної валюти, різке падіння валютного курсу гривні відносно долара США, яке відновило запас цінової конкурентоспроможності українського експорту, зокрема металопродукції. На жаль, прогнози відносно розвитку ринку металопродукції песимістичні [3, с.30]. Слід враховувати й те, що аналогічна продукція основних конкурентів українських товаровиробників вважається більш якісною, цінові переваги україн-

* здобувач кафедри світового господарства та міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Румянцев А.П.

ської металопродукції поступаються якісним перевагам аналогічної продукції конкурентів.

Тому, для якнайшвидшого виходу з кризи економіка України повинна орієнтуватися на посилення якісних конкурентних переваг, збільшити в експорті питому вагу продукції з великою часткою доданої вартості, ціна і попит на яку мають тенденцію зростання. Орієнтацію ж на зниження обмінного курсу гривні відносно долара США як інструмент підвищення конкурентоспроможності української продукції, який одночасно погіршує умови торгівлі, слід, на нашу думку, вважати помилковою.

Провідні вчені в галузі зовнішньої торгівлі відзначають, що зміни умов торгівлі безпосередньо впливають на національний дохід. При їх поліпшенні спостерігається або зростання споживання без збільшення зовнішнього боргу, або зростання накопичення; при погіршенні умов торгівлі неминує спостерігатися зниження витрат [4, с.63]. Тому і вектор інтеграції України повинен бути спрямований в напрямку тих країн та їх регіональних угруповань, у співробітництві з якими вітчизняна економіка набуватиме нових якісних конкурентних переваг шляхом переходу на п'ятий та шостий технологічні уклади і експорту продукції виробництв, що їх формують. В найближчій перспективі постає питання про необхідність переорієнтації з металургії як основної статті експортної виручки на галузі економіки, пов'язані з аграрним сектором та харчовою промисловістю, на машинобудування, авіакосмічну галузь, ядерну енергетику [2, с.21-23]. Саме розвиток цих галузей економіки має визначити напрямки інтенсифікації інтеграції України до світової економіки.

Література

1. http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2009/zd/ztt/ztt_u/ztt0709.htm
2. Геєць В. Макроекономічна оцінка грошово-кредитної та валютно-курсової політики України до і під час фінансової кризи // Економіка України. – 2009. – № 2. – С. 5–23.
3. Макогон Ю. Стратегия выхода экономики Украины из кризиса // Економіст. – 2009. – № 6. – С. 28–32.
4. Основні характеристики, показники і умови зовнішньої торгівлі України / [І. І. Пузанов, В. С. Михайлов, П. М. Пузанова, В. М. Харлім]. – К., 2008. – 384 с.

Паламарчук М.В.*

ЕФЕКТИ ВПЛИВУ ФІНАНСОВОЇ, ТОРГОВЕЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ НА СИНХРОНІЗАЦІЮ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

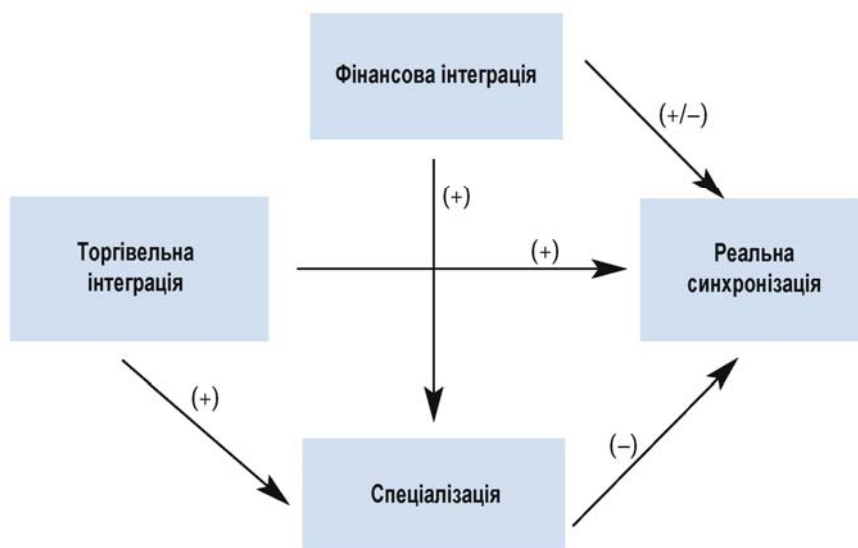
Спільні елементи у коливаннях економічних циклів поміж країнами вже тривалий час розглядаються у літературі про економічні цикли. Синхронізація як тенденція, що відображає рецесію в одній країні одночасно з рецесією в інших країнах, була та є постійним явищем в історичному процесі. З кінця XIX століття більшість рецесій були синхронізовані [6, с.112].

На ступінь синхронізації ділових циклів в різних економіках впливають наступні чинники [5]:

1. Ділові цикли в малих відкритих економіках, які мають сильні торговельні зв'язки одна з одною, є більш синхронізованими, ніж у випадку великих, більш закритих економік.

2. По-друге, ступінь, в якій внутрішні зміни попиту корелюються поміж країнами, залежить від того, чи існують спільні шоки, що впливають на ці економіки, та від міри, в якій країни приймають загальну політичну позицію.

3. По-третє, перехід до режиму плаваючих обмінних курсів суттєво сприяв десинхронізації. Режим фіксованих валютних курсів вимагав втручання грошово-кредитної політики і, таким чином, вів до узагальнення грошово-кредитної політики поміж країн, що сприяло синхронізації ділових циклів, тоді як плаваючі обмінні курси залишають країнам більше незалежності в грошово-кредитній політиці.

Малюнок 1. Ефекти впливу фінансової, торговельної інтеграції та спеціалізації на синхронізацію реального сектору економіки [1, с. 49].

* здобувач кафедри світового господарства та міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Філіпенко А.С.

Аналізуючи комплексні взаємовідносини між фінансовою, торговельною інтеграцією, спеціалізацією країн та синхронізацією реального сектору економіки, можна визначити наступні прямі та непрямі зв'язки між ними. На зростання реальної синхронізації впливають торговельна інтеграція та тенденція до спеціалізації [2]. Економіки країн схильні рухатись синхронно з економіками важливих торговельних партнерів, рецесії та поживавлення експортуються за кордон. Країни та регіони, залучені в однакові сфери економічної діяльності, також підпадають під дію однакових економічних подій, таких як глобальні економічні шоки. Фінансова інтеграція навпаки дає країнам можливість диверсифікувати споживання без потреби диверсифікувати виробництво, і, таким чином, дозволяє їм стати більш економічно спеціалізованими, що зменшує реальну синхронізацію [3]. Проте, якщо інвестори інвестують в одному напрямку, капітал буде рухатись між країнами однаково, збільшуючи реальну синхронізацію. Тому ефект фінансової інтеграції на реальну синхронізацію є двостороннім.

Як і фінансова інтеграція, торговельна відкритість дозволяє економікам спеціалізуватись на галузях, в яких вони мають порівняльні переваги. Таким чином, і фінансова, і торговельна інтеграція можуть опосередковано зменшувати реальну синхронізацію, впливаючи на рівень спеціалізації, навіть якщо прямі ефекти фінансової та торговельної інтеграції є позитивними.

Реальна економіка та фінансовий сектор можуть рухатись у тандемі під впливом глобальних економічних шоків чи помітних подій, що впливають на всі країни в світі, такі як, наприклад, нові технології. Проте, так як глобальні шоки є тимчасовими, вони мають тільки короткостроковий вплив на реальну та фінансову синхронізацію.

Література

1. Brooks R., Forbes K., Imbs J., Mody A. Dancing in Unison? / Finance and Development, June 2003. web.mit.edu/kjforbes/www/Shorter%20Articles/DancingInUnison-Finance&Development.pdf
2. Imbs J. Trade, Finance, Specialization and Synchronization. IMF Working paper. January 2003. www.imf.org/external/np/res/seminars/2003/global/pdf/imbs.pdf
3. Kose A. Globalization and Synchronization of Business Cycles. IMF Research Bulletin, Vol. 5, #1, March 2004.
4. Kose A., Prasad E., Terrones M. How does the globalization affect the synchronization of business cycles? / IMF Working paper #27, January 2003. www.imf.org/external/np/res/seminars/2003/global/pdf/kose.pdf
5. OECD Economic Outlook: The desynchronization of OECD business cycles. June 1994.
6. World Economic Outlook. IMF, April 2002. Recessions and Recoveries (Chapter III), p.104-137.
7. World economic outlook. Spillovers and Cycles in the Global Economy. IMF, April 2007.
8. World economic outlook. Crisis and Recovery. IMF, April 2009.

Чернецька О.В.*

ЕНЕРГЕТИЧНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРОЗОРОСТІ – ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Стратегічні цілі енергетичної політики ЄС полягають, насамперед, у розвитку внутрішнього енергетичного ринку для стимулювання конкуренції та економічно виправданих цін, розвитку енергозберігаючих технологій та сприянні привабливішому інвестиційному клімату.

Після інтенсивних дебатів, аналізу численних пропозицій та консультацій з усіма країнами-членами ЄС, у березні 2006 року Європейською Комісією була оприлюднена нова редакція «Зеленої Книги» (Green Paper), що містить оновлену європейську стратегію стосовно стабільної, конкурентної та забезпеченої енергетики. Вона увібрала в себе основні концептуальні уявлення щодо подальшого розвитку спільної енергетичної політики та окреслила певні конкретні цілі та можливі шляхи їхнього досягнення.

Важливим чинником успіху оновленої стратегії є ефективний обмін кращими практиками та забезпечення загальної прозорості усього процесу. Така прозорість здійснюється завдяки регулярним презентаціям Єврокомісії підготовлених нею Стратегічних енергетичних оглядів (updated Strategic Energy Reviews).

Головні напрямки стратегії стосуються заходів щодо створення внутрішнього енергетичного ринку на засадах конкуренції, стабільності та забезпечення надійного та безпечного постачання; для цього необхідне ефективне розмежування енергетичних мереж від конкуруючих електро- та газових бізнесових структур, що сприятиме інвестуванню та розвитку нових інфраструктур, зростанню взаємопов'язаності та запобіганню невиправданих цінових стрибків. Низка заходів щодо організації внутрішнього енергетичного ринку, вже запроваджених ЄС, має надати всім споживачам – і звичайним громадянам, і бізнесовим структурам – можливість справжнього вибору, а також нові перспективи розвитку виробництва та транскордонної торгівлі. Проте, виявилось, що такі цілі в масштабах усього ЄС ще далеко не досягнуті, і для того, щоб в усіх 27-ми країнах запрацювали справжні ринкові механізми в галузі енергетики, треба подолати серйозні перешкоди, зокрема, опір потужних національних монополістів, що перешкоджають створенню європейського лібералізованого ринку, не бажаючи поступитися власними високими прибутками на користь загальноєвропейської солідарності та стратегічних досягнень у віддаленому майбутньому. Наразі розглядаються різні можливості та конкретні заходи для подолання такого опору шляхом або введення загальноєвропейських регуляторних механізмів, або повного відчуження кампаній, що є власниками мережевих структур, від компаній-постачальників та виробників енергії (останнє вважається більш ефективним).

Однією з найважливіших умов надійного функціонування енергетичного ринку є його **прозорість**. На сьогодні оператори трансмісійної системи (Transmission System Operators) надають інформаційні послуги різного рівня, що створює для окремих сегментів ринку нерівні можливості конкурування. Більше того, тільки окремі національні регулятори вимагають від продуцентів енергії більшої транспарентності, запобігаючи таким чином

* здобувач кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Філіпенко А.С.

ціновим маніпуляціям. Тому, Європейська Комісія вважає необхідним запровадити загальні мінімальні стандарти, яких дотримувалися б усі без винятку компанії, що працюють у ЄС, – на кшталт тих, що вже є чинними в галузі телекомунікацій.

Наступним кроком, передбаченим Планом Дій, є розвиток інфраструктури, що має п'ять пріоритетів:

- Ідентифікація до 2013 року найважливіших елементів інфраструктури, які наразі відсутні, і забезпечення пан-європейської політичної підтримки для їх створення.
- Призначення чотирьох європейських координаторів для здійснення чотирьох найважливіших європейських енергетичних проєктів: об'єднання (Power-Link) енергетичних потужностей Німеччини, Польщі та Литви; встановлення зв'язку з офшорними повітряними потужностями Північної Європи; поєднання електричних мереж Франції та Іспанії, трубопровід «Набукко» для транспортування каспійського газу до Центральної Європи.
- Розробка протягом максимум 5 років тих проєктів, які позначені як «відповідні до європейських інтересів» згідно з Транс-європейськими енергетичними настановами.
- Дослідження потреби збільшеного фінансування для енергетичних транс-європейських мереж.
- Запровадження нового механізму та структури (в рамках Операторів Трансмісійної Системи), відповідальної за скоординоване планування енергетичних мереж.

Фінансові потреби для реформування виробництва електроенергії на наступні 25 років оцінені у 900 млрд. євро; інвестиції у газовий сектор енергетики мають сягнути 150 млрд. євро для потужностей, що використовують газ для вироблення електроенергії, та додатково 220 млрд. для розбудови інфраструктури. Запорукою позитивних сигналів для інвесторів має бути належне функціонування внутрішнього енергетичного ринку та пильний моніторинг балансу попиту-постачання. Це завдання буде основоположним у діяльності окремого Офісу Енергетичного Спостереження (Office of the Energy Observatory), що має бути створеним при Генеральному Директораті з питань енергетики та транспорту.

Енергетична стратегія Європейського Союзу, попри її спрямованість на ефективність використання електроенергії та розвиток технологій з використанням відновлюваних джерел, передбачає, що нафта та газ продовжуватимуть покривати приблизно половину енергетичних потреб ЄС, оскільки вироблення електроенергії значною мірою залежить від газу, а транспортна галузь – від нафти. Тому безпечне й надійне постачання цих видів палива залишається критичним для економіки Євросоюзу.

Традиційними постачальниками газу для ЄС є Норвегія, Росія та Алжир. Незважаючи на висловлювану впевненість у подальшому зміцненні зв'язків з вищезазначеними країнами, диверсифікація джерел енергії, постачальників, шляхів та способів транспортування стає дедалі актуальнішою. До того ж, зростає необхідність вироблення ефективних механізмів для забезпечення солідарності між державами-членами ЄС – у разі чергової енергетичної кризи, особливо небезпечної для тих країн, які є високо або повністю залежними від одного-єдиного постачальника газу.

Заходи енергетичної безпеки мають здійснюватися різними шляхами; зокрема, низка країн повинна зосередитися на питанні диверсифікації згідно з нещодавно ухваленою Директивою стосовно забезпечення газопостачання. Допомога таким країнам з боку Єврокомісії полягатиме у пошуку нових регіонів видобутку газу, розбудові нових центрів зберігання й розподілу (hubs) у Центральній Європі та державах Балтії, покращенні умов зберігання у ПСГ та спорудженні нових терміналів для СПГ.

Важливою складовою політики енергетичної безпеки є також створення обов'язкових стратегічних запасів газу на випадок аварій, економічно чи політично вмотивованого падіння обсягів контрактного газопостачання або тимчасового його припинення.

Література

1. A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy - COM(2006) 105, 8.3.2006.
2. Communication from the Commission «Sector Enquiry under Article 17 of Regulation (EC) No 1/2003 on the gas and electricity markets (final report)» - COM(2006) 851.
3. «An Energy Policy for Europe: Communication from the Commission to the European Council and the European Parliament», Brussels, 10.01.2007, COM(2007) 1 final {SEC(2007) 12}, стор.4 – 5.
4. Directive 2002/19/EC of the European Parliament and the Council on access for electronic communications.
5. Directive 2004/67/EC of the European Parliament and the Council of 26 April 2004 concerning measures to safeguard security of natural gas supply (OJ L 127, 29.4.2004, p. 92).
6. European Commission/High Representative paper An external policy to serve Europe's energy interests, June 2006 S160/06; followed by External Energy Relations - from principles to action - COM(2006) 590.
7. Communication from the Commission to the Council and European Parliament on strengthening the European Neighbourhood Policy - COM(2006) 726, 4.12.2006.
8. Communication from the Commission to the Council and the European parliament: Black Sea Synergy – A new cooperation initiative.. COM(2007) 160, 11.04.2007.
9. Communication from the Commission to the Council and the European parliament: Black Sea Synergy –A new cooperation initiative. COM(2007) 160, 11.04.2007, Annex 1, стор. 11.

*Міняйло В.**

РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ: МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ

Світова організація торгівлі – це в першу чергу правова та інституціональна основа міжнародних багатосторонніх торговельних відносин, основними функціями якої є нагляд за виконанням домовленостей, які є невід’ємною частиною Угоди про створення СОТ; забезпечення швидкого і ефективного вирішення торговельних суперечок між країнами-членами; оцінка їх торговельного потенціалу; співробітництво з іншими міжнародними організаціями та надання технічної допомоги країнам, що розвиваються, найменш розвиненим країнам та країнам з перехідною економікою. Саме СОТ є організацією, яка формує правила торговельно-економічної, інвестиційної, податкової, митної гри на глобальному рівні і суттєво впливає на умови економічного співробітництва в рамках регіональних угруповань.

Генеральна рада Світової організації торгівлі на своєму засіданні у Женеві 5 лютого 2008 року схвалила вступ України до СОТ, а 16 травня цього ж року Україна стала 152-м членом Світової організації торгівлі. Вступ до СОТ є вкрай суттєвим фактором формування привабливого іміджу України на міжнародній арені, що, насамперед, впливатиме на формування ефективного ділового середовища як для національних, так і для іноземних компаній, а також на її економічний розвиток. Недискримінація, передбачуваність, прозорість процедур та рівноправна торгівля – основні вимоги і у той самий час переваги СОТ, які ведуть до підвищення якості управління як приватними, так і державними підприємствами, а також значно зменшують можливості для корупційних дій на всіх рівнях.

Державні закупівлі є важливою складовою частиною роботи по лібералізації торгівлі у світі. 25 лютого 2009 року на засіданні Комітету СОТ з державних закупівель Україна дістала статус спостерігача. Це означає, що нашій країні слід адаптувати законодавство до міжнародних вимог, зокрема, щодо прозорості та чесної конкуренції у сфері закупівель. Угода СОТ про державні закупівлі (УДЗ) встановлює узгоджений комплекс вправ і обов’язків її Членів щодо їх національного законодавства, процедур і практики у сфері державних закупівель. Обов’язковими умовами УДЗ є недискримінація постачальників незалежно від їхнього статусу та державної належності, а також здійснення закупівель на конкурсній основі із забезпеченням прозорості на кожній стадії торгів на вимогу будь-якого з постачальників. Крім того, правила СОТ можуть сприяти усуненню несприятливих чинників, які виникають як наслідок недосконалого законодавства у сфері закупівель на національному рівні та створюють перешкоди для міжнародної торгівлі, значний обсяг якої пов’язаний із закупівлями.

Згідно з УДЗ, нові правила державних закупівель регламентують товари та послуги, а також поширюють свою дію поза державні купівельні організації найвищого рівня, включаючи комунальні підприємства. Безпосередня перевірка контрактів державних закупівель регулюється Угодою, і відбувається вона через перевірку відповідності характеристик контракту критеріям, зазначеним у відповідному Додатку до Угоди, а також у Загальних примітках, наприкінці списків Сторін, можуть зазначатися винятки. У деяких

* аспірант Київського національного торговельно-економічного університету
Науковий керівник: проф. Мних Є.В.

ситуаціях винятки з Угоди дозволено також країнам, що розвиваються, з неекономічних причин, наприклад, для захисту інтересів національної безпеки, соціального і морального порядку, людського, тваринного або рослинного життя, інтелектуальної власності тощо.

УДЗ передбачає певні мінімальні кінцеві терміни, що мають бути надані для підготовки, подання та отримання пропозицій. Такі терміни мають бути достатньо тривалими, щоб дати змогу всім постачальникам підготувати та подати пропозиції до закінчення тендерних процедур.

Уповноваженим органом, який займається реформуванням системи закупівель з огляду на приєднання до УДЗ є Міністерство фінансів. Основними пріоритетами Міністерства є по-перше, добре підготовлений професійний штат службовців для виконання функцій закупівель; по-друге, постійно діючі тренінгові програми, що навчали б у сфері найновіших вмінь та процедур із закупівель; по-третє, єдиний офіційний державний веб-сайт з системи державних закупівель, на якому обов'язково повинно проводитися оприлюднення повідомлень про проведення процедур державних закупівель та безкоштовний доступ для користування всіх заінтересованих осіб.

Для повноцінної інтеграції системи державних закупівель України у СОТ необхідне суттєве їхнє інституційне та нормативне оновлення, вдосконалення організаційно-економічної структури, кадрова перепідготовка у відповідності до світових стандартів тощо.

*Тоцький В.Є.**

«ЧОРНОМОРСЬКА СИНЕРГІЯ» ТА «СХІДНЕ ПАРТНЕРСТВО» - НОВА РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄС

В результаті останньої – п'ятої – хвилі розширення, яка завершилася вступом до Європейського Союзу 1 січня 2007 р. двох причорноморських країн – Болгарії та Румунії, перед ЄС постало логічне питання розробки комплексної рамкової політики щодо східних сусідів. Першим помітним кроком у цьому напрямку стало ухвалення 2007 року регіональної ініціативи Європейського Союзу «Чорноморська синергія/ЧМС» (Black Sea Synergy/BSS) в якості проміжного етапу на шляху формування більш цілісного стратегічного бачення ЄС майбутнього регіону. [4, с.10-11]

14 лютого 2008 р. у м. Київ вперше в історії як Чорноморського регіону, так і ЄС в цілому відбулася зустріч на рівні міністрів закордонних справ держав-членів Європейського Союзу та країн т.зв. «широкого Чорноморського регіону» (wider Black Sea area), яка започаткувала практичне співробітництво в рамках «Чорноморської синергії». [1]

20 травня 2008 р., під час засідання Ради міністрів закордонних справ ЄС із загальних питань та зовнішніх відносин, була представлена польсько-шведська пропозиція, яка полягала у започаткуванні окремого виміру зовнішньої політики Євросоюзу щодо сусідніх з ЄС країн на сході Європейського континенту. За задумом її авторів, нова ініціатива під назвою «Східне партнерство» (СхП) (Eastern Partnership) мала, з огляду на європейську ідентичність східних сусідів, стати кроком вперед у напрямку поглиблення їхньої інтеграції з Євросоюзом. 7 травня 2009 р. у м. Прага, Чехія, відбулося проведення інавгаційного саміту «Східного партнерства» на рівні глав держав та урядів держав-членів ЄС та країн-партнерів в рамках цієї політики. [3]

Чорноморська синергія не є незалежною чорноморською стратегією (політика ЄС щодо країн регіону вже сформульована у передвступній стратегії для Туреччини, Європейській політиці сусідства (ЄПС/охоплює Азербайджанську Республіку, Вірменію, Грузію, Молдову і Україну) та стратегічному партнерстві з РФ), а ініціативою, покликаною доповнити існуючі підходи та зосередити політичну увагу не на двосторонньому, а виключно регіональному (багатосторонньому) рівні.

Ініціатива базується на засадах спільних інтересів ЄС та Чорноморського регіону з урахуванням результатів консультацій з усіма чорноморськими країнами.

Головними напрямками співпраці в рамках Синергії є (1) демократія, повага до прав людини та належне урядування, (2) контроль за переміщенням та підвищення безпеки, (3) «заморожені» конфлікти, (4) енергетика, (5) транспорт, (6) охорона довкілля, (7) морська політика, (8) рибальство, (9) торгівля, (10) дослідницькі та освітні мережі, (11) наука і техніка, (12) зайнятість та соціальні питання, а також (13) регіональний розвиток. [1]

З огляду на те, що чорноморські країни залишаються головними партнерами Європейського Союзу як у двосторонніх структурах, так і в ході обговорень на регіональному рівні, було прийнято рішення про відмову від створення в рамках ЧМС нових інституцій/бюрократичних структур. ЄК запропонувало певний формат подальшої співпраці.

* аспірант кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Шнирков О.І.

Аналіз реалізації ініціативи з часу проведення Київської зустрічі міністрів закордонних справ держав-членів ЄС та країн широкого Чорноморського регіону (14 лютого 2008 р.) дозволяє зробити певні висновки: ініціатива перевантажена численними «декларативними» напрямками співпраці, співпраця за якими видається проблематичною навіть за найбільш сприятливих умов; розвиток галузевого співробітництва продовжується, здебільшого, незалежно від ЧМС завдяки вже існуючим моделям співпраці в регіоні (спроби налагодити співпрацю з ОЧЕС наразі втратили динаміку); незначна увага ініціаторів «Чорноморської синергії» до розв'язання ключових проблемних питань регіону (зокрема, «заморожених/тліючих конфліктів»), які помітно гальмують процеси співробітництва; брак коштів на реалізацію проектів у переважній більшості країн регіону; тощо. [2]

«Східне Партнерство» розглядається як невід'ємна складова ЄПС, її «східний вимір», покликаний розвинути «успіх» цієї політики на східному напрямку. Вказуючи на необхідність виведення відносин зі східними сусідами на «якісно новий рівень», пропонується ухвалення амбітнішого порядку денного, нових засад стосунків, які ґрунтуватимуться на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції» з визнанням «європейських ідентичності та прагнень» східних сусідів Євросоюзу. СхП має бути реалізована паралельно до стратегічного партнерства ЄС з РФ. [4, с. 11-13]

На двосторонньому рівні пропонується оновлення договірно-правової бази стосунків ЄС зі східними сусідами шляхом заміни чинних угод про партнерство та співробітництво (Partnership and Cooperation Agreement/PCA) на т.зв. «посилені угоди нового формату» на кшталт майбутньої Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, проте, без інтеграційного навантаження, що його прагне побачити в ній наша держава. [3]

Важливе місце у процесі реалізації СхП посідатиме спеціальна програма допомоги для зміцнення адміністративної здатності країн-партнерів (Comprehensive Institution-Building Programme/CIB), яка фінансуватиметься за рахунок фондів Європейського інструменту сусідства та партнерства. [3]

Нові посилені угоди/угоди про асоціацію між ЄС та країнами СхП повинні включати поглиблену зону вільної торгівлі (ЗВТ), створення якої залежатиме від рівня готовності національних економік лібералізувати у необхідному обсягу свою торгівлю з ЄС. У перспективі пропонується формування регіональної поглибленої ЗВТ, яка б об'єднувала країни СхП та ЄС. [3]

Пропонується низка заходів на короткострокову та середньострокову перспективи у сфері візової політики та трудової мобільності стосовно країн-партнерів. [5]

Комунікація допускає можливість започаткування безвізового діалогу з країнами-партнерами за умови попередньої «ефективної імплементації» згаданих угод про спрощення візового режиму та реадмісію. [3]

У сфері енергетичного співробітництва робиться наголос на зміцненні енергетичної безпеки ЄС та його партнерів по СхП на принципах Енергетичної Хартії. [3]

У сфері т.зв. «політики вирівнювання регіонального розвитку» (cohesion policy), проєкт Комунікації містить чотири пропозиції про (i) укладення Меморандумів про наміри стосовно співробітництва у сфері регіональної політики, (ii) допомогу у розробці пілотних проєктів у сфері регіонального розвитку, (iii) налагодження прямих зв'язків між регіонами країн-партнерів та країн-членів ЄС та (iv) перенесення фінансових ресурсів ENPI у сфері прикордонного співробітництва на кордони між країнами-партнерами. [3]

Новаторським елементом СхП є поява т.зв. «ініціатив-флагманів», покликаних надати нового імпульсу її реалізації, продемонструвавши як країнам-партнерам, так і державам-членам ЄС практичну цінність ініціативи.

Стосовно структури багатостороннього політичного діалогу в рамках СхП, то ЄК пропонує проведення таких заходів: (i) саміти ЄС-країни СхП (раз на 2 роки), (ii) міністер-

ські форуми на рівні міністрів закордонних справ ЄС-СхП (раз на рік), (iii) регулярні зустрічі (кожні півроку) на рівні старших посадових осіб у форматі чотирьох т.зв. «тематичних платформ» – (i) «Демократія, якісне управління та стабільність», (ii) «Економічна інтеграція та конвергенція», (iii) «Енергетична безпека, екологія» та (iv) «Міжлюдські контакти». [7]

Для реалізації завдань СхП використовуватимуться як наявні фінансові кошти (йдеться про зарезервовані в рамках Регіональної Програми ENPI на період 2010-2013 рр. 250 млн. євро), так і додаткові кошти обсягом 350 млн., якими буде доповнено існуючий згаданого Інструменту в рамках перегляду фінансової перспективи ЄС на 2010-2013 р. Таким чином, загальна сума коштів для потреб розвитку проектів СхП у період до 2020 р. має скласти 600 млн. євро.

Пропонується також активне залучення допоміжних джерел фінансування (міжнародні фінансові інституції, міжнародні організації та треті країни).

Ініціатива «Східне партнерство», у свою чергу, ґрунтується на прагненні шести охоплених ЄПС партнерів Європейського Союзу, наблизитися до ЄС шляхом приведення у відповідність до норм та стандартів Євросоюзу власних політик/національного законодавства, хоча і з урахуванням індивідуальних особливостей кожного з них, відповідно до рівня національного розвитку та кінцевої мети відносин з ЄС. Усі партнери отримують можливість вибудувати свої двосторонні стосунки з ЄС на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції». Ця особливість СхП є відмінною від визначеної в «Чорноморській синергії» мети, яка полягає «у розв'язанні специфічних регіональних проблем та пошуку шляхів відновлення довіри». Крім того, СхП є окремим виміром зовнішньої політики ЄС щодо сусідніх з ЄС країн на сході Європейського континенту. І хоча формально СхП залишається в рамках ЄПС, воно повинно стати кроком вперед у напрямку поглиблення інтеграції східних сусідів, з огляду на їхню європейську ідентичність. [8]

Література

1. Комунікація ЄК для Європейського Парламенту (ЄП) та Європейської Ради (ЄР) «Синергія Чорноморського регіону – нова пропозиція регіонального співробітництва» - 11 квітня 2007 р.
2. «Звіт за результатами першого року імплементації Чорноморської Синергії» - 19 червня 2008 р.
3. Комунікація «Східне партнерство» - 3 грудня 2009 р.
4. В.Мартинюк. Східне партнерство ЄС: додаткові можливості для євроінтеграції України// Український незалежний центр політичних досліджень – К.: [Агентство «Україна»], 2009. – 84 с. – Кн.-переверт.
5. Agnieszka K. Cianciara. «Eastern Partnership» – opening a new chapter of Polish Eastern policy and the European Neighbourhood Policy?// ж. Analyses and Opinions (the Institute of public affairs, Poland) – Випуск 4 – червень 2008 р.
6. Deniz Devrim & Evelina Schulz. The Eastern Partnership: An Interim Step Towards Enlargement?//ARI – 10.02.2009.
7. Grzegorz Gromadzki. Eastern Partnership – Commentary.// ж. More than neighbours. – Варшава – жовтень 2008р.
8. Maria Sadowska and Paweł Świeboda. Eastern Partnership – good start, hard labour to come.// demosEUROPA - Centre for European Strategy - 08.12.2008.
9. Tomas Valasek. Economic crisis and the «eastern partnership»//Centre for European Reform – 10.03.2009 р.
10. <http://www.msz.gov.pl/Polish-Swedish,Proposal,19911.html>

*Хоменко І.Б.**

ФОРМУВАННЯ ЗБАЛАНСОВАНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНИХ ТНК

Глобальні процеси в межах світового ринку зачіпають різні галузі, де домінують транснаціональні корпорації. На сьогоднішній день тема взаємин держави із ТНК для України є однією з найважливіших. З метою ефективного співробітництва ТНК в Україні, важливо створювати власні, українські транснаціональні структури, використовуючи досвід Китаю, Росії, Індії, Індонезії, Мексики, Венесуели тощо (не враховуючи промислово розвинені країни, де існують сотні великих ТНК). Виходячи з досвіду цих держав, можна зробити висновок про те, що національний капітал здатний конкурувати із транснаціональними структурами за умови, якщо він сам структуруватиметься в потужні транснаціональні утворення, які здатні проводити активну зовнішньоекономічну політику. Альтернативою та дієвою протипагою експансії іноземних ТНК могло б стати для України створення власних корпоративних структур, які виконували б роль флагманів національної економіки. Але, на відміну від сусідньої Росії, де становлення та розвиток цих структур відбувається швидкими темпами, на Україні такого сплеску активності не спостерігається.

Проблеми подальшого створення ТНК в Україні тісно пов'язані з розвитком національної економіки держави та спроможністю держави здійснювати ефективні макроекономічні реформи в країні. Крім цього, саме від спроможності до здійснення макроекономічних реформ в країні залежить її сприйняття в світі, що також є важливим аргументом для стимулювання діяльності іноземного капіталу в Україні.

Головними чинниками, що обумовлюють необхідність створення вітчизняних ТНК в Україні є:

- стабілізація виробництва - ТНК створюють сприятливі умови для об'єднання технологічно і коопераційно зв'язаних підприємств. При цьому збільшується завантаження наявних виробничих потужностей з випуску продукції, яка користується попитом за рахунок більш тісних господарських відносин між учасниками групи;
- поліпшення інвестиційного клімату - ТНК посилюють інтеграцію банківського й промислового капіталу. Зміцнення ділових відносин між кредитно-фінансовими і промисловими підприємствами й організаціями сприяє зростанню інвестицій;
- фінансова стабілізація підприємств - зосередження у банку взаєморозрахунків підприємств – філій ТНК стабілізує платежі між ними, знижує навантаження на міжбанківську інфраструктуру;
- структурна трансформація - ТНК сприяє розвитку механізму міжгалузевого й внутрішньогалузевого перерозподілу ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку економіки;
- прискорення науково-технічного прогресу - ТНК спричиняє більш точну стратегічну орієнтацію розвитку її учасників. Зміцнення зв'язків у рамках науково-виробничих комплексів сприяє проведенню у суміжних виробництвах єдиної технічної й інвестиційної політики. При цьому зменшується ризик, пов'язаний з розробкою й виробництвом нової техніки, удосконалюються фінансування тривалих виробничих й дослідницьких циклів;

* асистент Київського національного торговельно-економічного університету

Якщо розглянути ситуацію щодо державної підтримки діяльності ТНК в розвинутих зарубіжних країнах, то можна виділити наступні форми такої підтримки:

1) економічні, до яких можна віднести: надання податкових пільг (у т.ч. при здійсненні експорту); надання державних кредитів та субсидій;

2) політичні, а саме: лобіювання пільгового режиму функціонування ТНК на території іншої держави – території функціонування ТНК; стимулювання розвитку інфраструктури іншої держави – території функціонування ТНК (зокрема, будівництво шляхів, мостів, аеропортів тощо, що полегшує проникнення ТНК та створює сприятливі умови для її діяльності); лобіювання прийняття сприятливих для власних ТНК умов в міждержавних договорах; дипломатична підтримка ТНК;

3) організаційно-правові: загальна (як і для всіх інших суб'єктів підприємницької діяльності) система реєстрації; необтяжливі умови функціонування.

Слід зауважити, що активна позиція держави щодо регулювання діяльності ТНК, стимулюватиме позитивні зрушення в економіці України, а саме: концентрацію інвестиційних ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку економіки в умовах обмежених інвестиційних можливостей державних бюджетів; забезпечення фінансовими ресурсами сфери промислових НДДКР, прискорення науково-технічного прогресу; підвищення експортного потенціалу й конкурентоздатності продукції національних підприємств; сприяння демонополізації ринків продукції; здійснення прогресивних структурних змін у народному господарстві; формування раціональних технологічних і коопераційних зв'язків в умовах ринкової економіки, розвиток конкурентного економічного середовища.

Тому, стратегічне завдання держави повинно полягати в сприянні концентрації фінансового, промислового й інтелектуального капіталу на пріоритетних напрямках, створенні конкурентоздатних фінансово-промислових корпорацій - національних економічних лідерів. Таким чином, проблеми подальшого розвитку діяльності ТНК в Україні тісно пов'язані з розвитком національної економіки держави та спроможністю держави здійснювати ефективні макроекономічні реформи в країні. Крім цього, саме від спроможності до здійснення макроекономічних реформ в країні залежить її сприйняття в світі, що також є важливим аргументом для стимулювання діяльності іноземного капіталу в Україні.

*Шинкаренко І.В.**

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД АНАЛІЗУ ПОДАТКОВОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Можна надати широке та вузьке визначення податкової конкуренції. Відповідно до широкого визначення, податкова конкуренція – це будь-яка форма некооперативного встановлення податків незалежними урядами. Відповідно до вузького визначення, податкова конкуренція - встановлення незалежними урядами податків таким чином, що вибір урядом конкретної податкової політики впливає на розподіл мобільної бази оподаткування між державами, які представлені відповідними урядами. Зокрема, уряди можуть конкурувати між собою щодо розподілу робочої сили (працівників), підприємств, капіталу або покупців [4, с.3]. Вузьке визначення поняття «податкова конкуренція» не включає в себе так звану «вертикальну податкову конкуренцію».

З початку теоретичного осмислення податкової конкуренції домінуючим було переконання, що це явище має позитивний вплив на економіку. Так, зазначене переконання базувалося на так званій «Гіпотезі Тібу», яка у 1956 році була запропонована американським економістом Чарльзом Міллсом Тібу. Згідно з «Гіпотезою Тібу» конкуренція між юрисдикціями за домашні господарства призводить до ефективного надання суспільних благ. Зокрема, домогосподарства ефективно розподіляються між юрисдикціями, обираючи бажаний рівень суспільних благ, а місцеві органи влади реагують на зазначений рух домогосподарств, відповідно пристосовуючи податки та видатки до вимог резидентів [3].

Зазначена теорія у первинному вигляді розроблялася саме стосовно руху домогосподарств між регіонами однієї держави. Однак, як показали подальші дослідження, зазначена теорія може застосовуватися і до конкуренції щодо залучення підприємств [1, с.141]. У такому разі модель передбачає, що державні витрати здійснюються на користь підприємств (наприклад, інвестиції в інфраструктуру). У стані рівноваги, якщо розглядати модель з великою кількістю юрисдикцій, які конкурують між собою, підприємства оподатковуються за ставкою, яка відображає витрати, які мають бути понесені органами влади у зв'язку зі здійсненням державних видатків на користь так званого «граничного підприємства». Під «граничним підприємством» тут розуміється підприємство, яке перейде з однієї юрисдикції до іншої у випадку зміни державних видатків на одиницю. Наслідком встановлення рівноваги у такому випадку буде ефективний розподіл підприємств між юрисдикціями.

Висновки вищерозглянутої теорії базуються на критично важливому припущенні, за яким інвестиції оподатковуються ефективно: податок на одиницю інвестицій дорівнює витратам, понесеним органом влади на забезпечення суспільних благ та послуг, необхідних для залучення (збереження) одиниці інвестицій.

Слід зазначити, що базовою моделлю податкової конкуренції (яка у деяких джерелах згадується також як стандартна модель) є теорія, запропонована дослідниками Дж. Зодроу та П. Мієжковські у 1986 році. У базовій моделі податкової конкуренції досліджується ефект, який справляє мобільність такого фактору виробництва як капітал на оподаткування доходів. З цієї моделі випливає висновок, який є наріжним каменем концепції по-

* аспірант кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: проф. Шнирков О.І.

даткової конкуренції, а саме: мобільність капіталу призводить до неефективно низького оподаткування капіталу та, відповідно, до недостатнього забезпечення суспільних благ.

Базова модель податкової конкуренції виходить з таких припущень. Існує безліч ідентичних країн, які беруть участь у конкуренції, інструментом якої є встановлення ставок податку на капітал. Капітал є ідеально мобільним на міжнародному рівні, і жодна країна не може впливати на показник доходності капіталу після оподаткування. Однакова кількість ідентичних резидентів проживає в кожній країні, а тому всі змінні показники визначаються на душу населення; всі країни мають доступ до міжнародного фінансового ринку. Існує два ресурси, які вкладаються у виробництво: мобільний капітал та фіксований (постійний) фактор виробництва. Капітал бере участь у процесі виробництва зі спадаючою граничною продуктивністю.

З базової моделі у стані рівноваги випливають такі висновки. Коли мобільність капіталу дорівнює нулю, тобто капітал не є мобільним, кожна держава змушена використовувати ту кількість капіталу, яка їй надана за вихідних умов. У такому випадку податки встановлюються на оптимальному рівні – гранична корисність видатків, що здійснюються приватними особами, та видатків, що здійснюються органами влади, є однаковою.

Зазначена ситуація кардинально змінюється у випадку, коли капітал є мобільним. У такому випадку виникає податкова конкуренція між країнами – країни конкурують між собою за фіксований запас капіталу, який існує на міжнародному фінансовому ринку, намагаючись встановити податок менший ніж у інших країн. Як наслідок, виникає так звана «гонка поступок» між країнами, внаслідок чого має місце різке зниження ставок оподаткування. Так, кожна країна встановлює свою ставку оподаткування, виходячи з припущення, що ставки оподаткування інших країн залишаються незмінними. Однак, кожного разу, коли ставка податку знижується в одній країні, інші країни втрачають певну кількість капіталу, який переміщується у країну, що знизилася ставка. В свою чергу, країни, що втрачають капітал внаслідок встановлення нижчої ставки оподаткування першою країною, одержують стимул до зменшення своїх ставок оподаткування у відповідь.

Наслідком «гонки поступок» між країнами буде встановлення ставок оподаткування на найнижчому можливому рівні, який за таких обставин є симетричним рівноважним рівнем податків на капітал [5, с.364]. У цьому стані витрати на зниження податкової ставки, які полягають у втраті надходжень від оподаткування, знаходяться у збалансованому стані з перевагами від додаткового припливу капіталу в результаті такого зниження податку. Оскільки ця модель є симетричною, у стані рівноваги всі країни матимуть однаковий обсяг капіталу. При цьому, ставка оподаткування у всіх країнах буде однаковою, та всі країни забезпечуватимуть надання суспільних благ на однаковому рівні, який є нижчим за оптимальний [2, с.5].

Література

1. Fischel, W.A. Fiscal and Environmental Considerations in the Location of Firms in Suburban Communities // Fiscal Zoning and Land Use Controls, edited by Edwin Mills and Wallace Oates, Lexington, MA: D.C. Heath. – 1975. -pp. 119-174.
2. Krogstrup, S. What do Theories of Tax Competition Predict for Capital Taxes in EU Countries? // HEI Working Paper. – 2002. - #05/2002.
3. Tiebout, C. A Pure Theory of Local Expenditures // The Journal of Political Economy. — 1956. — Vol.64. — #5. — Pp. 416-424.
4. Wilson J. D., Wildasin D. E. Capital Tax Competition: Bane or Boon? // Journal of Public Economics. – 2004. - #88. – Pp. 1065-1091.
5. Zodrow G.R. and Mieszkowski P. (1986) Pigou, Tiebout, Property Taxation, and the Underprovision of Local Public Goods//Journal of Urban Economics. – 1986. - #19(3). - p. 356-370.

Гребенюк С.*

ВПЛИВ ДЕВАЛЬВАЦІЇ ГРИВНІ У 2008-09 РОКАХ НА НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОХІД УКРАЇНИ

Девальвація гривні стала природною реакцією економіки на кризове зниження обсягів експорту в 2008 році та відплив капіталу з України. Так, до вересня 2008-го дефіцит поточного рахунку платіжного балансу становив \$9,1 млрд., хоча ще у 2004–2005 рр. він був збалансований.

Виник дефіцит валюти, вартість гривні почала знижуватися. Девальвацію прискорив відплив портфельних інвестицій із країни. Водночас населення знімало гроші з банківських рахунків і конвертувало їх у валюту: за статистикою НБУ, у IV кварталі 2008-го населення вилучило з економіки \$5 млрд. Дефіцит платіжного балансу в тому самому кварталі перевищив \$9 млрд.

Якби курс гривні залишався на колишньому рівні (близько 5 грн./дол.), дефіцит платіжного балансу в 2009 р. перевищив би \$40 млрд. У цьому випадку НБУ довелося б спалити всі свої резерви, щоб задовольнити попит населення і компаній на валюту.

У 2009-му завдяки девальвації та економічній кризі імпорту товарів і послуг в Україну скоротився удвічі (з \$49 млрд. до \$24 млрд.). Зовнішньоторговельний дефіцит у I півріччі 2009-го скоротився до \$863 млн. проти \$7 млрд. роком раніше. При цьому, попри економічну кризу в Україні, у I півріччі спостерігався невеликий приплив прямих іноземних інвестицій (на суму \$2 млрд.) [2].

Вплив девальвації гривні на реальний національний дохід

В контексті девальвації гривні важливо проаналізувати її вплив на національний дохід України. Цей вплив відбувається трьома основними шляхами: через взаємозв'язок курсу із торговельним балансом, із умовами торгівлі і валютними резервами.

Вплив девальвації гривні на торговельний баланс

Щоб дослідити вплив девальвації на торговельний баланс, скористаємося правилом Маршалла–Лернера. Обрахувавши еластичності пропозиції експорту, попиту на експорт, пропозиції імпорту і попиту на імпорту (відповідно

$$s_x = \frac{\partial S_x P_x^{epn}}{\partial P_x^{epn} S_x} \quad d_x = \frac{\partial D_x P_x^s}{\partial P_x^s D_x} \quad s_m = \frac{\partial S_m P_m^s}{\partial P_m^s S_m} \quad d_m = \frac{\partial D_m P_m^{epn}}{\partial P_m^{epn} D_m}$$

де S_x , S_m , D_x , D_m , — пропозиція експорту, імпорту, попит на експорт, на імпорту відповідно, P_x , P_m — експортні та імпортові ціни відповідно [1, 478]) і враховуючи, що у цей період сальдо платіжного балансу було від'ємним ($X_1 < M_1$, $X_0 < M_0$), можна спрогнозувати наслідки девальвації гривні для стану платіжного балансу (табл. 1).

На основі оцінених еластичностей експорту та імпорту можна дійти висновку, що умова Маршалла–Лернера виконується. Абсолютна сума еластичностей $|dx + dm|$ у кожному кварталі у 2008–2009 рр. перевищує одиницю, передусім, через значну еластичність

* студент 4 курсу відділення «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Чугаєв О.А.

імпорту. Отже, $|dx + dm| > 1$, що означає, що після девальвації гривні у 2008–2009 рр. платіжний баланс має покращитися.

Таблиця 1. Перевірка умови Маршалла–Лернера для 2008–2009 р.

	2008				2009	
	1	2	3	4	1	2
Вартість експорту	17528	23516	27253	17315	11282	12457
Вартість імпорту	-21979	-27425	-29830	-20898	-12033	-12875
Індекс експортних цін	0.726	0.667	0.587	0.567	0.882	0.81
Індекс імпортних цін	1.054	1.025	0.899	0.887	1.082	1.063
Еластичність попиту на експорт, d_x	-1.03	-1.68	-1.26	-0.21	2.4	-1.46
Еластичність попиту на імпорт, d_m	-0.49	7.77	-1.79	1.95	-7.75	0.11
Еластичність пропозиції експорту, s_x	-0.79	10.61	-2.38	2.75	-6.3	0.62
Еластичність пропозиції імпорту, s_m	-1.08	-1.52	-1.15	-0.38	3.35	-1.32
$ d_x + d_m $	1.52	6.09	3.05	1.74	5.35	1.35

Джерела: [4], [5], [6]

Вплив девальвації гривні на умови торгівлі

Вплив девальвації на співвідношення експортних і імпортних цін, тобто на «умови торгівлі», також залежить від еластичностей попиту і пропозиції на експорт і імпорт. Так, еластичність умов торгівлі по відношенню до валютного курсу обраховується за формулою:

$$E_{T/r} = \frac{dP_x / P_x - dP_m / P_m}{dr / r} = \frac{s_m}{d_x - s_x} - \frac{d_m}{s_m - d_m} \quad [1, 480].$$

Девальвація сприяє покращенню умов торгівлі лише у випадку, коли еластичність додатна, причому чим більш еластична пропозиція порівняно із попитом, тим більш сприятливим є вплив девальвації на умови торгівлі. Як бачимо з табл. 2, у період девальвації 2008–2009 рр. еластичність умов торгівлі мала порівняно невеликі значення, причому в окремі квартали була навіть від'ємною. Це свідчить про те, що девальвація мала скоріше негативний вплив на умови торгівлі України.

Таблиця 2. Еластичність умов торгівлі 2008–2009 р.

	2008				2009	
	1	2	3	4	1	2
Еластичність попиту на експорт, d_x	-1,03	-1,68	-1,26	-0,21	2,4	-1,46
Еластичність попиту на імпорт, d_m	-0,49	7,77	-1,79	1,95	-7,75	0,11
Еластичність пропозиції експорту, s_x	-0,79	10,61	-2,38	2,75	-6,3	0,62
Еластичність пропозиції імпорту, s_m	-1,08	-1,52	-1,15	-0,38	3,35	-1,32
Еластичність умов торгівлі, $E_{T/r}$	2,41	-0,03	0,67	-0,09	-0,03	-0,22

Джерела: [4], [5], [6]

Динаміка валютних резервів

При аналізі динаміки офіційних резервів НБУ видно, що до вересня 2008 р. обсяг цього показника невинно зростав, досягши максимуму у 37,5 млрд. дол. США. Втім, у наступних трьох кварталах — із початком різкої девальвації гривні — резерви НБУ стрімко скоротилися, знизившись до рівня 24,5 млрд. дол. у квітні 2009 р. У II кварталі 2009 р., однак, вдалося підвищити цей показник до майже 28,9 млрд. дол. в основному за рахунок траншів МВФ [7]. Без їх урахування офіційні резерви складають вже менше 22 млрд. дол. [8]. Таким чином, девальвація спричинила різке скорочення валютних резервів НБУ.

Отже, на основі аналізу трьох шляхів впливу девальвації, можна зробити висновок, що потенційно позитивне значення вона мала лише на торговельний баланс України, в той час як умови торгівлі погіршилися, а валютні резерви скоротилися. На основі вихідних умов ми бачимо, що девальвація покращує національний дохід України лише до тих пір, доки відбувається вирівнювання платіжного балансу. Однак, у довгостроковій перспективі реальний національний дохід погіршиться через негативну дію двох інших факторів — умов торгівлі і повернення позики МВФ.

Література

1. Линдерт П. Экономика мирохозяйственных связей: Пер. с англ./ Общ. ред. и предисл. О.В.Ивановой. — М.: Прогресс, 1992. — 520 с.
2. О.Шкарпова, К.Дружерученко. Згадати все // Український діловий тижневик «Контракти» / № 36 від 10-09-2009.
3. International Financial Statistics // International Monetary Fund. Various issues. <http://www.imf.org/>.
4. Індеси фізичного обсягу, середніх цін та умов торгівлі у зовнішній торгівлі України товарами за 2008 рік // Державний комітет статистики, <http://ukrstat.gov.ua/>.
5. Про стан платіжного балансу України у 2008 році // НБУ, 2009.
6. Про стан платіжного балансу України (II квартал 2009 року) // НБУ, 2009.
7. Міжнародні резерви 2003–2009 // НБУ, 2009.
8. В.Юрчишин, Макроекономічний огляд України // Центр Разумкова, 2009.

*Ешметов О.**

ГЛОБАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА КРИЗА ЯК ПЕРЕДУМОВА УТВОРЕННЯ НОВОГО МІЖНАРОДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПОРЯДКУ

Мета дослідження – визначити та обґрунтувати причини та наслідки сучасної економічної кризи.

Для цього виокремимо наступні **задачі**: дослідити причини економічної кризи; проаналізувати можливі сценарії розвитку; визначити позицію компетентних органів стосовно даної проблеми; визначити основні принципи антикризової стратегії.

Об'єктом дослідження є сучасне становище економік світу.

Предметом мого дослідження є можливі сценарії розвитку економіки після кризи.

Криза, згідно сучасної теорії еволюції - невід'ємна і органічна частина процесу розвитку економічної системи, що знаменує перехід до нової фази циклу або нового циклу. Кризи не можна уникнути, оскільки ресурси та цілі кожної економічної системи обмежені і кінцеві, у інформаційної економіки вони інші, ніж в індустріальній. Класична теорія виходить з концепції системної рівноваги, за якою випадкові зміни в ринковій економіці та її циклічні коливання не виходять за допустимі межі, завдяки автоматично діючим наглядним механізмам ціноутворення і конкуренції. Нинішня криза почалася як локальна - лопнула фінансова бульбашка в іпотечній, а потім і в борговій сфері США. [1]

Переростання фінансової кризи в економічну викликало три групи причин [2]: 1) помилки в макроекономічній політиці США (низькі процентні ставки, які створили надлишок долларової ліквідності, за рахунок вивезення якого покривався хронічний дефіцит бюджету і платіжного балансу США); 2) глобальний дисбаланс в економіці (перенесення реального виробництва до Китаю та інших країн з дешевою робочою силою, що стали центрами заощаджень, перетворення найбільш розвинених країн до центрів споживання, невинувато росте за рахунок незабезпечених кредитів, створення практично не регульованої сфери похідних цінних паперів як тіньового емісійного центру та надрентабельність сектора віртуальної, фіктивної економіки); 3) надмірна залежність економік від коливань цін на нафту, метали та інші види експортного сировини, слабкість фінансової системи, орієнтованої на ресурси світового ринку, а не на перетворення власних накопичень в інвестиції. Аналіз причин та наслідків кризи підтверджує необхідність відходу від базових передумов неокласики та лібертаріанства і формального моделювання економічних процесів. Їхнє місце займає міждисциплінарна поведінкова економіка, прикладна теорія складності [3]. Ситуація, при якій США і країни ЄС перетворилися із інвестора на найбільшого боржника в світі, але контролюють міжнародні фінансові організації, а Китай, Японія, Німеччина, Росія, інші арабські і південноазіатські країни стали найбільшими кредиторами, створила стійку світову нерівновагу. Нинішня система, яка включила країни з мільйонами дешевих робочих рук в глобальну економіку, не забезпечує платоспроможний попит на пропоновані нею товари і послуги. Екологічні та економічні фактори призвели до вичерпання колишньої мінерально-ресурсної та кадрової бази індустріаль-

* студент 4 курсу відділення «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Чугаєв О.А.

ного розвитку. Має відбутися перехід до нового технологічного укладу, заснованого на альтернативній енергетиці та нанотехнологіях, що дозволяють розвивати виробництво при мінімальній трудомісткості незалежно від природних ресурсів. Вичерпала себе колишня мета ринкових агентів - звернення громадських продуктивних сил в індивідуальну власність і конкуренція протидії з іншими агентами (боротьба всіх проти всіх) з метою отримання максимального прибутку. Вона призвела до глобальної корпоративної корупції [6]. Віджила себе модель необмеженого зростання споживання, яка в останні роки підтримувалася роздуттям фінансово-боргової сфери. У США в цій сфері створювалося 3/4 ВВП, частка промисловості скоротилася до 11%, а сільського господарства - до 1% - небезпеку цього відзначив П. Кругман [7]. Доцільно виділити основні принципи інституціональної антикризової стратегії [8]. 1. Міжнародне узгодження антикризових програм, перш за все 20 провідними державами, що має метою вироблення загальних правил функціонування фінансового, нафтогазового, продовольчого, патентного та інших ринків, а в перспективі і всієї макроекономіки. 2. Пріоритет інституційних перетворень над грошовими впливами вимагає підпорядкувати оперативну антикризову програму середньо- та довгостроковій стратегії. 3. Принцип надлишкового різноманіття означає, що в умовах кризи слід допомогти всім ринковим суб'єктам - фінансовим і нефінансовим компаніям, домогосподарствам, муніципалітетам. 4. Інституційний підхід вимагає урахування місцевих, в т.ч. регіональних особливостей.

5. Ефективність державної підтримки означає переважання кредитів, держгарантій і цільових субвенцій над субсидіями, суворий контроль над використанням отриманих коштів. 6. Принцип оптимізації в антикризовому програмуванні виходить з того, що кожний антикризовий захід має позитивні і негативні наслідки, співвідношення яких часто неможливо заздалегідь прорахувати, особливо на перших, хаотичних етапах кризи. 7. Широке обговорення і роз'яснення антикризової програми.

Нову економічну систему не слід іменувати неосоціалізмом, тому що вона як і раніше базується на свободі ринкових рішень та недержавної власності. Не стане вона і держкапіталізмом: світовий досвід відкидає абсолютизацію держави. Якою стане «економіка реальних цінностей» треба думати разом. Істеричні прогнози покликані спонукати громадян підготувати ґрунт для «демократичної революції». Але слід розуміти, що в результаті народного повстання прийде щось набагато гірше.

Література

1. Юсим В. Первопричина мировых кризисов // Вопр. экономики — 2009
2. Мау В. Драма 2008 г.: от экономического чуда к экономическому краху // Вопр. экономики. — 2009.
3. Коландер Д. Революционное значение теории сложности и будущее экономической науки // Вопр. экономики. — 2009.
4. Кюнтцель С. Эволюционное моделирование и критический реализм // Вопр. экономики. — 2009.
5. Тамбовцев В. Финансовый кризис и экономическая теория // Вопр. экономики. — 2009.
6. Перкинс Дж. Тайная история американской империи: экономические убийцы и правда о глобальной коррупции. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2008.
7. Krugman P. The Return of Depression. Economics and the Crisis of 2008. — N.Y., 2008.
8. Будущее институциональной теории // Вопр. экономики. — 2009.
9. Попов В. Закат плановой экономики // Эксперт. — 2009.

Котлюба С.*

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ ПІ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Актуальність проблеми. Залучення прямих іноземних інвестицій в економіку є загальною рисою економічних програм багатьох держав, а особливо країн з перехідною економікою. Світова практика свідчить, що в умовах посилення процесів глобалізації, лібералізації та конкуренції іноземні інвестиції сприяють процесу модернізації країн та їх включенню в загальносвітові товарні та валютні відносини. Актуальність проблеми пов'язана з ефективним входженням національної економіки України в сучасну світову господарську систему, що потребує структурної перебудови народного господарства та його галузей, трансформації зовнішньої торгівлі, розвитку експортного потенціалу. Тому, в сучасних умовах виходу України з кризи актуальність досліджуваної проблеми є очевидною, оскільки держава не зможе повністю вирішити економічні проблеми, якщо не створить умови для залучення іноземних інвестицій.

Згідно з даними Держкомстату України загальний обсяг прямих іноземних інвестицій залучених в Україну станом на 01.07.2009 становить 37965,7 млн. дол. США, що на 2242,3 млн. дол. США більше ніж обсяг інвестицій на 01.01.2009 (таб.1). [1]

Таблиця 1. Прямі іноземні інвестиції в економіку України

Рік	Обсяг ПІІ (млн. дол. США)	Базисний абсолютний приріст ПІІ (млн. дол. США)	Ланцюговий абсолютний приріст ПІІ (млн. дол. США)	Базисний коефіцієнт зростання ПІІ	Ланцюговий коефіцієнт зростання ПІІ
1/1/02	4 406,20	-	-	-	-
1/1/03	5339	2057,2	932,8	1,63	1,21
1/1/04	6657,6	3375,8	1318,6	2,03	1,25
1/1/05	8353,9	5072,1	1696,3	2,55	1,25
1/1/06	16375,2	13093,4	8021,3	4,99	1,96
1/1/07	21186	17904,2	4810,8	6,46	1,29
1/1/08	29489,4	26207,6	8303,4	8,99	1,39
1/1/09	35723,4	32441,6	6234	10,88	1,21
7/1/09	37965,7	34683,9	2242,3	11,57	1,06

На основі даних Державного комітету статистики України [1]

Інвестиції поступали зі 117 країн світу, причому на долю 14 з них припадає 89,3 % загального обсягу ПІІ. Зміни країн-інвесторів не спостерігалися, не враховуючи Фран-

* студент 4 курсу відділення «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Батриченко В.В.

цію, яка з 1573,2 млн. дол. США зайняла 7 місце підвищивши свої позиції на 4 позиції порівняно з 2008 роком.

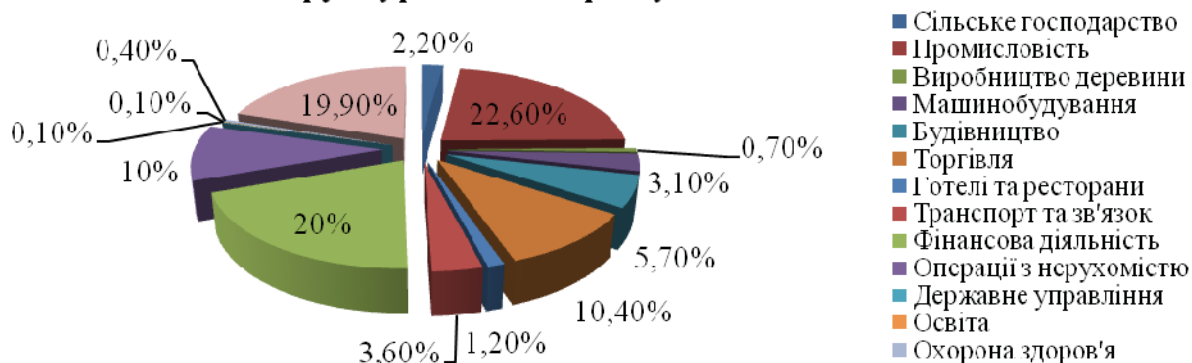
Таблиця. 2. ПІІ в Україну за країнами-інвесторами

	Обсяги прямих іноземних інвестицій на 01.07.2009 (в млн. дол. США)	У % до підсумку
Усього	37965,7	100
Кіпр	8063,7	21,2
Німеччина	6530,9	17,2
Нідерланди	3717,1	9,8
Австрія	2490	6,6
Сполучене Королівство	2330	6,1
Російська Федерація	2125,1	5,6
Франція	1573,2	4,1
США	1369,2	3,6
Віргінські острови	1323,7	3,5
Швеція	1259,1	3,3
Інші країни	7213,5	19,0

На основі даних Державного комітету статистики України [1]

Структура інвестування значно не змінилась. В 2009 році, як і в 2008 році, зарубіжні компанії вкладали кошти переважно в галузі фінансової діяльності, торгівлі, промисловості та в операції з нерухомістю. Авжеж необхідно зазначити, що значно впали інвестиції в будівництво, сільське господарство, нафтопереробку, харчову промисловість та готельний бізнес (Рис 1.).

Рис 1. Структура ПІІ в Україну станом на 01.01.2009

На основі даних Державного комітету статистики України [1]

Отже, обсяг ПІІ в Україну зростає з року в рік, показуючи, навіть, дворазове зростання – як це було в 2006 році. Проте, не зважаючи на ріст обсягу залучених інвестицій в економіку України, темпи приросту ПІІ значно впали – коефіцієнт приросту станом на

01.07.2009 склав 1,06, що є найнижчим показником за всі роки незалежності нашої держави [1]. Такий показник обумовлюються не тільки світовою фінансовою кризою, але й рядом об'єктивних факторів: законодавча та виконавча нестабільність, відсутність чіткої державної стратегії по залученню ПІІ, значний податковий тиск на об'єкти підприємництва, неурегульованість питань захисту прав власності інвесторів, високий рівень корумпованості в органах державної влади, наявність перепон для репатріації прибутків з України, відсутність сучасної ринкової інфраструктури, нестабільність роботи фінансової системи країни, незначні об'єми фондового ринку та інші. Значний вплив мають негативні очікування інвесторів, які виражаються в зниженні кредитних лімітів на українські підприємства та банки, а також в зростанні ставок на ресурси.

Враховуючи міжнародні інтеграційні процеси, створення сприятливого інвестиційного клімату України і розвиток інфраструктури інвестиційної діяльності стають найважливішими цілями на шляху до забезпечення економічного росту народного господарства України та підвищення життєвого рівня населення[4]. Україні необхідно терміново приймати заходи серед яких найважливішими є: розробка довгострокової політики держави щодо залучення ПІІ; створення інституційного механізму, спрямованого на залучення прямих інвестицій та регулювання діяльності зарубіжних компаній; забезпечення надійного правового захисту функціонування іноземних інвесторів; стабільність законодавчої системи та передбачуваність регулятивних заходів; прискорення ринкової трансформації економіки, подальше здійснення економічних реформ; зменшення рівня бюрократизації, боротьба з корупцією, дерегуляція підприємницької діяльності [3].

Враховуючи думку Грідасова В.М., Ісаєва О.Е., Пересади А.А., Петрука О.М. – провідних спеціалістів в галузі інвестицій, переконаний, що вирішення цих питань сприятиме підвищенню рівня інвестиційної привабливості України, що стане першим досягненням, необхідним для виходу країни з кризового стану.

Висновки. Україна як потенційний об'єкт інвестування викликає живий інтерес у закордонних інвесторів, оскільки є ринком з більш ніж 40 мільйонами споживачів та займає стратегічно та географічно вигідне положення в Європі. Спеціалісти Oxford Business Group (OBG), британського дослідницького та видавничого центру, який спеціалізується на вивченні ринків, що розвиваються, назвали Україну однією з найбільш привабливих країн для іноземних інвестицій в Європі [7]. Саме тому, Україні необхідно перейти на новий рівень відносин з іноземними інвесторами, щоб якнайшвидше та найефективніше подолати перепони на шляху залучення іноземних інвестицій, які сприятимуть всебічному розвитку економіки та інфраструктури України, що є особливо важливим напередодні футбольного змагання «Євро 2012».

Література

1. Офіційний сайт Державного комітету статистики України: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09. № 1560-ХІІ.
3. Указ Президента України від 22.02.2001 № 108 Про додаткові заходи для підвищення притоку інвестицій в економіку України.
4. Курсова робота Котлюби С.В. «Вплив ПІІ на економіку приймаючих країн»
5. Кухарская Н.Г. Проблемы привлечения иностранных инвестиций в экономику Украины // Бизнес. – 2007. – № 3.
6. Електронне видання Інвест-газети: http://www.investgazeta.net/?p=news&news_id=26928
7. Офіційний сайт Оксфорд Бізнес Груп <http://www.oxfordbusinessgroup.com/publication.asp?country=37>

*Литвиненко Є.**

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ НА ОБСЯГИ, ДИНАМІКУ І СТРУКТУРУ СВІТОВИХ ПІІ

На сучасному етапі світова економіка зіткнулася з глобальною економічною кризою, яка перейшла від фінансового сектора до реальної економіки. Це призвело до різкого обвалу обсягів промислового виробництва, падіння обсягу міжнародної торгівлі, зниження обсягу прямих іноземних інвестицій. Криза спричинила різке падіння рівня економічному зростання більшості країн і спровокувала значне зростання рівня безробіття.

Основною причиною економічної кризи є надмірна емісія, перевиробництво ФРС доллара США, що спричинила кризу ліквідності. Другою причиною, або наслідком першої, було зростання обсягів неповернених житлових кредитів ненадійними позичальниками.

Основною особливістю цієї кризи, що відрізняє її від попередніх криз, які негативно відбилися на потоках ПІІ є те, що поточна криза розпочалася в розвиненому світі, хоча й швидко розповсюдилася на країни, що розвиваються або країни з перехідною економікою, на відміну від, наприклад, Азійської кризи 1997 року.

Розвинені країни постраждали від фінансової кризи найбільше, тоді як країни, що розвиваються, в різному ступені відчули її вплив.

В умовах світового економічного спаду (і рецесії ряду провідних світових економік), браку кредитних засобів і зниження прибутку підприємств, багато компаній оголосили про свої плани по скороченню виробництва, скороченню персоналу і зменшенню витрат капіталу, що негайно відбилося на ПІІ.

Визначальними характеристиками щодо змін в обсягах і динаміці ПІІ є закінчення циклу зростання ПІІ: в 2008 році обсяг ПІІ впав на 20% в порівнянні з 2007 роком; обсяг ПІІ в світі впав з показника 1,833.3 млрд. дол. в 2007 році до 1,449.3 млрд. дол. в 2008 році.

Визначальною особливістю щодо змін в галузевій структурі ПІІ є те, що світова фінансово-економічна криза різною мірою зачепила різні галузі, спричинивши на одні зовсім незначний вплив, водночас поставивши лідерів інших галузей на межу банкрутства, як наприклад сталося з лідером автомобілебудування США, компанією General Motors.

Стосовно змін в географічній структурі ПІІ, то найбільше постраждали розвинені країни - там ПІІ в цілому знизилися майже на 33%. Потоки ПІІ в країни з перехідною економікою, а також в країни, що розвиваються, на сьогодні залишаються стійкішими. Зростання потоків ПІІ в країни, що розвиваються, в 2008 р., за оцінками експертів, досягло 4%, що все ж таки менше, ніж позаминулого року (коли він перевищив 20%).

Економічна криза може бути як джерелом загроз, так і джерелом нових можливостей в розвитку ПІІ. Економічна криза залишає можливості для проведення ефективної глобальної політики з метою поліпшення стабільності фінансової системи і стимулювання економічного зростання як джерелом загроз, так і джерелом нових можливостей в розвитку ПІІ.

* студент 4 курсу відділення «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Копистира А.М.

У коротко- і середньостроковому періоді (2010-2012), існує три сценарії відновлення зростання ПП: *оптимістичний* (швидке зростання потоків ПП, починаючи з кінця 2009 р), *основний* (поток ПП почнуть зростати тільки в 2011 р.) та *песимістичний* (поток ПП не зростатимуть до 2012 р).

Література

1. World Investment Prospects Survey 2008–2010. - New York and Geneva. United Nations publication. – p.23
2. World Investment Report 2008: Transnational Corporations and the Infrastructure Challenge.2008 - New York and Geneva. United Nations publication. – p.11
3. World Economic Situation and Prospects 2009. - New York and Geneva. United Nations publication. – p.15
4. Global economic crisis: implications for trade and development, report by the UNCTAD Secretariat, 2009 – Geneva – p.13
5. Конференція ООН з Торгівлі і Розвитку www.unctad.org.
6. Розділ Інвестицій і Підприємництва <http://www.unctad.org/Templates/StartPage.asp?itemId=2983&lang=1>

Полінчук К.*

КОЕФІЦІЄНТ ПРИСКОРЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ЯК ПОКАЗНИК ЕФЕКТИВНОСТІ БОРОТЬБИ З ВАЛЮТНИМИ КРИЗАМИ

Валютна криза — загострення валютних суперечностей, різке порушення її функціонування, що проявляється у невідповідності структурних принципів організації світового валютного механізму зміненим умовам виробництва.

Антикризові заходи можуть бути оцінені не лише за критерієм зменшення ймовірності виникнення валютних криз. Як другий критерій доцільно обрати максимізацію економічного зростання.

В економіці вплив на економічне зростання оцінюється за допомогою коефіцієнта прискорення економічного зростання (1):

$$\frac{\sqrt[3]{(1+y_{t+1}) * (1+y_{t+2}) * (1+y_{t+3})}}{\sqrt{(1+y_{t-1}) * \sqrt[3]{(1+y_{t-2}) * \sqrt[3]{(1+y_{t-3}) * (1+y_{t-1}) + \frac{2}{3}(y_{t-1}-y_{t-2}) + \frac{1}{3}(y_{t-2}-y_{t-3})}}}}$$

де показник зростання ВВП у рік кризи (тобто з лагом 0 років відносно фактора).

Пропоную розглянути валютну кризу України 1998 року, оскільки зараз гостро постає питання регулювання ситуації, яка склалася на валютному ринку. Також маємо дві спільні точки від яких варто відштовхуватись – дефіцит платіжного балансу та наявність валютних інтервенцій.

Також будуть розглядатися кризи, які в той час мали місце в інших країнах – Росія, Таїланд, Індонезія.

Таблиця 1.1. Строки валютних криз (2-5)

Країна	Строки
Україна	липень-грудень 1998 р.
Таїланд	січень 1998 р.
Індонезія	січень-лютий, травень-червень 1998 р.
Російська Федерація	серпень-жовтень 1998 р.

* студент 4 курсу відділення «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Фаренюк Н.В.

Розглянемо показники зростання ВВП у цих країнах за 1995-2001 рр.

Таблиця 1.2. Показники зростання ВВП у % за 1995-2001 рр.

Рік\Країна	Україна	Таїланд	Індонезія	Російська Федерація
1995	-12,2	9,2	8,2	-4,1
1996	-10	5,9	8	-3,6
1997	-3	-1,4	4,5	1,4
1998	-1,9	-10,5	13,1	-5,3
1999	-0,2	4,4	0,8	6,3
2000	5,9	4,8	4,9	10
2001	9,2	2,1	3,5	5,1

Обчислюємо за формулою коефіцієнт прискорення економічного зростання.

Таблиця 1.3. Обчислений коефіцієнт прискорення економічного зростання за 1995-2001 рр.

Україна	1,08
Таїланд	1,06
Індонезія	0,98
Російська Федерація	1,062

Оскільки лише в Індонезії коефіцієнт прискорення економічного зростання менше одиниці, саме політика цієї держави була неефективною та лише поглиблювала наслідки валютної кризи.

Політика урядів України та Таїланду сприяла швидкому виводу економіки з кризи.

Література

1. О. А. Чугасв Валютні кризи на межі XX-XXI століть Монографія. – Київ-2007 416 ст.
2. World Economic Outlook Database (<http://www.imf.org/>)
3. International Banking Statistics Database. Bank for International Settlements (<http://www.bis.org/statistics/bankstats.htm>).
4. Сайт Державного комітету статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua>).
5. Сайт Міністерства фінансів України (<http://www.minfin.gov.ua>).

*Попов М.**

НЕТАРИФНІ МЕТОДИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕД

Нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності на сучасному етапі, в період бурхливого розвитку торгівлі, високої конкуренції та боротьби за ринки, є досить важливим аспектом у захисті національних ринків. Нетарифне регулювання - це комплекс заходів обмежено-заборонного порядку, що перешкоджають проникненню іноземних товарів на внутрішній ринок країни.

Мета тарифного регулювання полягає, по-перше, в покращенні конкурентних умов в імпортуєчій країні, та в захисті національної промисловості, здоров'я населення, охороні навколишнього середовища, моралі, релігії і національній безпеці.

Нетарифні обмеження являються заходами прихованого протекціонізму. У зовнішній торгівлі використовуються більше 50 таких заходів, які можуть здійснюватися як через адміністративні, так і фінансові інструменти регулювання.

До нетарифних заходів регулювання відносяться:

1. Заборони експорту та імпорту. Це вимушені заходи, визнані міжнародною практикою. Заборони можуть виступати у відкритій і закритій формі. Різновидом заборони відкритої форми являються часткові заборони, які, в свою чергу, можуть мати безумовний і умовний характер. Заборони безумовного характеру встановлюються на імпорт товарів, здатних заподіяти шкоду різним сферам життєдіяльності держави. Умовні заборони використовують тоді, коли постачальник імпоротної продукції не дотримується встановлених правил і норм. Крім постійнодіючих заборон, використовуються також сезонні і тимчасові заборони на ввіз.

2. Кількісні обмеження експорту та імпорту. Вони являються традиційними методами кількісного обмеження в міжнародній торгівлі. До них відносяться квотування і ліцензування.

Квотування являє собою лімітування розміру імпорту (експорту) з допомогою квот (контингентів). Квота - це встановлення у вартісному чи фізичному вираженні певного об'єму експорту (імпорту) на визначений період. Квотування здійснюється з метою ліквідації торгового і платіжного дисбалансу з окремими країнами; регулювання попиту і пропозиції на внутрішньому ринку; виконання міжнародних зобов'язань і досягнення взаємовигідних домовленостей.

В Україні використовуються глобальні квоти (встановлюються для товарів без визначення конкретних країн, куди вони експортуються, чи з яких вони імпортуються), групові (для товарів з визначенням групи країн, куди вони експортуються, чи з яких вони імпортуються), індивідуальні (для товарів з визначенням конкретної країни, куди вони можуть експортуватися, чи з якої вони можуть імпортуватися).

Ліцензування - це обмеження у вигляді одержання права чи дозволу (ліцензії) від уповноважених державних органів на ввіз (вивіз) певного об'єму товарів.

На Україні використовуються генеральна ліцензія (відкритий дозвіл на експортні (імпортні) операції по окремому товару чи окремій країні (групі країн) на протязі періоду дії

* студент 4 курсу відділення «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Філіпенко А.С.

режиму ліцензування по даному товару), разова або індивідуальна (одноразовий дозвіл, який має іменний характер і видається для здійснення кожної окремої операції конкретним суб'єктом ЗЕД на період, необхідний для її здійснення), відкрита (дозвіл на експорт (імпорт) товару на протязі конкретного періоду (але не менше одного місяця) з визначенням його загального об'єму.)

3. «Добровільні» обмеження експорту. Їх відносять в особливу групу кількісних обмежень. Вони являють собою неофіційну домовленість між експортером та імпортером про обмеження ввозу певних товарів на ринок імпортера. Ще в кінці 50-х рр. США почали нав'язувати азіатським країнам угоду про добровільне обмеження в односторонньому порядку в США текстилю, а пізніше - сталю прокату і ряду інших товарів. З 1969 р. система «добровільних» квот почала діяти на світовому ринку чорних металів, охопивши майже 2/3 світового ринку цих товарів. І таких прикладів можна навести багато. В даний час в світі країнами досягнуто більше 100 угод про «добровільне» обмеження експорту і про встановлення мінімальних імпортерних цін.

4. Антидемпінгові заходи - специфічні заходи нетарифного регулювання, які являють собою судові та адміністративні тяжби, претензії, які пред'являють національні підприємці іноземним постачальникам, звинувачуючи їх у продажу товарів по занижених цінах (нижче «нормальних» цін), що може нанести шкоду місцевим виробникам.

Антидемпінгові заходи часто використовуються країною-імпортером для здійснення тиску на експортерів з метою захисту свого ринку. Демпінгові санкції можуть бути різними: чи демпінговий товар обкладається антидемпінговим митом, чи експортеру знижується квота доставки товару.

5. Технічні бар'єри. Це перешкоди для імпорту іноземних товарів, що виникають в зв'язку з їх невідповідністю до національних стандартів систем виміру та інспекції якості, вимог техніки безпеки, санітарно-ветеринарних норм, правил упаковки, маркірування та інших вимог. Перевірка відповідності ввезеного в країну товару всім цим вимогам обумовлюється об'єктивними вимогами виробництва і споживання продукції. В той же час, вони можуть виконувати протекціоністську роль.

6. Заходи, пов'язані з виконанням митних формальностей. До них відносяться прикордонний податок, який накладається на товари за факт перетину кордону, платежі, пов'язані з оформленням документів на митниці, митним оглядом товарів, перевіркою їх якості, інші платежі. Наприклад, в Україні за митне оформлення товарів, в залежності від митної вартості, при перевищенні 1000 дол. США береться митний збір в розмірі 0,2% від митної вартості.

7. Імпортерний депозит. Це попередня застава, яку імпортер повинен внести в свій банк перед закупівлею іноземного товару. Протекціоністське значення імпортерних депозитів полягає в тому, що вони збільшують витрати імпортера під час даної операції і підвищують ціну імпортованого товару.

Врешті-решт, можна зробити висновок про те, що успішна зовнішньоекономічна діяльність багато в чому залежить від знання можливостей її збуту, дотримання умов роботи на зовнішніх ринках, норм і правил національних і міжнародних засобів впливу на зовнішню торгівлю.

Література

1. Дроздова Г. М. «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності підприємства»;
2. Митний кодекс України (Із змінами і доповненнями, внесеними Законами України);
3. М.С. Муравьева Украинская таможенная, справочник – 95, составление и общая редакция, изд. «Либра», Киев, 1995г.;
4. С. Терещенко Основи митного законодавства України. К. «Август» – 2001.

*Тивончук Н.**

ПРОБЛЕМА МІГРАЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ В УМОВАХ СВІТОВОЇ КРИЗИ

Міжнародна міграція робочої сили виникає і розвивається разом зі становленням та еволюцією міжнародної міграції капіталу, міжнародної торгівлі. Вона зумовлена внутрішніми та зовнішніми чинниками економічного розвитку кожної країни, станом міжнародної економіки в цілому та економічними зв'язками між державами.

Рух робочої сили набуває дедалі глобальнішого характеру. Сьогодні він охоплює абсолютну більшість країн світу. Інтенсивне переміщення трудових ресурсів відбувається між державами Європи, Північної й Південної Америки, Африканського материка, Південно-Східної й Західної Азії.[2]

Досліджуючи міграцію як економічне явище, потрібно звернути увагу на світову фінансову кризу, що в останні місяці корінним чином змінила розвиток світової економіки. Розглядаючи думки експертів, котрі прогнозують наслідки світової економічної кризи, не можна зробити чіткий висновок щодо її впливу на розвиток міжнародної міграції робочої сили. За словами Пітера Сазерленда, представника Генерального Секретаря ООН, слід очікувати на введення жорстких обмежень щодо наймання мігрантів, щоб стримати потенційний потік з країн, які найбільш потерпають від кризи. Вільям Лесі Свінг, Генеральний Директор Міжнародної організації з міграції (МОМ), навпаки, вважає, що іноземна робоча сила в окремих секторах і країнах буде домінувати в довгостроковому періоді. Пан Гі Мун, Генеральний Секретар ООН, наполягає, що на сучасному етапі за умови поєднання зусиль політиків різних країн міграція є і має бути інструментом подолання економічної кризи.

Розглядаючи економічну ситуацію у Сполучених Штатах Америки, варто зазначити, що сучасна фінансова криза є чи не найбільшою з часів «великої депресії». Вона, безумовно, негативно вплинула на виникнення нових та загострення вже існуючих проблем, зокрема, у сфері міжнародного руху робочої сили.[4]

Аналізуючи географічну структуру іммігрантів, варто зазначити, що лідером за кількістю осіб є Мексика, частка якої складає близько 13%. Збільшується і частка іммігрантів із Азійського регіону, а кількість мігрантів з Європи та Канади за останні декілька років зменшилась.[6]

Вплив кризи у США відчують в першу чергу іммігранти з Мексики, Центральної Америки, Карибського регіону. Це пояснюється, щонайменше, двома причинами:

а) незнанням мови, низьким рівнем освіти й відсутністю відповідного попереднього досвіду, необхідного для здійснення успішної імміграції;

б) специфікою галузей економіки, в яких громадяни іноземного походження можуть запропонувати свою робочу силу: такі галузі, як правило, першими відчують негативні зміни й найбільш від них потерпають.[1]

За останній період спостерігається зростання рівня безробіття, проте, цей показник значно відрізняється для окремих категорій. Для іспаномовних мешканців іноземного по-

* студентка 4 курсу відділення «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Негода А.В.

ходження рівень безробіття зріс з 5.1% до 8% (тобто на 2.9%, що на 0.9% вище за середній показник по економіці); тих, що народилися в Сполучених Штатах – з 6.7% до 9.5%; темношкірих – з 8.6% до 11%.[7]

Невтішна ситуація склалася з грошовими переказами іммігрантів, які є одним із вагомих показників, що підлягають аналізу під час оцінки ролі міжнародного руху робочої сили. Наприклад, 71% іспаномовних робітників, які здійснювали переказ коштів протягом двох попередніх років, зменшили відповідний обсяг. Якщо серед останніх виокремити групу іноземного походження, 83% визначили як основну причину фінансові умови.[3]

Погіршення фінансової ситуації не може не відбитися на економічній поведінці. Так, майже половина (47%) латиноамериканців і іспаномовних осіб відклали або скасували плани щодо придбання автомобілів або інших значних покупок у минулому році; кожен сьомий з десяти (71%) скоротив витрати на кафе й ресторани; дві третини (67%) зменшили видатки на відпустку; більше чверті (28%) в результаті кризи були вимушені допомогти позиками членам родини або друзям (водночас, 17%, в свою чергу, позичили кошти у близьких) у попередньому році.[5]

Отже, проблема міжнародної міграції робочої сили загострилась саме у період світової фінансової кризи. Адже негативні процеси, що відбуваються за даних умов змушують заробітчани шукати кращі джерела прибутку за кордоном. Проте, міжнародний рух робочої сили поряд із негативними наслідками (посилення конкуренції на ринку праці, створення додаткового тиску на соціальну сферу країн-реципієнтів, проблеми збереження національної самобутності як іммігрантів, так і місцевого населення, і, водночас, втрата якісно кращої національної робочої сили) має позитивні риси, а саме, відкриває можливості для взаємозбагачення культур, сприяє вирішенню проблеми безробіття, ліквідує дефіцит робочої сили в деяких галузях і регіонах.

Література

1. Douglas S. Massey, Jorge Durand, Jorge Durand, Nolan J. Malone, Nolan J. Malone. Beyond Smoke and Mirrors: Mexican Immigration in an Era of Economic Integration. Cornell University Press. September 2003. – P. 34.
2. Steven J. Davis, John C. Haltiwanger, Scott Schuh. Job Creation and Destruction. MIT Press. – January 1998. – 282 pp.
3. Johanne Boisjoly and Greg J. Duncan. Job losses among Hispanics in the recent recession. Monthly labour review, 1994. – 8 p.
4. Rakesh Kochhar. Unemployment Rises Sharply Among Latino Immigrants in 2008. Pew Hispanic Center, Washington. February 12, 2009. – 21 p.
5. Randy Capps, Karina Fortuny, Michael Fix. Trends in the Low-Wage Immigrant Labor Force, 2000–2005. The Urban Institute. March 2007. – 9 p.
6. David Card, Ethan G. Lewis. The Diffusion of Mexican Immigrants During The 1990s: Explanations and Impacts. National Bureau of Economic Research. August 2005. – 54 p.
7. Mark Hugo Lopez, Gretchen Livingston, Rakesh Kochhar. Hispanics and the Economic Downturn: Housing Woes and Remittance Cuts. Pew Hispanic Center, Washington. February 12, 2009. – 51 p.

*Чочишвілі І.**

ФУНКЦІОНУВАННЯ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ КРИЗИ

Харчова промисловість об'єднує понад 40 підгалузей, які виробляють продукти харчування. Основними серед них є цукрова, борошномельно-круп'яна, олійно-жирова, хлібопекарська, спиртова, плодоовоче-консервна, рибна, молочна, м'ясна, виноробна, кондитерська, пивоварна, тютюнова та ін. Визначальну роль у розміщенні підприємств даних галузей відіграють сировина і споживач. Ті з них, які використовують малотранспортабельну сировину (що швидко псується) або велику кількість сировини, тяжіють до неї. Це — цукрова, олійна, рибна, плодо-овочеконсервна, маслоробна та ін. галузі, в яких затрати на транспортування готової продукції більші, ніж на перевезення сировини, орієнтуються на споживача (кондитерська, хлібопекарська, пивоварна, молочна та ін.). На сировину і споживача орієнтуються м'ясна, борошномельно-круп'яна, тютюнова та інші галузі.

Для галузей харчової промисловості характерна певна невідповідність переробних потужностей наявній сировинній базі, тому значна частина продукції не переробляється. Необхідне будівництво оснащених новітнім обладнанням невеликих підприємств, які могли б швидко переорієнтуватися на випуск високоякісної, конкурентоспроможної продукції [4].

За оперативними даними Держкомстату темп зниження обсягів виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів в Україні за 2008 рік, у порівнянні з 2007 роком, вперше за десять останніх років склав 99,1 відсотка.

Питома вага харчової і переробної промисловості в загальному обсязі реалізованої продукції в Україні за 2008 рік становить 14,2 відсотка. За цим показником галузь займає одне з чільних місць і є потужним бюджетоформуючим джерелом. В 2008 році від харчових підприємств країни до бюджетів всіх рівнів надійшло біля 14,1 млрд. грн. податків і обов'язкових платежів, що на 3,6 млрд. або 33,8% більше ніж у 2007 році.

Зовнішньоторговельний обіг основних видів продукції харчової і переробної промисловості (групи 1-24) за 12 місяців 2008 року склав 10104,7 млн. дол. США, що порівняно з відповідним періодом минулого року більше на 2400,4 млн. дол. США або на 31,2 відсотка.

Зовнішньоторговельне сальдо позитивне і дорівнює 971,6 млн. дол. США. За цей період експортовано продукції на суму 5538,1 млн. дол. США, що порівняно з відповідним періодом минулого року більше на 819,2 млн. дол. США або на 17,4 відсотка.

Харчова промисловість займає одне з перших місць за обсягом іноземних інвестицій в економіку України. Їх сума з 1992 року перевищила 1,65 млрд. доларів США. Переважна їх частина сконцентрована у виробництві безалкогольних напоїв, пива, олійно-жирової продукції, кондитерських виробів. Незважаючи на фінансові труднощі, підприємства вкладають у розвиток технічної бази (поруч з іноземними інвестиціями) також власні кошти.

* студентка 4 курсу відділення «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Копистир А.М.

Для забезпечення в харчовій промисловості науково-технічного рівня передових країн світу проводиться робота по створенню і впровадженню інноваційних енерго- та ресурсоощадних технологій із залученням вторинних ресурсів сировини та енергії, принципово нових технологічних процесів та енергоощадного обладнання для виробництва, зберігання та транспортування харчової продукції.

Падіння в харчовій промисловості, як галузі орієнтованій на внутрішній ринок, було більш помірним в порівнянні з іншими сферами виробництва і складало 2,8% в останньому кварталі 2008 року. За весь 2008 р. обсяги виробництва в харчовій промисловості скоротилися лише на 0,9 % (у 2007 р. – приріст 10,0 %). На спадну динаміку показників галузі вплинуло зменшення обсягів виробництва олії соняшникової нерафінованої на 16,4 %, м'ясної та молочної продукції, а також цукру-піску.

За січень-березень 2009 року виробництво майже всіх продуктів харчування значно скоротилося. Приріст був зафіксований лише по м'ясу птиці, соняшниковій олії, кондитерським виробам і горілці. Про це свідчать дані Держкомстату України [5].

Так, за перші 3 місяці поточного року, у порівнянні з відповідним періодом минулого року, приріст виробництва м'яса і харчових субпродуктів птаха (свіжих чи охолоджених) склав +10,9%, соняшникової олії - +27%, кондитерських виробів (включаючи білий шоколад без змісту какао) - +2,6%, горілки й інших міцних спиртних напоїв - +15,8%.

Разом з тим, за звітний період поточного року виробництво наступних продуктів харчування мало негативні показники: яловичини і телятини (свіжої (парної) чи охолодженої) (-) 41,9%, яловичини і телятини (мороженої) - (-) 70,3%, свинини (свіжої (парної) чи охолодженої) - (-) 43%, свинини (мороженої) - (-) 53,6%, ковбасних виробів - (-) 18,5%; кисломолочних продуктів - (-) 7,4%, зокрема, молока обробленого рідкого - (-) 11,5%; олії вершкового - (-) 26,3%, спредів і сумішей жирових - (-) 14%; сиру свіжого неферментованого і сиру кисломолочного - (-) 10,6%; сиру жирного - (-) 10,5%. За січень-березень 2009 року виробництво алкогольних напоїв, за винятком горілки, істотно скоротилося в порівнянні з аналогічним періодом 2008 року [5].

Отже, харчова промисловість втратила найменше з усіх галузей під час кризи. Ключовими чинниками, які підтримали її динаміку, є:

1. низька еластичність споживчого попиту на продовольчі товари;
2. наявність сировинної бази завдяки залишкам рекордного врожаю 2008 р.;
3. підвищення цінового ресурсу конкурентоспроможності продовольчих товарів внаслідок девальвації гривні;
4. помірна динаміка зменшення доходів населення та збереження бюджетних соціальних програм, що підтримують внутрішній попит.

Література

1. UNCTAD World Investment Report, 2007. Annex.
2. Завялова О.В., Етокова О.В. Міжнародні злиття та поглинання: досвід Заходу. – К: Рант, 2002. – 344 с.
3. Киреев А.П. Международная экономика. В 2-х ч. – Ч.І. Международная микроэкономика: движение товаров и факторов производства. Учебное пособие для вузов. – М.: Междунар. отношения, 2000. – 416 с.
4. <http://www.ereport.ru/resiews/>
5. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

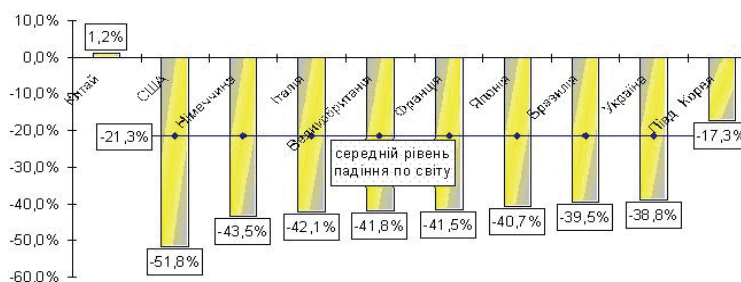
Андріяш М.*

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ МЕТАЛУРГІЙНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

В липні 2008р. під тиском світової фінансової кризи вітчизняний металургійний комплекс почав сповзати в провалля. Для вітчизняної економіки проблеми у галузі, яка створює близько 7% ВВП країни, 10% валового випуску товарів і послуг, 22% промислового виробництва і 40% експорту, стали ключовим чинником розгортання внутрішньої економічної кризи.

В червні-липні 2009р. вітчизняна чорна металургія вперше продемонструвала сталу висхідну тенденцію, що дало підстави говорити про досягнення дна падіння. Більш того, є позитивні зрушення, які дають підстави говорити про початок відновлення галузі.

Вітчизняна металургія, будучи залежною від зовнішніх факторів, чітко прямує за глобальним трендом. Світова ж чорна металургія наразі знаходиться у важкому стані, хоча є підстави говорити про досягнення дна спаду на рівні 80% від обсягів виробництва пікового періоду.

Динаміка виробництва сталі у світі, перше півріччя 2009 року

Фундаментальною причиною спаду світової чорної металургії є спровокована фінансовою кризою низхідна фаза чергового циклу розвитку даної галузі. Як і всі попередні цикли, нинішній мав ряд рушійних факторів.

У третьому кварталі 2008 року через фінансову кризу умови зовнішньої торгівлі різко погіршилися. Ключовим фактором стало різке звуження попиту на металопродукцію, що спостерігалось у всіх регіонах, за винятком Південно-Східної Азії. Внаслідок цього, вартість металопродукції з липня 2008 року по лютий 2009 року знизилася більш ніж утричі.

Падіння цін на метал було обумовлене різким скороченням попиту на листовий прокат з боку автомобільної промисловості розвинутих країн та на сталь з боку країн, що розвиваються.

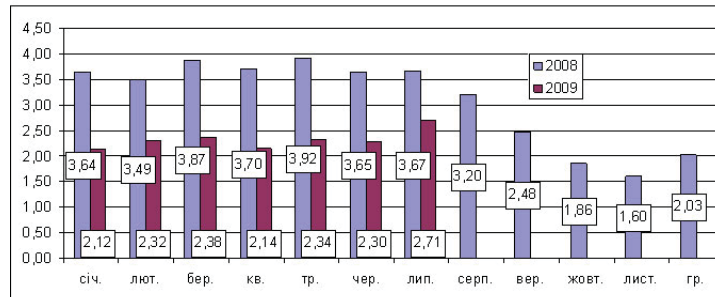
Звуження попиту загостило конкуренцію: на ринку залишилися лише ті гравці, які мінімізували собівартість продукції. Тож, проти національних виробників зіграли наступні чинники: висока енергоємність продукції; монополізм на сировинних ринках України; неконтрольований ріст цін на послуги державних монополій; відсутність швидкої, адекватної та ефективної антикризової політики з боку уряду;

* студент 3 курсу відділення міжнародні економічні відносини Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Копистира А.М.

Собівартість продукції у Китаї знизилася з 700 до 510 доларів за тонну, у Туреччині - з 624 до 430 доларів за тонну, у Росії - з 560 до 390 доларів за тонну.

Українські металурги зуміли здешевити тонну продукції з 650 до 550 доларів за тонну. Як наслідок, вітчизняні компанії з вересня 2008 року були часткового витиснуті із світових ринків. Піком падіння стали жовтень та листопад, після чого виробництво почало зростати.

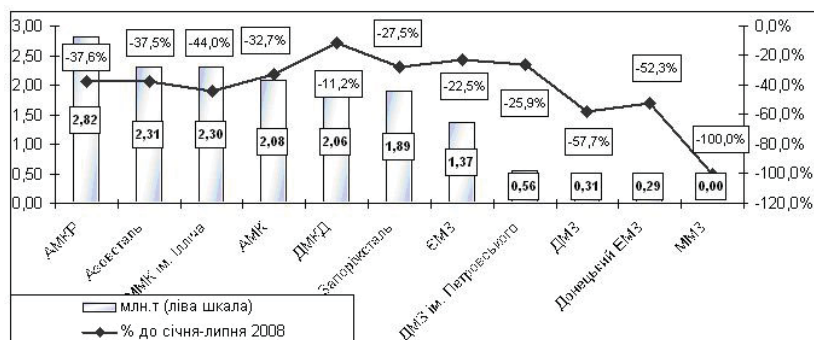

Динаміка виплавки сталі в Україні, мільйони тонн

Перше півріччя 2009 року стало для вітчизняних металургів періодом адаптації до нових умов на зовнішніх ринках. Очевидно, що швидкого відновлення, принаймні у 2009 році, очікувати не варто. Лише у кінці другого кварталу ціни на заготовку досягли 400 доларів за тонну. В середньому ж у першому півріччі цей товар коштував 260-320 доларів за тонну.

За підсумками першого півріччя 2009 року українські підприємства гірничо-металургійного комплексу скоротили виробництво чавуну, сталі і прокату на 39% порівняно з аналогічним періодом 2008 року, залізорудної сировини - на 35%. При цьому виробництво труб знизилося на 43% до 728 тисяч тонн, дрібних металевих виробів - на 50% до 99 тисяч тонн.

Вже у липні висхідна тенденція різко прискорилося. За цей місяць виробництво сталі зросло до 2,7 мільйона тонн, що є найвищим показником з серпня 2008 року. Зараз завантаження виробничих потужностей українських профільних підприємств складає 64%.

Виробництво сталі в Україні, січень-липень 2009 року

Підтримують вітчизняну металургію у 2009 році наступні чинники: девальвація національної валюти; замороження і навіть зниження цін на деякі ресурси і тарифи; розширення географії експорту; мінімізація собівартості продукції.

Гальмують розвиток вітчизняної металургії наступні негативні тенденції: зростання у структурі експорту частки низькотехнологічної продукції; зростання частки експорту; зупинка модернізації виробничих фондів; погіршення рентабельності вітчизняних металургійних компаній.

Україна за підсумками роботи металургійних підприємств в липні 2009 року скоротила виробництво сталі на 27,7% в порівнянні з липнем 2008 року - до 2,662 млн. тонн і зберегла восьме місце в рейтингу 66 країн - основних світових виробників цієї продукції, складеному Всесвітньою асоціацією виробників сталі (WSA).

Наразі ж можна констатувати стабілізацію виробництва сталі в Україні на рівні 60% від докризових обсягів. Водночас, позитивні фактори мають зовнішнє походження, тоді як внутрішні резерви підтримки галузі не задіяні. Це створює поле дій для української влади.

*Ковальчук С.**

МІСЦЕ УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ ПОСЛУГ

Розвиток суспільства та його перехід до постіндустріальної системи зумовлений розвитком сфери послуг. Таким чином, міжнародний ринок торгівлі послугами є одним з найперспективніших і найбільш динамічних. Для будь-якої країни важливо безпосередньо приймати участь в світовій торгівлі послугами, оскільки саме завдяки розширенню цього ринку країна може досягти значного економічного зростання, технологічного розвитку і підвищення рівня життя населення. Важливо оцінити місце України на міжнародному ринку послуг, тенденції розвитку і можливі перспективи розвитку цього сектора в Україні.

Мета нашої доповіді - звернути особливу увагу на структуру та рівень розвитку сфери послуг в Україні, дати ґрунтовний аналіз динаміки і обсяги міжнародної торгівлі послугами, оцінити перспективи і можливості України покращення своїх позицій.

Визнаними фахівцями в галузі дослідження світового ринку послуг є професори Філіпенко А.С., Рогач О.І., Шнирков О.І., Заблоцька Р.О.

Сфера послуг є однією з найважливіших і швидкозростаючих складових світової економіки. В умовах глобалізації світової економіки сфера послуг стає одним із впливових чинників, від яких залежить зростання економіки, підвищення конкурентоспроможності країни на світових ринках, покращення добробуту населення. Саме послуги, відповідно до досліджень міжнародної консалтингової компанії McKinsey, є джерелом довгострокового економічного зростання країн, що розвиваються, причому важливішим, ніж промисловість. Достатньо подивитися на динаміку розвитку названого сектору за останні 30 років – у розвинених країнах частка сфери послуг у ВВП зросла з 55% у 1970 році до 70% – на початку нинішнього тисячоліття.

Трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні, об'єктивно вимагають узгодження національної економічної політики, ринкових перетворень зі світовою системою економічних координат у сфері послуг, а тому дослідження цієї проблематики носить практичний і актуальний характер. У країні є потенціал для розвитку сфери послуг. Так, розвиток науки, технологій і висококваліфікована робоча сила є необхідними передумовами для динамічного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, програмного забезпечення, електронної і мобільної торгівлі, які базуються на основі глобальної мережі Інтернет, що може простимулювати розвиток всієї національної економіки, забезпечити міцні конкурентні переваги на світових ринках. Слід також використати вигідне географічне та економічне положення країни для розвитку транспортної інфраструктури та туризму.

Україна здійснює зовнішньоторговельні операції з 209 країнами світу. Помітною є позитивна динаміка в розвитку українського ринку послуг. Частка послуг в зовнішньоторговельному обороті України склала майже 20%.

Головна (і найбільш очевидна) слабкість вітчизняного сектору послуг – у самій його структурі. Традиційно в Україні високі показники в цій сфері забезпечують транспорт і зв'язок – близько 79% щорічного обсягу всіх сервісів.

* студент 3 курсу відділення «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Безнощенко М.В.

Обсяг експорту транспортних послуг України у 2008 р. складав 3514 млн. доларів США, імпорту – 325,3 млн. доларів. США. У структурі експорту цього виду послуг головна частка припадає на трубопровідний транспорт – 51,9%. Питома вага залізничного транспорту – 15,8%, морського – 13,8%, повітряного – 10,5%. У структурі імпорту транспортних послуг провідне місце посідає залізничний транспорт – 51,6%. Питома вага повітряного транспорту становить 29,4%, морського – 7,4%.

Іншими словами, більшу частину доходів від послуг приносять або галузі, успадковані від колишнього СРСР, або ті, без яких функціонування економіки просто неможливе. А ось на нові сегменти, тобто ті, які виникли вже за часів незалежності України (наприклад, на комп'ютерні послуги та фінансові), припадає близько 15%.

Цікаво, що транспорт і зв'язок дають лише 25–27% доданої вартості всіх послуг. Це свідчить не лише про низьку прибутковість галузі, а й про неефективність управління, адже лівова частка транспортної галузі й більше половини всіх телекомунікацій продовжують залишатися в руках держави. При цьому, на торгівлю й медицину, які за оборотами значно поступаються транспортним послугам, припадає близько 30-33% доданої вартості в цій сфері. Решту 40-45% прибутку забезпечують дорогі послуги: операції з нерухомістю, освіта, консалтинг та ін.

Основні конкурентні переваги України в секторі послуг, зокрема на міжнародних ринках, – дешева робоча сила і вигідне географічне розташування країни. Це дає кілька можливих напрямків розвитку сектору. Географічна перевага України криється в транспортній мережі: автомагістралях, залізницях, морських і річкових портах, авіап перевезеннях. І хоча всередині країни обсяги вантажопотоків торік зменшилися, транзит через Україну збільшився за рахунок залізничного й авіатранспорту.

Водночас наявність нафто- і газопроводів аналітики не вважають конкурентною перевагою України. Адже транзитні поставки енергоносіїв, по суті, можливі лише в одному напрямку й лише з кількох країн (Росії, Казахстану, Туркменістану).

Підводячи підсумки, ми хотіли б виділити основні пункти, які були вищезгадані:

- На даному етапі Україна посідає місце країни, що споживає більше послуг ніж продукує, при тому що частка послуг в зовнішньоторговельному балансі складає 20%.
- Україна має вигідне геополітичне положення, що дозволяє розвивати сферу транспортну та комунікацій.
- Україна виконує роль транзитної країни як в сфері туризму, так і транспорту.
- Структура сфери послуг України є однобічною і не диверсифікованою.

На нашу думку, Україні потрібно приділити особливу увагу розвитку сфери послуг. Наша країна має значний потенціал для її розвитку, але потрібно докорінно змінити структуру цієї сфери. Варто розвивати прибуткові сфери національної сфери послуг. Один з можливих варіантів - це створення національних агенцій, які витіснили б іноземні послуги (операції з нерухомістю, освіта, консалтинг та ін.), заохочення надходження аутсорсингових замовлень з-за кордону, розвиток і впровадження виробництва наукомісткої продукції, розробка нових технологій, що можуть підвищити конкурентоспроможність України на міжнародному ринку послуг.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСІВ*Балюк Т.В.****ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН
В УМОВАХ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ**

Передкризові роки відзначалися високими темпами економічного зростання в глобальній економіці. Низька інфляція, низькі довгострокові та середньострокові процентні ставки та зростання продуктивності праці сприяли суттєвому підвищенню економічного потенціалу більшості країн світу [4, с.7]. Стрімкий економічний розвиток дозволяв збирати достатні обсяги податків з усіх галузей економіки та планувати значні обсяги державних видатків.

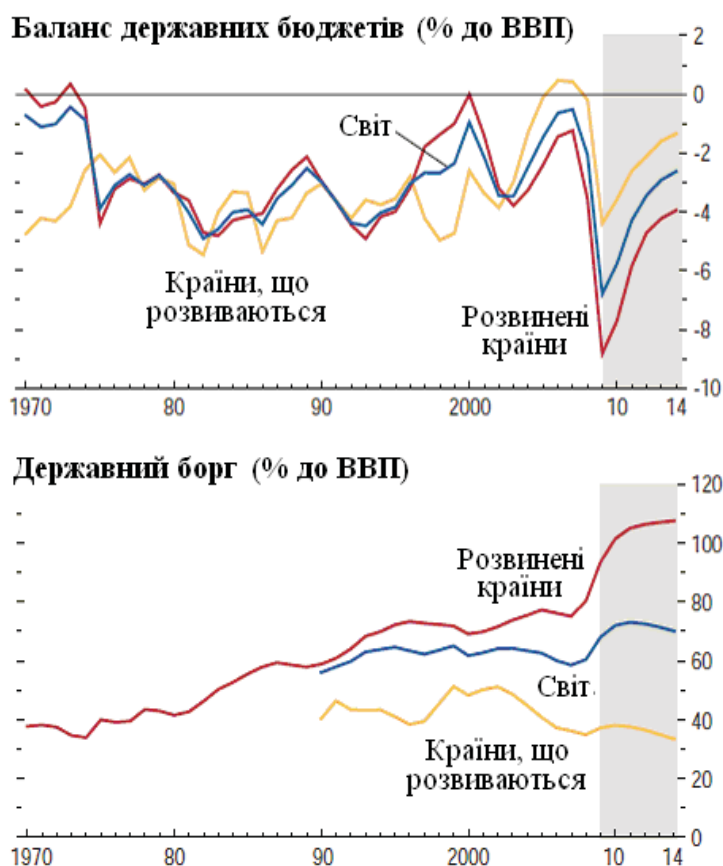

Рис. 1. Фіскальна політика країн світу в передкризовий період

Джерело: [7, с. 30].

Дефіцити державних бюджетів більшості країн світу залишалися значними в період економічного зростання, коли доходи були високими (див. рис.1), що в подальшому зву-

* аспірант кафедри міжнародних фінансів Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Рогач О. І.

зило простір для використання фіскальної політики у боротьбі з кризою [4, с.8; 5, с.1, 14]. Крім того, такі тенденції як зниження ставок прямих податків, зниження прибутків в усіх галузях економіки та зростання ризиків ухилення від податків в кризовий період створили тиск на доходну частину бюджетів у бік зменшення, а зростання боргу до ВВП (рис. 1) та витрат на його обслуговування, а також витрат на охорону здоров'я та пенсійне забезпечення внаслідок старіння населення країн продовжують тиснути на витратну частину бюджетів у бік її збільшення.

Під час нинішньої фінансово-економічної кризи сформувалися передумови до змін у податковій політиці, не в останню чергу завдяки поглибленню тих протиріч та диспропорцій, що виникли в докризовий період. Криза спонукала до впровадження низки податкових ініціатив, спрямованих на стимулювання економік, зокрема зниження ставок корпоративного податку у Бангладеш (з 30% до 27,5% у 2009 р.), Росії (з 24% до 20% у 2009 р.), Індонезії (з 30% до 28% у 2009 р.), подальше зниження ставки податку в Канаді (з 36,1% до 33,5% у 2008 р. та 33% у 2009 р.), податкові канікули (тимчасова відстрочка від сплати податку на прибуток фізичних осіб у 2009 р. у Франції), цільові ініціативи (податкові канікули для новостворених заводів в Азії), податкові субсидії в Індонезії (імпортні мита та ПДВ для певних галузей), мораторії на податкові перевірки, податкові амністії тощо.

Водночас, суттєві потреби у рекапіталізації системних банків та небажання знижувати соціальні стандарти потребують значних бюджетних ресурсів, в той час як джерела наповнення бюджетів виявилися недостатніми внаслідок погіршення фінансових показників платників податків в усіх галузях національних економік. Тому перед урядами постає проблема наповнення державних бюджетів та впровадження заходів, спрямованих на підвищення збору податків у період кризи, таких як підвищення непрямих та специфічних галузевих податків, особливо в галузях з низькою ціновою еластичністю попиту, розширення бази оподаткування та підвищення контролю за уникненням сплати податків та переведення прибутків у офшори.

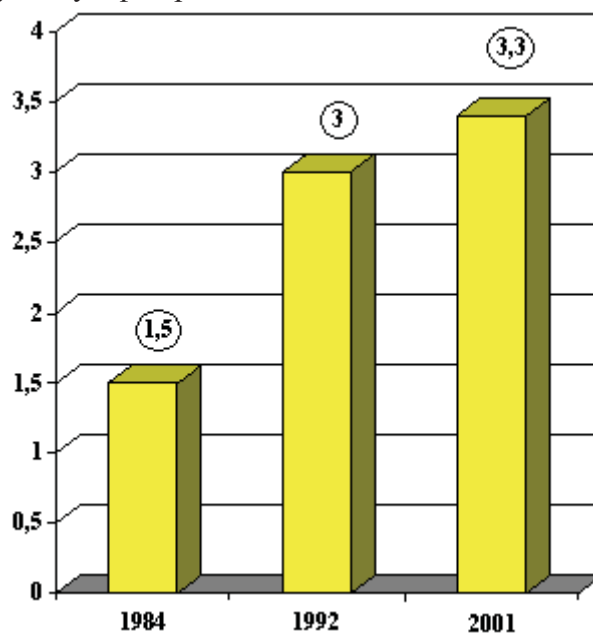

Рис. 2. Еластичність ПП за ставкою ефективного податку

Джерело: складено автором на основі [1, с. 28; 10, с. 27].

Разом з тим, міжнародна податкова конкуренція виступає стримуючим фактором підвищення оподаткування, причому еластичність ПП до ефективної ставки податку зрос-

тає (див. рис. 2). Зниження середньозваженої ставки цього податку в зарубіжних країнах на 1% призводить до зниження ставки податку в країні на 0,8% [2, с. 30], а зростання податку з корпорацій на 5% веде до зменшення ПІІ в країну на близько 15%. Тому, реформування податкової політики повинно спрямовуватися на усунення викривлень та докорінну зміну існуючих підходів радше ніж на піднятті рівня податків. До питань, що потребують найбільш пильної уваги, можна віднести впровадження нейтральності податків незалежно від форми фінансування, перегляд доцільності віднесення на витрати іпотечних платежів, зниження ставок корпоративних податків з поступовим переходом до непрямих податків, заміна податку з прибутку підприємств на податок з грошового потоку, скорочення строків відшкодування ПДВ та ін.

Отже, податкова політика в умовах світової фінансово-економічної кризи є досить неоднозначною. З одного боку, зарубіжні країни впроваджують податкові стимули для більш швидкого виходу з кризи, а з іншого – підвищують оподаткування задля наповнення бюджетів. Кризовий період спонукає провести податкові реформи, спрямовані на вирішення існуючих протиріч оподаткування.

Література

1. Altshuler R., Grubert H., and Newlon T. S. Has U.S. Investment Abroad Become More Sensitive to Tax Rates? / *International Taxation and Multinational Activity*, ed. James Hines. – University of Chicago Press. – 2000. – P. 9 – 38;
2. Deveroux M., Lockwood B., Redoano M. Do Countries Compete over Corporate Tax Rates? / *Warwick Economic Research Papers*. – 2002. – 51 p.
3. Hufbauer G., Grieco P. Reforming the US Corporate Tax / *Institute for International Economics*. – 2005. – 115 p.
4. International Monetary Fund. Initial Lessons of the Crisis / *IMF Working Paper*. – 2009. – 12 p.
5. International Monetary Fund. Lessons of the Global Crisis for Macroeconomic Policy / *IMF Working Paper*. – 2009. – 17 p.
6. International Monetary Fund. Tax Policy and the Crisis—First Thoughts / *IMF Working Paper*. – 2009. – 9 p.
7. International Monetary Fund. World Economic Outlook. Crisis and Recovery / *International Monetary Fund*. – 2009. – 228 p.
8. Johansson Å., Heady Ch., Arnold J., Brys B. and Vartia L. Tax and Economic Growth. Summary and Main Findings / *OECD*. – 2009. – 7 p.
9. KPMG's Corporate and Indirect Tax Rate Survey 2009 / *KPMG International*. – 2009. – 56 p.
10. Mooij R. and Ederveen S. Taxation and Foreign Direct Investment: A Synthesis of Empirical Research / *Center for Economic Studies & Ifo Institute for Economic Research Working Paper*. – 2001. – 30 p.

*Перепаддя І.М.**

ВПЛИВ СЕК'ЮРИТИЗАЦІЇ АКТИВІВ НА ТРАНСМІСІЙНИЙ МЕХАНІЗМ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

Трансмiсiйний механiзм є однією з важливих складових монетарної політики і являє собою процес, за допомогою якого заходи монетарної політики справляють вплив на економіку. Трансмiсiйний механiзм здійснюється через кілька каналів, включаючи процентний та кредитний канали, валютний курс тощо, однак більшість економістів вважають процентну ставку основним інструментом впливу монетарної політики на економічну активність.

Вплив монетарної політики на процентні ставки значно залежить від структури фінансової системи. Так, в останні десятиліття світова фінансова система зазнала значних змін у структурі фінансових ринків та інститутів, а саме: дерегулювання фінансової системи, зростання ролі ринків капіталу в якості альтернативи банківському посередництву, підвищення конкуренції між національними та міжнародними посередниками, більша прозорість монетарної політики [3, с.8].

Разом із зростанням ринків капіталу з'явилися фінансові інновації у вигляді нових продуктів, призначених для кращого задоволення потреб інвесторів та позичальників, зокрема, сек'юритизація активів – процес, за допомогою якого окремі кредити об'єднуються в пули та використовуються в якості забезпечення за цінними паперами, що продаються інвесторам [3, с.10].

Урізноманітнення фінансового посередництва змінює природу макрофінансових зв'язків, часто значно торкаючись монетарної політики. Зокрема, сек'юритизація активів може впливати або постійно змінювати трансмісійний механізм монетарної політики, що, у свою чергу, справляє вплив на реальний сектор економіки, а саме на споживання та прийняття інвестиційних рішень. Беручи до уваги складність фінансових продуктів, різноманітність фінансових інститутів та зростаючу незалежність фінансових ринків, ініціаторам політики стає все важче прогнозувати наслідки використання великої кількості нових видів деривативів та структурованих продуктів. Занепокоєння викликає те, яким чином криза на ринку структурованих активів розповсюджуватиметься на фінансову систему та впливатиме на здійснення монетарної політики [4, с.26].

Актуальним на сьогоднішній день є дослідження питання, яким чином сек'юритизація активів справляє вплив на макрофінансові зв'язки, зокрема, на трансмісійний механізм монетарної політики.

Попередні дослідження свідчили, що за наявності сек'юритизації ринкові процентні ставки більше залежать від ставок, що встановлюються в рамках монетарної політики. Гордон Селлон з'ясував, що сек'юритизація впливає на процентний канал монетарної політики, коли ринкові процентні ставки (наприклад, ставки за іпотечними кредитами) більше реагують на процентну ставку, що встановлюється в рамках монетарної політики, аніж за відсутності сек'юритизації. Однак, цей ефект насправді відбувається лише в розвинутих економіках з відповідним рівнем фінансової системи. Емпіричні докази анало-

* аспірант Інституту світової економіки та міжнародних відносин
Науковий керівник: с.н.с. Саакадзе Л.В.

гічної динаміки все ще важко знайти та спостерігати на ринках країн, що розвиваються, приймаючи до уваги обмежену історію сек'юритизації активів [2].

Інші дослідження показують, що сек'юритизація послаблює вплив монетарної політики на сукупний попит завдяки наявності альтернативних джерел фінансування. Сек'юритизація допомагає банкам усунути ефект погіршення монетарної політики шляхом надання їм доступу до альтернативних джерел фінансування, які заміщують традиційні джерела фінансування (наприклад, залучення депозитів) та скорочують ринковий попит на гроші.

Реакція ринкових процентних ставок на зміни грошово-кредитної політики є більш вираженою за наявності сек'юритизації активів, особливо у випадку розвинутих ринків. Хоча сек'юритизація може впливати на ефективність грошово-кредитної політики, дослідження не доводять, що сек'юритизація змінює грошові агрегати за рахунок збільшення кредитної пропозиції. Інвестори в сек'юритизовані активи мають альтернативу інвестування в інші активи, наприклад, банківські депозити або капітал, надаючи банкам можливість кредитувати звичайним способом. В такому випадку сек'юритизація передбачатиме заміщення однієї форми кредитування іншою, а не збільшення обсягів кредитування.

У країнах транзитивного типу такий трансмісійний механізм є менш вираженим, оскільки у фінансових системах цих країн банки відіграють домінуючу роль завдяки зростаючій ролі, яку відіграє кредитний канал.

Сек'юритизація активів може допомогти банкам у країнах транзитивного типу краще абсорбувати неочікувані зміни процентних ставок за умов зростання альтернативних джерел фінансування. За наявності сек'юритизації банки отримують фінансування для надання кредитів та збільшують обсяги інвестування в цінні папери після підвищення процентних ставок. Може виникнути необхідність врахування грошово-кредитною політикою зміни макрофінансових зв'язків трансмісійного механізму, спричинені фінансовими інноваціями, такими як сек'юритизація активів. Через це ініціатори політики повинні застосовувати потужніші заходи грошово-кредитної політики для досягнення тих самих показників виробництва, оскільки фінансові інновації продовжують поглиблювати фінансові ринки [4, с.25-26].

Література

1. Бураковський І. В., Плотніков О. В. Глобальна фінансова криза: уроки для світу та України. – Харків: Фоліо, 2009. – 299 с.
2. Gordon H. Sellon. The Effect of Monetary Policy Actions on Exchange Rates under Interest-Rate Targeting// Journal of International Money and Finance. - October 2000, pp. 601-632.
3. Gordon H. Sellon. The Changing U.S. Financial System: Some Implications for the Monetary Transmission Mechanism// Federal Reserve Bank of Kansas City Economic Review. - 2002, 31 p.
4. Mangal Goswami, Andreas Jobst and Xin Long. An Investigation of Some Macro-Financial Linkages of Securitization// IMF Working Paper. – February 2009, 46 p.

*Данилюк В.**

ВПЛИВ РЕОК ГРИВНІ НА ТЕМПИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ

Фактори, що визначають рівень реального ефективного обмінного курсу

За строками впливу на рівень відносних цін, ступенем його стійкості і потенційним масштабам коливань можна виділити три групи факторів:

- ті, що діють постійно, з високим ступенем стійкості, які зазнають малих коливань – рівень економічного розвитку (рівень продуктивності праці) та рівень відкритості економіки;
- ті, що діють в середньостроковій перспективі, які є стійкими на середньому рівні і зазнають коливань середнього масштабу – рівень податкової та регулятивної активності держави;
- ті, що діють в короткостроковій перспективі, нестійкі, які зазнають коливань значного масштабу – які викликаються коливаннями світової та внутрішньої кон'юнктури, а також короткостроковими особливостями економічної політики змін потоків грошових засобів за рахунками поточних і капітальних операцій платіжного балансу, що проводиться в країні [1, с.30].

Чинники впливу на рівноважне значення РЕОК називають фундаментальними. До них зараховують низку зовнішніх (умови торгівлі, світова відсоткова ставка) і внутрішніх факторів (відкритість економіки) та інструментів економічної політики (імпортне мито, експортний податок, експортні та імпортні квоти, адміністративні обмеження потоків капіталу, субсидії, рівень оподаткування, обсяги і структура видатків бюджету тощо) [2, с.175].

Рівень економічного розвитку

Вплив рівня економічного розвитку на рівень РЕОК можна пояснити дією т. зв. ефекту Белассі-Семюельсона (Кравіса-Гестона-Саммерса).

Даний ефект полягає у тому, що існує стійкий статистично значущий зв'язок між відносними цінами та реальним валовим внутрішнім продуктом: у країнах з високим реальним ВВП рівень цін є вищим ніж у країнах з низьким рівнем реального ВВП [3, с.38-39].

Зі зростанням (зниженням) доходів рівень цін також буде зростати (спадати), що безпосередньо впливає на рівень РЕОК.

Рівень відкритості економіки

Рівень відкритості також впливає на рівень відносних цін. Зі збільшенням частки експорту та імпорту у ВВП зростає вага торгових товарів (т.зв. tradables) у ВВП та знижується частка неторгових товарів (т.зв. non-tradables). Оскільки ціни на торгові товари визначаються головним чином на світовому ринку, рівень відносних цін має тенденцію до зближення з рівнем цін в країнах, які є її торговельними партнерами. Отже, зі зростанням ступеня відкритості рівень відносних цін у менш розвинутих країнах має тенденцію до зростання, а в більш розвинутих - до зниження у порівнянні зі значеннями, передбаченими для цих країн лише на основі рівня їхнього економічного розвитку [1, с.29].

* студент 4 курсу відділення «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Дзюба П.В.

Рахунки поточних та фінансових операцій платіжного балансу

Збільшення (зменшення) сальдо поточного або фінансового рахунків платіжного балансу може призвести до змін номінального валютного курсу та рівня відносних цін. Виходячи з формул, якими визначається РЕОК, обидва рахунки суттєво впливають на реальний ефективний обмінний курс.

Слід також зазначити, що інструменти економічної політики (імпортне мито, експортний податок, експортні та імпортні квоти, адміністративні обмеження потоків капіталу, субсидії, рівень оподаткування, обсяги і структура видатків бюджету тощо) часто використовуються для регулювання обсягів притоку (або відтоку) валюти. Тобто – такі інструменти впливають на сальдо поточного та фінансового рахунків платіжного балансу.

Механізм впливу завищеного РЕОК на економічні процеси

Для багатьох країн проблеми створює критичне підвищення РЕОК. Це може мати короточасний сприятливий вплив, однак на найбільш віддалену перспективу тривале завищення РЕОК створює деструктивний розподіл ресурсів, пригнічує експортні галузі промисловості та сільське господарство, провокує «втечу» капіталу в очікуванні девальвації грошової одиниці.

Завищений обмінний курс має такі наслідки:

- погіршення цінової конкурентоспроможності. Надмірне знецінення грошової одиниці стимулює імпорт і перешкоджає збільшенню експорту. Водночас зменшується попит на товари і послуги, що виробляються на внутрішньому ринку;
- скорочення сукупної пропозиції. Збільшення імпорту «витісняє» національних товаровиробників з ринку, що у поєднанні зі зменшенням експорту веде до скорочення обсягів виробництва та втрати робочих місць. Іншим наслідком стає скорочення надходжень у бюджет;
- депресивний вплив на фінансові ринки. Оператори ринку, ймовірно, позичатимуть кошти у місцевій грошовій одиниці для фінансування імпорту, що позначиться стагнацією фондового ринку через брак інвестиційних ресурсів. Окрім того, супутнє підвищення відсоткової ставки додатково обмежить сукупний попит і перешкодить збільшенню інвестицій. Виникнуть стимули для спекулятивної гри на валютному ринку. В підсумку це може створити проблеми у банківському секторі.

Зазвичай критичне підвищення РЕОК завершується погіршенням платіжного балансу і виникненням валютної кризи, коли попит на іноземну валюту перевищує її пропозицію [2, с.173-174].

Емпіричні оцінки

Виявити рівень впливу реального ефективного обмінного курсу на економічне зростання та визначити фактори, які впливають на РЕОК, можна за допомогою наступної системи одночасних структурних рівнянь:

$$Y_t = a_0 + a_1 Y_{t-1} + a_2 RER_t + a_3 INFL_t + u_t;$$

$$RER_t = b_1 + b_2 RER_{t-1} + b_3 Y_t + b_4 INFL_t + b_5 OPEN_t + b_6 CAT_t + b_7 FAT_t + v_t,$$

де Y_t – квартальне значення темпу річного зростання ВВП;

RER_t – квартальне значення реального ефективного валютного курсу;

$INFL_t$ – рівень цін у кварталі t ;

$OPEN_t$ – показник відкритості економіки (відношення товарообороту до ВВП) у кварталі t ;

CAT_t – сальдо поточного рахунку (у % від ВВП) у кварталі t ;

FAT_t – сальдо фінансового рахунку (у % від ВВП) у кварталі t ;

u_t, v_t – стохастичні залишки.

Використавши квартальні показники 2001 – 2008 рр. та оцінивши дану систему рівнянь за допомогою двокрокового методу найменших квадратів, ми отримали наступні результати:

$$Y_t = -38.432 + 0.828Y_{t-1} + -0.077RER_t + 0.663INFL_t, R^2 = 80.49\%, h = -0.933;$$

$$(25.719) + (0.104^{***}) + (0.086) + (0.285^{**})$$

$$RER_t = -75.0097 + 0.977RER_{t-1} + 0.107Y_t + 0.703INFL_t + -0.099OPEN_t +$$

$$(32.912^{**}) + (0.977^{***}) \quad (0.090) \quad (0.297^{**}) \quad (0.072)$$

$$+ 0.2169CAT_t + 0.122FAT_t, R^2 = 89.283\%, h = 0.788.$$

$$(0.158) \quad (0.067)$$

Аналізуючи друге рівняння можна зробити висновок, що найбільше на РЕОК гривні впливають інфляція та надходження за поточним та фінансовим рахунками платіжного балансу.

Значення коефіцієнту при **RER_t** в першому рівнянні є низьким і статистично значущим лише на рівні 38%, що свідчить про незначний вплив реального обмінного курсу гривні на темпи економічного зростання України.

Отже, оптимальною валютною політикою є підтримка стабільності гривні, недопущення процесу девальвації, як одного з найсильніших чинників, який провокує інфляцію.

Література

1. Илларионов А. Реальный валютный курс и экономический рост // Вопросы экономики – 2002 г. - №2.
2. Шевчук В.О. Міжнародна економіка: теорія і практика. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 663 с.
3. Майер Джеральд М., Раух Джемс Е., Філіпенко Антон Основні проблеми економіки розвитку. – К.: Либідь, 2003. – 688 с.
4. IMF International Financial Statistics (<http://www.imf.org>).
5. Державний комітет статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua/>).

Курцев В.*

АНАЛІЗ ПОХІДНИХ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У СИСТЕМІ ТОРГІВЛІ ВИКИДАМИ

Світова екологічна криза вимагає суттєвих змін у підходах до ведення господарства. Для здійснення рішень Кіотського Протоколу та пост-Кіотських переговорів було вирішено організувати спеціальні біржові установи, які б на засадах ринкової економіки організовували управління лімітованими та постійно скорочуваними обсягами викидів шкідливих хімічних речовин, що спричиняють парниковий ефект. На біржі квоти продаються на умовах «он спот» та із застосуванням похідних фінансових інструментів; на цьому ринку, саме опціонів та ф'ючерсів. Власне кажучи, мова йде про Систему Торговлі Викидами Європейського Союзу та Проекту Механізму Чистого Розвитку - найбільш високоліквідні біржі, європейську біржу екологічних деривативів, що торгує 89,1% світових обсягів цього виду цінних паперів. Саме з 2005 року починалась перша фаза реалізації, котра закінчилась 31 грудня 2007 року. Система Торговлі Викидами, на думку автора, - найбільш вдала та ефективна модель скорочення викидів парникових газів, або в подальшому й інших речовин, бо викиди набувають форму ресурсу, з притаманною йому обмеженістю. Даний ринок функціонує у рамках Європейської Програми з питань Зміни Клімату. Завдяки цій програмі було знайдено 42 можливості скорочення викидів на 700 млн. тон еквіваленту CO₂ з сумарними витратами менше 20 євро на тону.

Механізм продажу опціонів та ф'ючерсів полягає у тому, що кожного біржового дня торгуються викиди на майбутній або поточний рік, що евалюються на грудень місяць. Вони надходять від держави, або від підприємства, що намагається залучити кошти, до спільної біржі, де ця форма активу може бути куплена або продана з відповідною зміною ціни за законом попиту-пропозиції. Така можливість з'являється, наприклад, у підприємств, що впроваджують екологічні технології на своїх виробництвах. Фактично вони зацікавлені в скороченні викидів, бо вони отримують компенсацію за невикористані квоти, ті ж компенсації у подальшому можна інвестувати у ще більше зменшення викидів. Для аналізу ефективності використання системи торгівлі викидами можна використати економетричну модель для оцінки необхідності підтримання рівню ліквідності на ринку ф'ючерсів Європейської Системи Квот в рамках системи СТВ-ЄС, модель, що базується на CAPM з урахуванням витрат на організацію ринку відповідно до обсягів торгівлі.

$$REUAF1 = \beta_1 \tilde{R}RF1 + \beta_2 [\tilde{R}M - \tilde{R}RF]1 + \beta_3 [\ln(V) \times Tc]1$$

REUAF1 - щоденні виплати по ф'ючерсним емісійним контрактам;

$\tilde{R}RF1$ - щоденні виплати за 6 місячними зобов'язаннями по єврооблігаціях, що розцінюються як безризикові;

$\tilde{R}M$ - щоденні обсяги виплат по портфелю біржових індексів Eurofirst 100 (EFC1), Eurofirst 300 (E3X), Dow Jones STOXX 600 (SXX), and Dow Jones STOXX Total Market (BKXP), які розцінюються як середньозважений прибуток на ринку;

* студент 4 курсу відділення «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Безнощенко М.В.

$\ln(V)$ - натуральний логарифм обсягів торгівлі на біржах СТВ-ЄС;

T_c - фіксовані торгові витрати;

β - ризикованість активу відносно загальноринкового показника.

Наступний етап розпочався у 2008 році і закінчиться у 2012.

За результатами роботи протягом майже 4 років можна стверджувати, що цей ринок постійно зростає, але очевидним є нееластичність його обсягів до ціни. Це пов'язано з тим, що за використанням квот, що торгуються на ринку здійснюється постійний нагляд з боку держави. Але нееластичність не абсолютна. Відповідно до того, що система має на меті зменшення викидів, ціна квот на викиди на більш пізні періоди вища ніж на викиди ранніх періодів, коли загальні дозволені обсяги більше.

Можна зробити висновок, що такий механізм регулювання - один з найефективніших, бо охоплює дуже значну частину викидів. Але було б значно краще, щоб цей ринок функціонував не тільки в Європі, а й по всьому світу, зокрема, щоб до проекту долучились КНР та США - найбільші продуценти шкідливих газів. Можна покладати надії на новий раунд переговорів, що пройде у рамках чергової конференції ООН у Копенгагені у грудні 2009 року.

Наумова А.*

СТРУКТУРНІ ЗРУШЕННЯ НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ КОНСОЛІДОВАНИХ БАНКІВСЬКИХ КРЕДИТІВ

Після початку глобальної фінансово-економічної кризи, що виникла в 2007 році, і до цього часу світова економіка продовжує залишатися в стані найглибшої рецесії з часів Другої світової війни. Активні регулюючі заходи країн світу певною мірою пом'якшили ситуацію, проте уразливість світової економіки та ризик посилення негативних тенденцій зберігається й досі. Це чинить безпосередній вплив і на міжнародні фінансові ринки, зокрема, на міжнародний ринок консолідованих банківських кредитів, де протягом періоду 2008-2009 рр. відбулись наступні структурні зрушення:

1. Зменшення частки розвинутих країн в загальних обсягах міжнародних консолідованих кредитів. В період з першого кварталу 2008 року по перший квартал 2009 року частка розвинутих країн в міжнародних консолідованих кредитах зменшилася на 2,08 в.п. і у першому кварталі 2009 становить 79,07 %, у той час як частка країн, що розвиваються та офшорних зон, зросла, хоча й в незначній мірі (а саме на 0,63 в.п. та 1,38 в.п. і відповідно склала 11,94 % та 8,63 %). В структурі розвинених країн протягом року різко впала частка країн Європи (3,6 в.п.), а інших розвинутих країн, таких як США, Японія, Канада та Австралія, трохи підвищилася на 1,53 %. Хоча в групі країн, що розвиваються, за регіональним розподілом значних структурних зрушень не відбулось, варто зазначити, що чітко простежується тенденція до зростання частки країн Латинської Америки в загальних обсягах міжнародних консолідованих кредитів з 1,47 % до 1,87 % (або на 27 %) та Європи з 3,88 % до 4,26 % (або на 10 %).

2. Збільшення довгострокових кредитних ліній. У першому кварталі 2009 року загальний обсяг кредитів строком понад два роки склав 4 619 247 млн. дол. США, що у порівнянні з першим кварталом 2008 року менше на 432 220 млн. дол. США (або на 8,55 %).

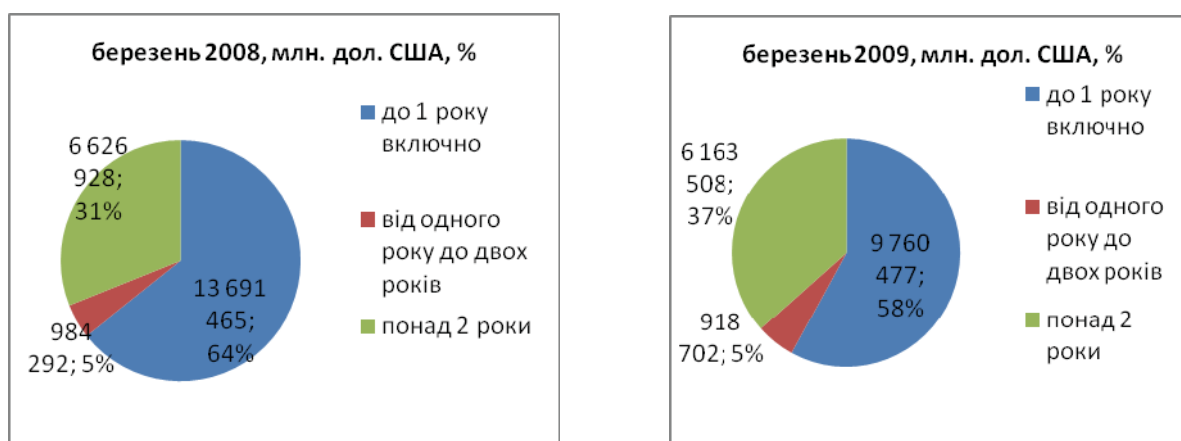

Рис. 1. Структура міжнародного ринку консолідованого кредиту за строковим розподілом

* студентка 3 курсу відділення «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: доц. Дзюба П.В.

Проте, частка серед інших видів строкових кредитів зросла до 36,6 %, що на 5,5 в.п. більше ніж в попередньому періоді. Частка середньострокових кредитів (від 1 до 2 років) залишилась майже без змін та склала 5,5 % (918 702 млн. дол. США), а короткострокових кредитів понизилася на 6,3 в.п. і склала 58,0 % (9 760 477 млн. дол. США).

3. Зміни внутрішньої структури строкових кредитів за регіональним розподілом. Протягом 2008-2009 років відбулись наступні структурні зрушення:

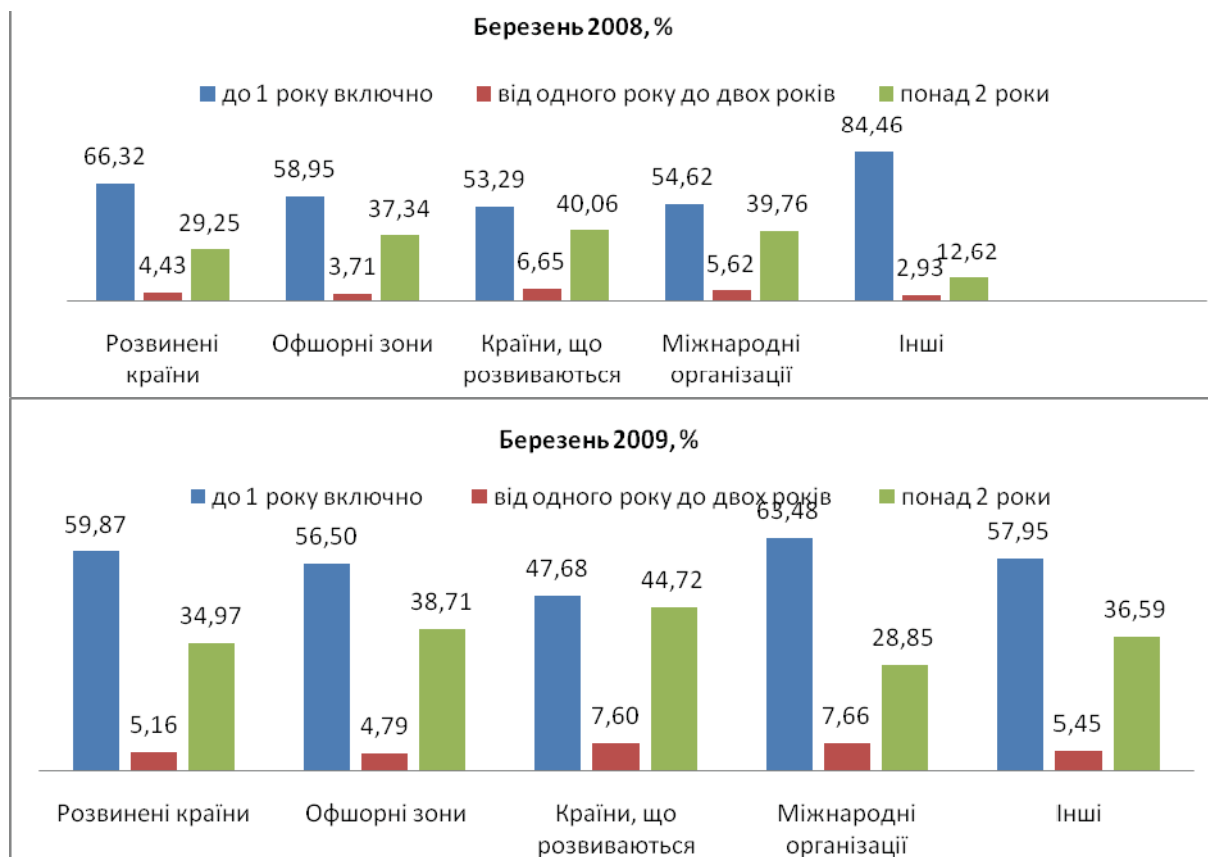

Рис. 2. Внутрішня структура строкових консолідованих кредитів за регіональним розподілом

4. Зміни в функціональній структурі консолідованих банківських кредитів. Зменшилась частка кредиту банківських установ, в той час як частки кредитних ліній небанківських установ та державного сектору зросли.

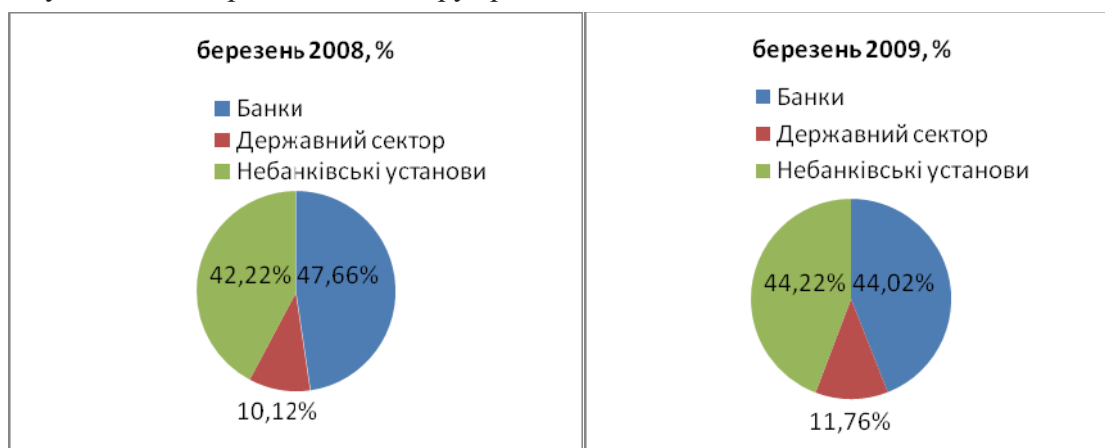

Рис. 3. Функціональна структура консолідованих кредитів

Література

1. Bank for International Settlements 79th Annual Report 2008-2009.
2. Bank for International Settlements Quarterly Review, September 2009.
3. Bank for International Settlements Quarterly Review, September 2008.
4. World Economic Forum Report Global Risks 2009.
5. World Economic Forum The Financial Development Report 2009.
6. S&P A guide to the loan Market September 2009.

Поляков А.*

ПРОБЛЕМА РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ ПРОГРАМНОГО ТИПУ В УКРАЇНІ

Протягом останніх років у нашій країні діють системи розрахунків електронними грошима на програмній основі. Поряд з Західними і російськими он-лайнними технологіями, добре відомими в країнах СНД, на ринок виходять і вітчизняні проекти. Поява даних систем у нашій країні привернула увагу Національного банку України.

Розвиток електронних грошей обумовлений зростанням досягнень в інформаційних технологіях, які дали змогу зберігати грошову вартість на електронних пристроях, та потребами в Інтернет комерції, яку не можуть повною мірою задовольнити традиційні платіжні системи.

Електронними грошима програмного типу є грошова вартість, яка за допомогою програмного забезпечення зберігається в пам'яті комп'ютера, емітується під час отримання грошових коштів у вартісному розмірі не меншому, ніж емітована грошова вартість, приймається як засіб платежу підприємствами, іншими ніж емітент. Банк міжнародних розрахунків називає їх: «електронні гроші, що використовують в мережі», а Європейська комісія «електронними грошима серверних систем». Найчастіше е-гроші використовуються для розрахунку за одну єдину операцію після чого їх знову переводять у готівкову форму див. рис.1

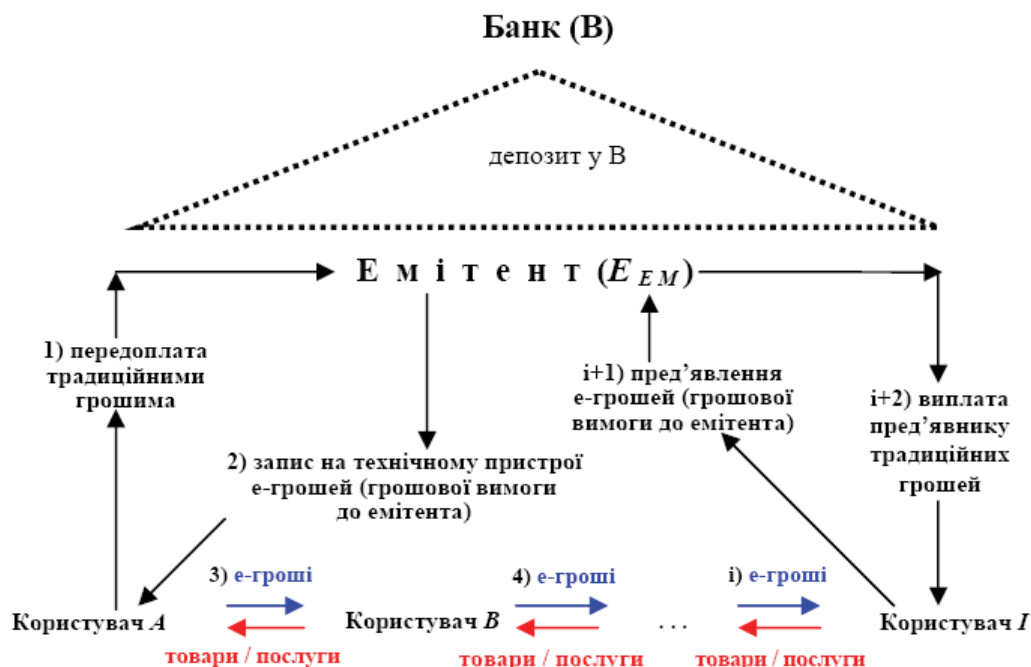

Рис. 1. Загальна схема обігу трансферабельних електронних грошей

* студент 3 курсу відділення «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Безнощенко М.В.

У другій половині 2006 року на ринок України вийшло одразу два дніпропетровських проекти електронних грошей на програмній основі: система «UkrMoney» від ЗАТ «Купуй», та система «Limonex» запроваджена ТОВ «Приват Екю». Серед найбільш розповсюджених на території України систем електронних грошей програмного виду є «WebMoney Transfer(WMU)» та «Интернет.Деньги».

Здатність е-грошей програмного типу виміщати валюту ЦБ, в якості засобу платежу за споживчі товари, а також здатність вільно переміщуватися просторами Інтернету через національні кордони підіймає проблему економічної безпеки. На наш погляд, можна виділити наступні фактори, що впливають на збільшення кількості користувачів е-грошиками: 1) більша швидкість розрахунку і менше витрат. 2) безпека і конфіденційність розрахунків. Так ми бачимо темпи розвитку і прирости користувачів грошиками в Інтернеті на рис.2. і рис.3.

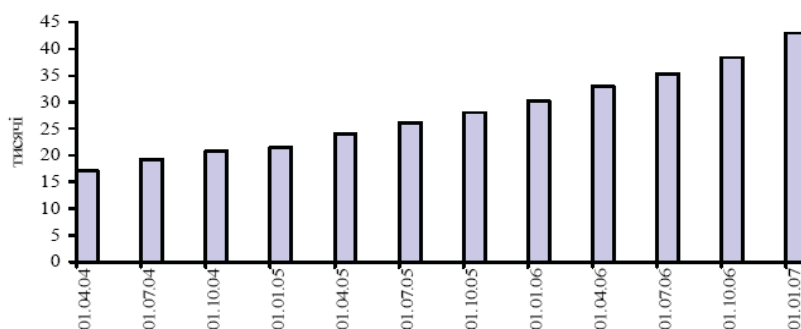

Рис.2. Кількість електронних гаманців

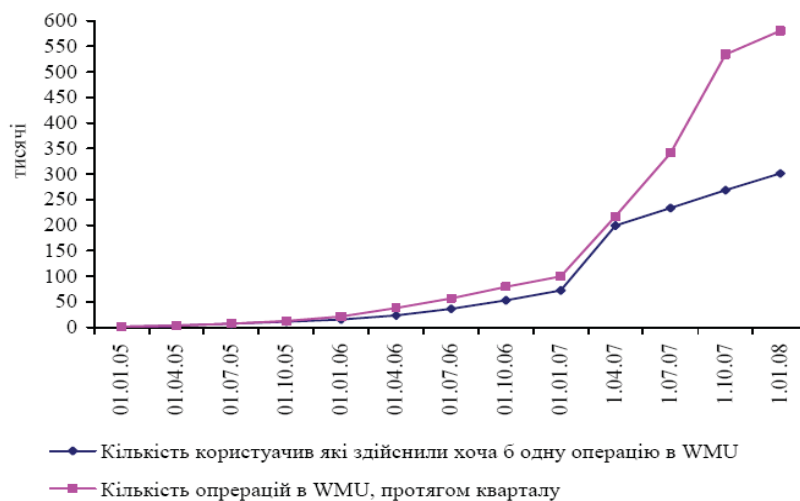

Рис.3. Кількість користувачів які здійснили хоча б одну операцію та кількість операцій

Звідси ми бачимо, що у випадку активної емісії е-грошей програмного типу виникає перша проблема: центральний банк може втратити контроль над грошовими агрегатами, можуть змінитися обмінні курси валют.

Банк		Bid	Ask
Пумб	\$	8,25	8,35
	Euro	12,3	12,6
	Rub	0,27	0,28
УкрСиббанк	\$	8,2	8,27
	Euro	12,2	12,4
	Rub	0,28	0,29
Середній	\$	8,2	8,27
	Euro	12,3	12,4
	Rub	0,27	0,29
WebMoney	\$	7,92	8,41
	Euro	11,8	12,4
	Rub	0,26	0,29

Рис.4 Обмінні курси валют комерційних банків та WebMoney

Механізм інфляційного впливу, що виникає у наслідок збільшення грошової маси баночно через рівняння І.Фішера $M*V=P*Y$. Див. рис. 5.

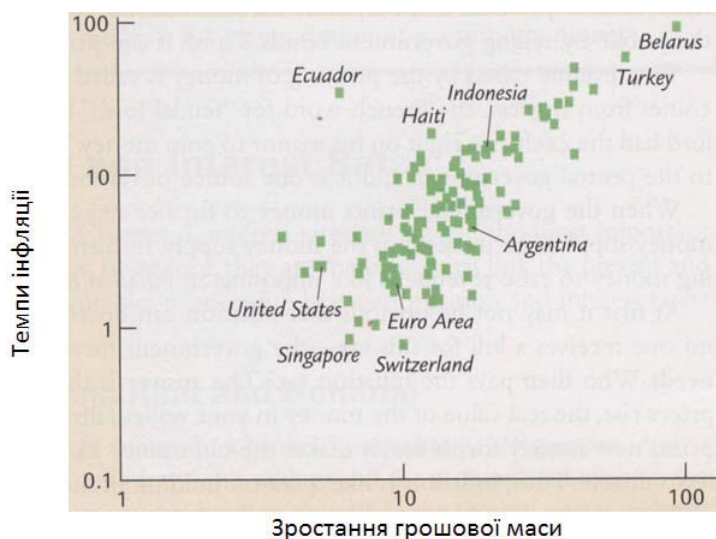

Рис.5. Кореляція між зростанням грошової маси та темпами інфляції (1996-2004рр.)

Е-гроші збільшують швидкість грошового обігу-збільшення правої частини рівняння, як результат пропорційно має зрости й рівень цін.

Друга проблема: це законодавча неврегульованість: емітенти титульних знаків працюють поза законодавчим полем, оскільки емісія титульних знаків перетинається з емісією національної валюти, а в законодавстві зазначено, що єдиним емітентом виступає НБУ.

Третя проблема: відмивання через е-гроші «брудних грошей».

Для вирішення цих проблем на нашу думку необхідно впровадити ряд законодавчих змін.

1) Впровадження у законодавстві норм, що відповідають Директиві 2000/46/ЄС частково або повністю.

2) Розроблення норм стосовно звітності та відповідальності емітентів титульних знаків. Встановлення обмеження на обсяги електронних гаманців.

3) Створення контролюючого органу, який би контролював обсяги обміну е-грошей. Що зменшило би ризик витоку капіталу з країни через цей канал.

Література

1. Афонова С.В. Электронные деньги: Учебн. Пособие.-СПб.: Питер, 2001.-120с.
2. Сенищ П.М., Кравець В.М. Світовий досвід та перспективи розвитку електронних грошей в Україні. НБУ. 2009.
3. Тлустий А.О. Електронні гроші та фактори, що визначають їх розвиток. Наукові праці. Том 72. Випуск 59.
4. Махаєва О. Електронні гроші в Європі та Україні. Вісник НБУ. №9.2004.
5. Piffaretti N. A theoretical approach to electronic money. 1998.

Гулий О.*

СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНІМ БОРГОМ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Державний зовнішній борг разом з приватним негарантованим державою зовнішнім боргом створюють валовий зовнішній борг країни.

Державний зовнішній борг являє собою заборгованість за кредитами (позиками), залученими з іноземних джерел. Він виступає у вигляді зовнішніх фінансових зобов'язань держави перед нерезидентами.

Зростання рівня нагромадження зовнішньої заборгованості в Україні та значна питома частка ресурсів, які відволікаються на його обслуговування, зумовлюють дедалі гостріший характер проблеми зовнішньої заборгованості, ефективність розв'язання якої пов'язана з тактичними і зі стратегічними підходами.

Для оцінки стану державного боргу у міжнародній практиці використовуються різноманітні показники щодо можливості країни з його обслуговування.

Так, Світовий банк виходить з того, що критичним рівнем державного зовнішнього боргу є понад 50% від ВВП. А за вимогою Маастрихтської угоди державний борг не повинен перевищувати 60% ВВП країни.

За оцінками спеціалістів, Україна має середній рівень зовнішнього боргу.

Стан зовнішнього боргу держави можна охарактеризувати за допомогою таких показників: співвідношення зовнішнього боргу до ВВП (критичний рівень становить 80-100%), співвідношення планових платежів щодо обслуговування боргу до валютних надходжень держави (прийнятним вважається значення цього показника на рівні 20-25%), співвідношення дисконтованої вартості боргу і експорту (критичний рівень 200-250%).

Для поліпшення управління обслуговування зовнішнього і внутрішнього боргу бюджетним кодексом України встановлено, що основний обсяг державного боргу не повинен перевищувати 60% фактичного річного обсягу ВВП України.

Обсяг валового зовнішнього боргу України на 1 липня 2009 року становив 100,6 млрд. дол. США і зменшився за перше півріччя поточного року на 1,1 млрд. дол. США. Динаміку обсягів валового зовнішнього боргу на кінець I півріччя 2009 року характеризували: значне скорочення (на 4.2 млрд. дол. США або 10.6%) зобов'язань банківського сектору, суттєве зростання (на 2.7 млрд. дол. США) боргу органів грошово-кредитного регулювання та державного управління, відносно помірне збільшення обсягів зобов'язань інших секторів, включно з кредитами прямих інвесторів (0.4 млрд. дол. США).

Головною метою стратегії державного кредиту, зокрема зовнішнього, є визначення оптимальної структури та обсягу державного боргу з метою зниження вартості обслуговування боргу і мінімізації ризику, який виникає при отриманні кредитів.

Традиційним методом зменшення боргу є його реструктуризація. При реструктуризації боргу умови його обслуговування (процент, сума, строки сплати) переглядаються. Офіційні кредитори надають такі види допомоги: часткове анулювання боргу; продовження термінів дії боргових зобов'язань; зниження відсотків на обслуговування боргу.

* студент 2 курсу відділення «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Фаренюк Н.В.

Сьогодні загальноприйнятим методом скорочення зовнішнього боргу є конверсія боргу (борговий своп), яка може набирати таких форм:

- Викуп боргу – надання країні-боржникові можливості викупити власні боргові зобов'язання на вторинному ринку боргів.
- Капіталізація боргу, тобто обмін зовнішнього боргу на власність (акціонерний капітал) зі знижкою.
- Конверсія «борг-борг», тобто заміна існуючих боргових зобов'язань новими борговими зобов'язаннями.

Капіталізація боргу і заміна існуючих боргових зобов'язань новими є інструментами оптимізації структури зовнішньої заборгованості держави.

Конверсія зовнішньої заборгованості в іноземній валюті у внутрішні боргові зобов'язання має певні специфічні риси і могла б більш активно використовуватися в Україні.

При значному борговому тягарі спосіб фінансування дефіциту балансу за поточними операціями шляхом нових іноземних позик є більш небезпечним, ніж корекція балансу руху капіталу (а саме – продаж частини активів іноземцям).

Отже, шляхом обміну боргу на акціонерний капітал (своп) можна скоротити дефіцит балансу поточних операцій, не вдаючись до нових позик і збільшення боргового тягара.

Коливання потоків приватного капіталу пов'язані не стільки з динамікою довгострокової кредитоспроможності країни, а зі змінами в поведінці і довірі міжнародних інвесторів.

Пріоритети в залученні зовнішніх позик та іноземних кредитів мають поступово переходити від національного уряду до резидентів приватного сектора; від офіційних позик міжнародних фінансових організацій – до приватних іноземних кредитів та прямих іноземних інвестицій.

Для розв'язання проблеми зовнішньої заборгованості в довгостроковому періоді необхідне «оздоровлення» самої економіки, оскільки без забезпечення динамізму її розвитку і реальної, відчутної ефективності фінансова стабільність в країні буде короткочасною і відносною, незалежно від того, які прогресивні фінансові заходи використовуються для її підтримки.

Більше того, швидка ліквідація зовнішнього боргу, непідкріплена реальними кроками в напрямі стабілізації самої економіки, її всебічної структурної перебудови, лише ускладнить ситуацію та проблеми, які необхідно розв'язувати.

МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС

*Приятельчук О.А.**

НАВЧАЛЬНО-ОСВІТНІ НАПРЯМКИ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Етичний, соціально відповідальний бізнес є не лише запорукою формування позитивного іміджу компанії на ринку й ефективного управління персоналом, а й нагальною вимогою сьогодення, оскільки все більша кількість компаній віддає перевагу в співпраці соціально відповідальним суб'єктам бізнесу.

Однозначного визначення корпоративної соціальної відповідальності не існує, однак, можна виділити ряд напрямків діяльності, які є її першочерговими проявами. Серед них: підтримка компаніями соціально важливих подій, заснування грантів, стипендіальних програм, стажувань, освітніх програм підготовки спеціалістів, соціально відповідальний підхід до інвестування, управління персоналом, виділення всебічної фінансової та матеріальної допомоги, розкриття інформації про компанію та склад продукції, яка пропонується тощо.

Глобальний договір ООН був першою універсальною ініціативою, спрямованою на сприяння соціальній відповідальності бізнесу та підтримку вирішення бізнес-колами проблем глобалізації та становлення стабільної й всеохоплюючої економіки. Наразі існує 47 національних мереж Глобального договору, в тому числі й в Україні, до яких входить близько 4000 учасників (біля 100 – з України).

Учасники Глобального договору повинні визнавати та дотримуватись принципів, закріплених в даному документі. До даних принципів відноситься:

принципи прав людини, за якими комерційні компанії повинні забезпечувати та поважати захист прав людини, проголошених на міжнародному рівні; не сприяти порушенням прав людини в процесі власної діяльності;

принципи праці, за якими комерційні компанії повинні підтримувати свободу зібрань та дієве визнання права на колективні угоди; сприяти викоріненню примусової або обов'язкової праці; дієвому викоріненню дитячої праці та дискримінації стосовно зайнятості та працевлаштування;

екологічні принципи, за якими комерційні компанії повинні дотримуватися обережних підходів до екологічних проблем; ініціювати поширення екологічної відповідальності; стимулювати розвиток і розповсюдження екологічно чистих технологій;

антикорупційний принцип, за яким комерційні компанії повинні протидіяти будь-яким формам корупції, включаючи злицинство.

Задля максимальної ефективності дана взаємодія повинна включати не двосторонні відносини «бізнес-держава», а й залучати третю сторону – «суспільство».

Учасниками даної ініціативи, в першу чергу, виступають підприємства та інші організації, до яких відносяться й навчально-освітні заклади. В Україні ж, на жаль, лише два університети взяли участь в даній ініціативі – Львівський католицький університет та Міжнародний інститут менеджменту.

* доцент кафедри міжнародного бізнесу Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

В той же час, роль навчальних закладів в процесі побудови соціально відповідального бізнесу важко переоцінити, оскільки соціальну відповідальність та етичну поведінку легше свідомо набувати в процесі навчання та розвитку, що формує особистість, ніж слідувати їй примусово. Вона повинна усвідомлюватись як цінність суспільства, беззаперечна істина, загальноприйнята норма поведінки.

Будучи окремими складовими підготовки фахівців в рамках діяльності незалежних компаній, що спеціалізуються на проведенні бізнес-тренінгів, питання корпоративної соціальної відповідальності розглядаються в рамках лише 9% курсів, окремі аспекти, такі як управління людськими ресурсами, містяться в 35% дисциплін, курс «Соціальна відповідальність» викладається лише в Тернопільському національному економічному університеті. Очевидно, що увага, приділена такій актуальній в бізнес-колах темі в рамках навчання, є недостатньою.

Окремі проекти реалізуються комерційними компаніями. Зокрема, це проект «Україна професійна», започаткований компанією «Систем Кепітал Менеджмент», в результаті якої планується знайти механізми взаємодії між всіма гравцями на просторі професійної підготовки й споживання трудових ресурсів. Це дасть змогу учням загальноосвітніх шкіл здійснювати більш усвідомлений вибір майбутньої професії, глибше уявляти соціально-трудова відносини між роботодавцем і працівником тощо.

Компанія «МТС-Україна» започаткувала першу довгострокову національну програму підтримки студентів «Професіонали майбутнього», за якою видаються спеціальні стипендіальні програми авторам перспективних наукових розробок.

Стає очевидним, що в даному ланцюгу логічно побудованого комплексного процесу формування етичного, соціально відповідального суспільства, а отже й бізнесу, існує суттєва прогалина – навчально-освітні заклади, які в Україні чомусь повністю оминають увагою даний напрямок підготовки майбутніх фахівців.

Натомість, в світі дана дисципліна є базовим курсом, затвердженим відповідними міністерствами, з напрямку підготовки «менеджмент». Дане питання стратегічного управління знайшло своє теоретичне відображення та обґрунтування в дослідженнях, які проводились теоретиками та практиками менеджменту ще з 1950-х років – це перші дослідження взаємодії бізнесу та суспільства Друкера; 1980-і рр. – в сферу стратегічного менеджменту введена концепція стейкхолдерів, видаються перші підручники з даного напрямку, зокрема Р.Фрімана; протягом 1990-х рр. розробляються концепції організаційного багатства, ресурсний підхід, виходять праці М.Портера з дослідження різних аспектів даного питання тощо. Тобто на сьогодні існує достатньо сформована теоретична база підготовки фахівців даного напрямку. А той факт, що на більшості підприємств вводить посада менеджера з корпоративної соціальної відповідальності, є ще одним доказом актуальності.

30 провідних бізнес-шкіл світу приділяють близько 25% навчального часу за основними дисциплінами курсам з проблематики корпоративної соціальної відповідальності, формуючи управлінців та лідерів нового типу. Викладання даної дисципліни є умовою міжнародної акредитації (EQUIS, AACSB International і т.п.)

Голова ради директорів EABIS (European Academy of Business in Society) Віконт Етьєн Давіньон якнайкраще охарактеризував актуальність даного питання для профільних навчальних закладів – «викладання в школах бізнесу має вже найближчим часом звернутись до корпоративної відповідальності. Якщо такого не відбудеться, то ні компанії, ні суспільство в цілому не втратять інтересу до даної проблематики, вони просто втратять інтерес до бізнес-шкіл як таких».

В Україні дане питання залишається досі на початковій стадії навіть не втілення, а усвідомлення. Можливо тому українським підприємцям так важко інтегруватись до світової бізнес-спільноти. Треба для початку навчитись правильно поводитись в ній.

Карп В.С.*

НАВЧАЛЬНО-ОСВІТНІ НАПРЯМКИ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

В сучасних умовах динамічного розвитку ринкових відносин і формування жорсткого конкурентного середовища для всіх суб'єктів міжнародного бізнесу принциповим стратегічним завданням компаній стає ефективне використання та комплексне управління маркетинговим потенціалом підприємства. В статті визначено сутність та зміст економічної категорії «маркетинговий потенціал компанії», розглянуто склад і структурні зв'язки комплексної системи управління маркетинговим потенціалом компанії, а також розкрито значення кожного з елементів цієї системи для суб'єкта господарювання на сучасному етапі.

In actual terms of dynamic development of market relations and formation of strong competitive environment, for all international business subjects the main strategic purpose is effective and complex management of corporative marketing potential. In the article it is defined the content of economic category «marketing potential of company», it is described the structural set and links for complex system management of marketing potential of company, and it is uncovered the meaning and role of each element of the mentioned system for the economic subjects at the actual stage.

При здійсненні економічної діяльності на сучасному етапі компанії та корпорації різних рівнів постають перед важливою необхідністю здійснювати коректну оцінку маркетингової діяльності підприємства, яку можна визначити як процес вимірювання результатів реалізації стратегії і планів маркетингу на основі системи кількісних і якісних показників. В цілому, оцінка маркетингової діяльності дає можливість установити, як працює маркетинговий підрозділ суб'єкта господарювання, на якому етапі перебуває компанія у досягненні поставлених цілей, як зміни й удосконалення процесів управління впливають на повноту використання маркетингового потенціалу та його ефективність.

В суб'єктивній основі оцінювання результату маркетингової діяльності лежить бажання керівництва проаналізувати процес реалізації економічних інтересів компанії. З цією метою виділяють наступні цілі оцінювання:

- достовірне зображення стану маркетингової діяльності підприємства;
- підвищення рівня управління маркетинговим потенціалом підприємства;
- прийняття обґрунтованих управлінських рішень;
- визначення заходів щодо активізації діяльності відділу маркетингу.

Для вирішення цієї проблеми розглядають важливу економічну категорію – маркетинговий потенціал. Необхідність її розуміння та дослідження усіх її складових обумовлена насущною вимогою розробки апарату оцінки застосування сучасних економічних методів управління маркетинговою діяльністю. Маркетинговий потенціал, що характе-

* асистент кафедри міжнародного бізнесу Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ризує можливість застосування різних видів ресурсів підприємства для його прогресивного розвитку в першу чергу мусить бути інтегральною характеристикою маркетингового ресурсного забезпечення підприємства. При цьому основними структурними елементами маркетингового потенціалу підприємства є маркетингові ресурси.

Кількісна оцінка потенціалу та ступеня його реалізації дозволяє управляти динамікою маркетингових процесів на підприємстві, підвищувати віддачу від більш обґрунтованого застосування економічного інструментарію та активізувати маркетингову діяльність підприємства.

В цілому, маркетинговий потенціал – це здатність підприємства систематизовано й планомірно спрямувати всі свої функції (визначення потреб і попиту, організацію виробництва, продаж і післяпродажне обслуговування) на задоволення потреб споживачів і ефективне використання потенційних ринків збуту.

Маркетинговий потенціал на сучасному етапі є одним з ключових понять маркетингу, за допомогою якого підприємство має змогу визначати свій стан, виявляти приховані резерви та розробляти результативні та ефективні стратегії свого маркетингового розвитку. Водночас, маркетинговий потенціал є невід’ємною частиною загального потенціалу підприємства, повний склад якого містить:

- Виробничий (технологічний) потенціал
- Економічний потенціал
- Маркетинговий потенціал
- Інноваційний та науково-технічний потенціал
- Кадровий потенціал
- Організаційний (адміністративний) потенціал

Сучасні дослідження стратегічного розвитку підприємств здебільшого зосереджені навколо поняття ринкового потенціалу компанії, до якого входить у ролі структурних елементів блок ресурсів, блок системи управління і стратегічного планування, а також, відповідно, блок маркетингу. Таким чином, ринковий потенціал підприємства реалізується за чіткою послідовною схемою. Спочатку в управлінському блоці формується корпоративна місія, розробляється стратегія розвитку та визначаються головні цілі діяльності компанії. Потім здійснюється реалізація встановлених цілей за рахунок використання ресурсів підприємства. Щодо маркетингового елементу, то він є певним відображенням діяльності персоналу компанії – аналітичної, виробничої та комунікативної, а ресурси в такій ситуації є предметом маркетингової та управлінської діяльності.

Існує декілька підходів до визначення сутності маркетингового потенціалу компанії, проте, всі вони мають спільні характерні риси:

- Маркетинговий потенціал завжди входить до загального потенціалу підприємства.
- Обов’язково виокремлюють наявність ресурсної та управлінської (адміністративної) складової.
- До основних ресурсів відносять фінансові, матеріальні та технічні, при цьому має місце недооцінка значення та ролі інформаційних, інноваційних і часових ресурсів.
- Маркетингові ресурси ідентифікуються та повністю збігаються з ресурсами підприємства в цілому, хоча ця точка зору є вірною виключно за умови повного переорієнтування підприємства на маркетинг як основний вид діяльності.
- Відсутність визначення спрямованості маркетингового потенціалу на збільшення конкурентоспроможності компанії.

Приймаючи до уваги подібні погляди та враховуючи їх певні недоліки, можна зазначити, що комплексний маркетинговий потенціал є сукупним потенціалом маркетингових ресурсів та зусиль підприємства, ефективне використання якого забезпечить досягнення корпоративних цілей. Маркетингові ресурси являють собою частину всіх ресурсів під-

приємства, які спрямовані на забезпечення його ефективної господарської діяльності. Тому, в сучасних умовах інноваційний характер маркетингової діяльності підприємства та важливість прийняття вчасних об'єктивних рішень обумовлюють наступний склад маркетингових ресурсів підприємства: трудові, фінансові, матеріальні, інноваційні, інформаційні та часові. При цьому, центральне місце маркетингових ресурсів компанії належить трудовим ресурсам.

Чітке розуміння та ефективне використання свого маркетингового потенціалу є стратегічним завданням для підприємств, що намагаються розвиватися в умовах зростання ринкової конкуренції. Для реалізації цієї задачі необхідним кроком стає розробка та використання комплексної системи управління маркетинговим потенціалом компанії, яку можна визначити як сукупність взаємозв'язаних елементів систем управління маркетинговим потенціалом, повне використання яких забезпечує підприємству конкурентні переваги на цільовому ринку або у певному його сегменті.

Комплексна система управління маркетинговим потенціалом компанії має декілька рівнів відповідного до свого функціонального навантаження:

- Системи, які забезпечують управління маркетинговим потенціалом підприємства
- Підсистеми, які забезпечують реалізацію окремих систем
- Структурні елементи, що забезпечують реалізацію власне підсистем
- Маркетингові дії щодо досягнення цілей, які встановлені попередніми рівнями

Водночас, комплексна система управління маркетинговим потенціалом компанії будується на підставі розширеного структурного принципу, який дозволяє з'єднати окремі елементи систем управління маркетинговим потенціалом, до яких слід віднести: систему управління ресурсним забезпеченням (інформаційне забезпечення, кадрове забезпечення, матеріально-фінансове забезпечення, управління часовими ресурсами, управління інноваційними ресурсами), систему управління маркетинговими зусиллями компанії (маркетингові інформаційні системи, маркетингові дослідження, підсистема програмування, управління маркетинговим інструментарієм, інтегральна маркетингова підтримка, підсистема контролю), систему управління конкурентоспроможністю компанії (організація маркетингової діяльності, оцінювання та програмування конкурентоспроможності маркетингового потенціалу) та систему управління маркетинговими ризиками (профілактика, страхування та диверсифікація маркетингових ризиків).

Системи управління ресурсним забезпеченням та маркетинговими зусиллями компанії базуються на принципах досягнення поставлених цілей на основі ефективного оцінювання рівня використання маркетингового потенціалу підприємства компанії. Подібне оцінювання рівня використання складових частин маркетингового потенціалу здійснюється на основі методу експертних оцінок. При цьому експертами для подібної кількісної та якісної оцінки можуть виступати як незалежні аналітики (наприклад, спеціалісти окремих консалтингових агентств), так і адміністративно-управлінський персонал компанії.

Системи управління ресурсним забезпеченням та маркетинговими зусиллями мають величезне значення для компанії, тому що саме вони дають оцінку та керують ефективністю маркетингової стратегії, що використовується компанією на ринку, шляхом коректного співвідношення наявних ресурсів та методів, що були обрані для їх повного та результативного застосування. Водночас постає проблема оцінювання та використання маркетингового потенціалу підприємства у порівнянні з іншими гравцями на цільовому ринку.

З метою корегування та адаптації дій щодо використання в повній мірі маркетингового потенціалу до комплексної системи управління входить система управління конкурентоспроможністю маркетингового потенціалу підприємства, яка відповідає за

організацію безпосередньої маркетингової діяльності, підвищення рівня використання конкурентних переваг на ринку, тобто за формування стратегічного потенціалу компанії. При цьому головна ціль, завдання та базові принципи системи управління конкурентоспроможністю підприємства мають відрізнятися на кожній стадії життєвого циклу. Після встановлення цілей і завдань компанії необхідно в обов'язковому порядку здійснити розробку та оцінку альтернативних конкурентних маркетингових стратегій, що в кінцевій формі відображається у створенні конкурентного портфеля підприємства.

Важливе значення для діяльності компанії має система управління маркетинговими ризиками підприємства, що структурно входить до комплексної системи управління маркетинговим потенціалом компанії. В умовах ринкової економіки та її відносної непередбачуваності суб'єкту господарської діяльності необхідно прагнути не стільки запобігати ризикам, скільки вміти керувати ними, вдало використовуючи можливості для маневру. Це обумовлено тим, що з ризиками пов'язані не тільки прогресивні напрями розвитку підприємства, але і регресивні, які можуть призвести до розвитку кризових ситуацій.

З метою ефективного управління маркетинговими ризиками застосовується певна схема процесу управління, що складається з наступних етапів:

- Планування управління маркетинговими ризиками, тобто прийняття рішень і розробка алгоритмів можливих дій по кожному з видів ризику, що може наступити. Цей етап складається з визначення цілей і місця управління ризиками у цілісній стратегії підприємства, з відповідним кадровим та інформаційним забезпеченням.

- Ідентифікація ризиків, що складається з визначення головних характеристик ризиків, які спроможні безпосередньо вплинути на діяльність підприємства.

- Оцінювання ризиків на якісному та кількісному рівні, тобто аналіз ідентифікації ризиків із визначенням ризиків, які потребують негайного реагування.

- Розробка заходів та інструментів ефективного реагування на ризики, тобто проектування стратегій та відповідний відбір найбільш оптимальних серед них відповідно до конкретних умов, з подальшим їх використанням.

- Моніторинг і контроль ризиків, коли стежать за ідентифікацією ризиків, визначають залишкові ризики, забезпечують виконання плану ризиків і оцінюють його ефективність з урахуванням зниження ризиків.

Сучасні умови ринкового розвитку ставлять перед маркетинговими службами підприємств завдання мінімізації ризиків у рамках основної діяльності, тобто позиціонування компанії таким чином, щоб отримати певні гарантії від комерційних прорахунків.

Водночас не слід очікувати, що ризики будуть повністю прогнозовані або їх вдасться повністю запобігти, адже неможливо врахувати всі можливості несприятливих обставин. Тому, задача управління ризиками, як складового елементу комплексної системи управління маркетинговим потенціалом, зводиться до прийняття стратегічних рішень, серед яких головним моментом є визначення тих ризиків, що мають бути покриті відповідним страхуванням, тобто тих, що не можуть бути мінімізовані шляхом застосування грамотних і коректних управлінських рішень.

Література

1. Ареф'єва О.В., Коренков О.В. Управління потенціалом розвитку промислових підприємств: Монографія. - К.: ГРОТ, 2004. - 200 с.
2. Балабанова Л.В., Мажинський Р.В. Управління маркетинговим потенціалом підприємства. – К.: ВД «Професіонал», 2006. – 281 с.
3. Гавва В.Н., Божко Е.А. Потенціал підприємства: формування та оцінювання: Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. - 224 с.

4. Должанський І.З., Загоріла Т.О., Удалих О.О., Герасименко І.М., Ращупкіна В.М. Управління потенціалом підприємства. Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2006. - 362 с.
5. Лапин Е.В. Оценка экономического потенциала предприятия. - Суми: Университетская книга, 2004. — 359 с.
6. Федонін О.С., Рєпіна І.М. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навчальний посібник. - Вид. 2-ге, без змін. - К.: КНЕУ, 2006 - 316с.
7. Хомяков В.І., Бакум І.В. Управління потенціалом підприємства. - Черкаси: ЧДТУ, 2005.- 323 с.

*Козловський К.В.**

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ АВІАБУДІВНОГО КОМПЛЕКСУ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Сучасний етап розвитку економіки України дозволяє говорити про неухильне поступове просування на шляху ринкових реформ, демократизації суспільного життя та підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки. Світова економічна спільнота оцінює конкурентоспроможність національної економіки за сукупністю макрота і мікроекономічних показників, які відображають не тільки стан економіки в цілому, але й тенденції розвитку окремих галузей та підприємств-галузевих лідерів, які зумовлюють економічний розвиток та рівень добробуту населення. Однією з таких галузей в економічній системі України є авіабудівна. Комплексні підходи до оцінювання рівня конкурентоспроможності зумовлюють необхідність поєднання в дослідженні таких категорій як рівень конкурентоспроможності країни та конкурентоспроможність окремого підприємства. Актуальним це завдання є для підприємств авіабудівного комплексу, які шляхом широкого впровадження новітніх технологій та активної інноваційної діяльності забезпечують динамічний розвиток економіки в цілому.

На межі тисячоліть світова економіка увійшла в нове русло глобальної інтеграції та інтернаціоналізації світового господарського життя. Процеси інтеграції світової економіки мають об'єктивний та довгостроковий характер. Незважаючи на те, що міжнародні протиріччя досі зберігаються, при нинішньому рівні економічної взаємозалежності жодна держава не може протиставити свої економічні інтереси світовому співтовариству, оскільки може опинитись у світовій економічній ізоляції.

Пошуки Україною та окремими виробниками свого місця в світовому економічному просторі повинні враховувати як позитивний, так і негативний досвід інтеграції, до безсумнівних переваг якої відносяться активна господарська взаємодія держав, прискорення економічного зростання за допомогою обміну передовими технологіями та вільний рух капіталів. В той же час, неможливо не зважати на те, що для економічно розвинених країн глобалізація та інтеграція є факторами зміцнення провідних позицій у світовій економіці та одержання конкурентних переваг в умовах відкритих світових ринків. Для країн з перехідною економікою наслідки глобалізації не призвели до значного економічного зростання, не сприяли вирішенню таких гострих проблем, як зростаюча зовнішня заборгованість, низькі темпи економічного росту, бідність значної частини населення.

Проте, незважаючи на всі ризики та негативні сторони глобалізації, зупинити цей процес неможливо. В той же час, можливо пристосувати до нього національну економіку, використовуючи необхідні механізми регулювання, серед яких провідне місце займають важелі державного зовнішньоекономічного регулювання.

Світовий досвід сучасних високорозвинених країн засвідчує ефективність державної і регіональної економічної політики в створенні сприятливих умов і підтримці національного бізнесу, орієнтованого на експорт. Досвід цих країн вказує на те, що важливо

* здобувач кафедри міжнародного бізнесу Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Ступницький О.І.

правильно визначити момент, коли від політики імпортозаміщення і торгівлі сировиною необхідно здійснити перехід до високотехнологічних виробництв, здатних конкурувати на світових ринках, зокрема, аерокосмічної галузі.

Особливу увагу слід звернути на те, що в Україні діє державна програма стимулювання експорту вітчизняних виробників. Вона формулює такі взаємозалежні завдання: по-перше, переорієнтацію з експорту сировини й напівфабрикатів на експорт готової продукції, у тому числі сучасної високотехнологічної; по-друге, підвищення конкурентоспроможності національних товарів; по-третє, підвищення конкурентоспроможності підприємств. Наявність подібної програми засвідчує необхідність активної розробки унікальних високотехнологічних продуктів, зокрема, нових перспективних літаків, оскільки тиск закордонних виробників буде лише підсилюватися й протиставити йому можливо тільки власну активну наступальну позицію. Традиційні міри захисту власного ринку зараз втрачають колишню ефективність. Конкурентне середовище на світових ринках стає винятково агресивним, а отже, без допомоги владних структур, їх політики активного залучення українських підприємств до міжнародної торгівлі національний виробник не зможе зайняти гідне місце в економіці, що глобалізується.

Одним з головних елементів конкурентоспроможності як національної економіки в цілому, так і окремих її галузей, є широке впровадження новітніх технологій та активна інноваційна діяльність. Розвиток й ідентифікація сучасного виробництва повинні цілком базуватися на нових рішеннях в галузі технології, техніки, організаційних форм, економічних методів господарювання, тобто різних технологічних інноваціях, впроваджуваних у виробництво. Інновації на сучасному етапі розвитку економіки стають головним засобом збереження конкурентоспроможності та невід'ємною частиною діяльності провідних підприємств, зокрема, авіабудівного комплексу, що базується на інноваційній моделі розвитку. Конкурентоспроможність на світовому ринку все більше залежить від продукції, в основі якої лежать нові знання. Зростання економіки може бути досягнуте лише при широкому впровадженні нових технічних і технологічних рішень, сучасних виробничих процесів, здатних випускати конкурентоспроможні товари, тобто при комплексному нововведенні заходів технічного, організаційного, соціального, юридичного характеру.

Незважаючи на очевидну важливість впровадження інноваційних процесів у виробництво, вивчення стану інноваційної діяльності підприємств України свідчить, що її загальний рівень та масштаби залишаються вкрай низькими. В Україні 80% продукції, що випускається машинобудівними підприємствами, є застарілою. Середня тривалість виробництва окремих її видів перевищує 10 років. Слід також зазначити, що більшість створених в Україні зразків нової техніки, зокрема авіаційної, не відрізняється принциповою новизною. Нові технічні рішення на рівні винаходу використані під час створення лише 9% зразків. Внаслідок цього, лише незначна кількість створених зразків за своїми техніко-економічними характеристиками перевищили кращі світові аналоги. Спостерігається постійне зменшення кількості підприємств, що проводять науково-дослідні та експериментальні роботи власними силами.

Підсумовуючи сказане, необхідно зазначити, що з метою підвищення конкурентоспроможності національної економіки в цілому, і авіабудівного комплексу, як рушійної сили інноваційного розвитку та впровадження високотехнологічних рішень у виробництво, необхідно:

1. Переливання капіталу в галузі, які мають потенційні можливості в короткостроковій перспективі досягти високої конкурентоспроможності й швидко вийти на світові ринки.
2. Реструктуризація, санація та надання допомоги підприємствам, які зазнають труднощів.

3. Прискорення розвитку галузей і підприємств, які здатні стати провідниками технічного, а особливо технологічного прогресу.
4. Використання інноваційних форм розвитку підприємств, що сприятиме ефективності реалізації державної інноваційної політики.
5. Боротьба з монополіями та недобросовісною конкуренцією.
6. Фінансування високотехнологічних виробництв на пільгових умовах, але за жорсткого контролю за використанням коштів.
7. Заохочення та цільове спрямування іноземних інвестицій і гнучка зовнішньоторгівельна політика.

Література

1. Андросова О.Ф. Проблеми фінансування інноваційної діяльності в сучасних умовах // Зб. наук. праць науково-практичної конкуренції «Актуальні питання удосконалення фінансово-кредитного механізму в Україні», 29-30 травня 2003. – Запоріжжя: ЗНТУ. – С. 64-75.
2. Гринев В.Ф. Инновационный менеджмент. Учебное пособие. – К.: МАУП, 2000. – С. 114-148.
3. Коломієць Н. Особливості формування конкурентного середовища серед вітчизняних товаровиробників // Регіональна економіка. – 2002. - №3. – С. 229-234.
4. Брикун Є.С. Активізація фінансових ресурсів як чинник розвитку машинобудування // Економіст. – 2001. - №10. – С. 30-33.
5. Бойчук В.М. Формування конкурентних стратегій в економіці // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2004. - №6. – С.24-30.

*Коверда В.М.**

СВІТОВА ФІНАНСОВА КРИЗА: КОНЦЕПЦІЇ ТА ПРАКТИКА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ФІНАНСОВИМИ ІНСТИТУТАМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Сучасна світова фінансова криза продемонструвала безпорядність і хаотичність діяльності окремих держав – суб'єктів світового господарства – у галузі макроекономічної політики, відсутність узгодженості у пошуках нових нестандартних рішень, нерозуміння, яка конкретна система повинна стати результатом їх спроб в умовах глобальної фінансової невизначеності. Остання пов'язана з дією цілого комплексу чинників, що набули своєї суттєвої визначеності у останні десятиліття у сфері світового фінансового ринку. З'явилася «тіньова банківська система» («shadow banking system»), основними гравцями якої стали високоспеціалізовані фінансові посередники, що дублюють традиційний банківський оборот і здійснюють широкий спектр високоризикових фінансових операцій, об'єм яких, за різними оцінками, складає від 10 до 15 трлн. дол. на рік. Світове господарство сьогодні знаходиться на завершальній фазі В «довгого циклу М.Кондратьєва», що почалася 30 років тому та прийшла на зміну фазі А, яка була найбільш довгою (1945-1975 pp.) в історії новітнього постіндустріального капіталізму: якщо у фазі А прибуток створювався здебільшого у сфері виробництва, то у фазі В він створюється переважно у фінансовій сфері за рахунок масових спекуляцій, трансфертів, хаотичної дифузії фіктивного капіталу через електронні системи купівлі-продажу акцій, облігацій, деривативів та інших фінансових активів. В останнє десятиліття безконтрольно розвивалися такі нові форми фінансових інструментів як свопи кредитного дефолту («credit default swah», CDS), цінні папери, що забезпечені реальними і фіктивними активами («assets backed securities», ABS). Капітал банківських інститутів змінювався під впливом зміни ринкових цін активів, але «мутація» цих структур об'єктивно потребувала створення таких державних механізмів нагляду і регулювання, які б відповідали новим глобальним економічним викликам та вимогам транснаціональних фінансових ринків. Проте, таких механізмів створено не було, що значною мірою посилює загальний «параліч» міжбанківських ринків (слід зазначити, що лише процентна ставка по одностороннім міжбанківським кредитам зросла до 7%), так і «турбулентність» всіх інших сегментів ринку короткострокових угод, зниження ринкової вартості сек'юритизованих іпотечних кредитів і пов'язаних з ними цінних паперів. Важливу роль у розгортанні кризових явищ зіграли також національні і міжнародні рейтингові агентства, які брали участь у прискоренні обороту високооцінених фінансових активів, що по суті перетворювалися у джерела суттєвих втрат: значна частина інвесторів, що спиралася на їх оцінки емітентів різних цінних паперів, зазнали значних фінансових збитків. І ще одне і дуже важливе – криза засвідчила, що «фінанси не можуть самокеруватися і саморегулюватися» в умовах глобальних міждержавних трансфертів заощаджень у інвестиції. Фактично, з крахом у жовтні 2008 р. транснаціонального банку «Леман Бразерз» (США) з активами у 600 млрд. дол. «завершилася глава книги про світову фінансову історію, яка присвячена дерегулюванню». Сьогодні два феномени – потрясіння фінансо-

* здобувач кафедри міжнародного бізнесу Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Ступницький О.І.

вих ринків і погіршення стану реальної економіки – посилюючи один одного, утворюють специфічну систему несприятливого зворотного зв'язку.

Як свідчить досвід, незначна кількість керівників фінансових інститутів у змозі чітко і коротко сформулювати стратегію своєї організації, що свідчить про її відсутність або ж у крайньому випадку про неспроможність її ефективно реалізувати. Взагалі, концепція стратегії за М.Портером – це її зрозумілість і доступність, координація поведінки співробітників та підвищення результативності їх праці. Класифікація ефективної стратегії, зокрема фінансового інституту, включає в себе три важливих елементи: мета (часові рамки досягнення), сфера діяльності (масштаб і територія) і переваги, які важливі для конкурентної взаємодії на необмеженому діловому просторі. У зв'язку з цим, вагомим є вибір альтернатив. Наприклад, якщо метою є зростання об'єму фінансових послуг необхідно мати на увазі, що прибутковість відходить на другий план; вибір корпоративної клієнтури у якості цільового сегменту веде до ігнорування інших груп споживачів фінансових послуг; якщо планується основний прибуток одержувати за рахунок низьких цін на послуги та економії на масштабі, то це не дозволить враховувати усю різноманітність споживчих фінансових запитів. Власне у цьому компромісному виборі полягає стратегічна відмінність одних фінансових інститутів від інших. Діяльність фінансового інституту здійснюється у різних формах, які створюють особливу ієрархію: «місія – цінності (переконання і мотиви поведінки) – передбачення (бажане майбутнє) – стратегія (план конкурентних дій)». Завжди легко заявити, що метою фінансового інституту є максимізація його ринкової капіталізації (вартості для акціонерів) і усі стратегії у кінцевому випадку зводяться до цього. Проте, реальна стратегія (наприклад, зростання масштабів, зростання долі на ринку, завоювання лідируючих позицій і т.д.) повинна бути одна, конкретна, вимірювана і визначена за часом.

В умовах сучасної світової фінансової кризи навіть найбільш могутні суб'єкти фінансового ринку встали перед вибором, адекватну відповідь на виклик якого вони не можуть дати до цього часу. Справа в тому, що сфера діяльності фінансових інститутів охоплює наступні три виміри: характер пропозиції фінансових послуг (споживчий сегмент), географічний простір і вертикальну інтеграцію. Чітке визначення відповідних кордонів суттєвим чином вказує менеджерам, що вони повинні робити у першу чергу і, насамперед, що вони не повинні робити. Три вказані виміри можуть мати різні значення, що вплине на конфігурацію діяльності фінансового інституту. Разом з тим, сфера його діяльності не визначає чіткого розпорядження, як необхідно діяти у реальних її кордонах, а фактично стимулює експериментування і ініціативу. Проте, головним є те, що цей параметр повинен містити в собі вказівку на те, куди бізнес не повинен рухатись, що зекономить час на проекти, які не співпадають з конкретною стратегією. Саме таку ситуацію ми спостерігаємо сьогодні, аналізуючи ситуацію у практиці прийняття рішень фінансовими інститутами в умовах кризи і посиленої глобальної фінансової невизначеності.

Це в значній мірі звузило «зону позитивної відповідності» між потенціалом фінансового інституту і запитамі споживачів фінансових послуг, між моделюванням оцінок операційних ризиків і додатковими сумами власного капіталу для їх покриття. Невизначеність у розподілі власного капіталу на частини, що призначені для покриття окремих типів ризиків, у параметрах оцінок втрат від дефолту, у практиці синтезу необхідної для моделювання господарських процесів інформації перетворилися у «ахіллесову п'яту» проектного менеджменту фінансових інститутів, що в значній мірі спричинило глибину і гостроту фінансової кризи. Міжнародні фінансові організації і банківські агентства розпочали розробку загальновизнаних критеріїв ефективності фінансових інститутів, правил наддержавного регулювання їх діяльності, практики надзору. Тому, вже сьогодні є зрозумілим, що фінансові інститути після розробки і використання моделей оцінки ризиків повинні: під-

тримувати картографію (cartographie) моделей, що використовуються; контролювати якість інформації, що використовується для оцінки внутрішніх рейтингів; визначати і оцінювати результати проведення процедур, які дозволяють виявляти відхилення діючих систем оцінки; забезпечувати якість і повноту оцінки моделей внутрішніх рейтингів; здійснювати стрес-тестування (stress tests); слідкувати за своєчасним використанням кількісних і якісних даних і документів.

*Глухова Д.А.**

ПЕРСПЕКТИВИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НАНОТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

На сучасному етапі світова економіка зазнала кардинальних змін, унаслідок яких могутність країн визначається, насамперед, досягненнями у сфері розробок і виробництва конкурентоздатної на світовому ринку інноваційної продукції. Проблема розвитку інноваційних процесів є досить актуальною, оскільки у динамічних умовах сьогодення інновації, які впроваджуються на основі успішного використання нової ідеї, охоплюючи інвестиції у нові продукти, процеси, способи здійснення бізнесу, є головною передумовою економічного зростання як підприємства, так і країни в цілому. Освоєння інноваційної моделі розвитку, якої дотримуються економічно розвинені країни, означало б набуття конкурентних переваг.

Останніми роками в Україні спостерігається помітна активізація політичного сприяння інноваціям на підставі використання інструментів економічної та фінансової політики, а також шляхом створення організаційно-юридичних умов, які стимулюють рух суб'єктів господарчої діяльності до інноваційної діяльності. Це відкриває для України перспективу щодо переходу на світові стандарти раціонального використання енергії, освоєння ресурсів природного середовища, підвищення рівня технологій, юридичного захисту інтелектуальної власності. Кінцевою метою цих зрушень є створення передової конкурентоздатної на світових ринках інноваційної продукції.

За останні десятиріччя все більшого розвитку у сфері новітніх технологій набувають нанотехнології, які знаходяться на передньому краї різноманітних наукових, економічних та соціальних напрямках розвитку, а також являються передовими за кількістю інвестицій.

В сучасному глобалізованому світі нанотехнології перетворилися на індустріальний стратегічний напрям, стали одними із визначальних чинників конкурентоспроможності національних економік.

Згідно з аналітичними даними Американського національного наукового фонду (NSF), уряди і промислові кола розвинених країн очікують в найближчі 10 – 15 років бурхливого зростання об'ємів ринку нанотехнологічних матеріалів, приладів та іншої продукції з виходом на такі обсяги:

- Наноструктурні матеріали і технологічне обладнання – 340 млрд. дол. на рік;
- Нанoeлектроніка – 300 млрд. дол. на рік;
- Фармацевтичні нанопрепарати - 180 млрд. дол. на рік;
- Хімічна продукція на основі нанотехнологій - 100 млрд. дол. на рік;
- Наноматеріали для аерокосмічної промисловості – 70 млрд. дол. на рік.

Широкомасштабні нанотехнологічні розробки почали проводитися в більшості розвинених країн з початку 1990-х рр. шляхом фінансування багатьох спеціалізованих програм. Сьогодні такі програми мають більше 50 країн, а щорічні світові обсяги інвестицій в нанотехнології вже обчислюються мільярдами доларів і мають стійку тенденцію до зрос-

* асистент кафедри міжнародного бізнесу Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Вергун В.А.

тання. Світовими лідерами за обсягами інвестицій в нанотехнології є США та Японія, а в поточному році до них приєдналася Росія. В цих країнах сконцентровано більше половини світового об'єму інвестицій. За приблизними оцінками тільки бюджетне фінансування розробок в галузі нанотехнологій в США складає – 2 млрд. дол., Японії – 1,5 млрд. дол., Росії – 1 млрд. дол.

Хвиля підвищеного інтересу до нанотехнологій спостерігається і в Україні. Однак ці роботи підтримувались лише цільовими програмами НАН України і МОН України.

На сьогоднішній день основною проблемою розвитку нанотехнологій в Україні є відомча відокремленість наукових установ, організацій та промислових виробництв, низький рівень інвестицій в розробку та впровадження наукоємної продукції, недостатній рівень розвитку відповідної інфраструктури фінансування.

Подальший розвиток науки про наносистеми і створення на цій основі наноіндустрії в Україні настійно вимагає формування відповідної Державної цільової програми, яка передбачала б державну підтримку інтенсивного розвитку фундаментальних та прикладних досліджень створення нових нанотехнологій та їх впровадження у різні галузі економіки країни.

Прискорене виконання робіт в галузі нанотехнологій покликане забезпечити реалізацію стратегічних національних пріоритетів України з метою підвищення якості життя населення, досягнення економічного зростання, розвитку фундаментальної науки, освіти та культури, забезпечення обороноздатності і безпеки держави, зміцнення економічної і технологічної незалежності держави.

В результаті даних проблем, Урядом була затверджена Концепція Державної цільової науково-технічної Програми розвитку нанотехнологій на 2009-2013 рр., головною метою якої є створення в Україні сучасної національної нанотехнологічної мережі, участь у глобальних економічних та технологічних процесах, інтегрування у світову науку та розв'язання важливих соціальних та екологічних проблем.

Концептуально Програма передбачає об'єднання наукових та виробничих колективів з метою створення науково-технологічної бази для випуску конкурентоспроможної продукції. Програма включає такі основні наукові напрями:

1. нанoeлектроніка;
2. наноінженерія;
3. функціональні та конструкційні наноматеріали;
4. нанобіотехнології і наноматеріали медичного призначення;
5. колоїдні нанотехнології;
6. нанотехнології для каталізу і інших галузей хімії;
7. наноматеріали та нанотехнології для захисту довкілля;
8. нанотехнології для енергетики;
9. нанотехнології спеціального призначення.

Фінансування Програми планується здійснювати протягом п'яти років за рахунок коштів державного бюджету України та інших джерел. Проектом запропонованої Програми на 2009-2013 рр. передбачається орієнтований обсяг фінансування у розмірі 300 млн. гривень, у тому числі за рахунок коштів державного бюджету 250 млн. гривень (2009 р. – 50 млн. грн., 2010 р. – 50 млн. грн., 2011 р. – 50 млн. грн., 2012 р. – 75 млн. грн., 2013 р. – 75 млн. грн.), інших джерел – 50 млн. грн.

Реалізація Програми дозволить отримати наукоємну, конкурентоспроможну і інноваційну продукцію, яка зможе ефективно впливати на розвиток різних галузей промисловості України, а також мати соціальне значення.

*Канчій А.В.**

ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Для досягнення високої ефективності ЗЕД необхідно враховувати два об'єктивно існуючі підходи в управлінні міжнародним бізнесом. Вони дають відповіді на ключові запитання: що? і як? Перше запитання розкриває суть міжнародних операцій. Це сфера міжнародного маркетингу, із якої керівники організацій добувають інформацію і приймають рішення про зовнішньоекономічні операції. Такими операціями є експорт або імпорт конкретних товарів (послуг, робіт), лізинг, спільне виробництво продукції та інші. Само собою зрозуміло, що кожний вид бізнесу має власну внутрішню технологію, що також входить у предметний аспект. При імпорті маються на увазі, наприклад, пошук постачальника, укладення з ним контракту на постачання товару, перевезення товару до кордону, перетинання кордону і виконання митних процедур - і так до остаточного продажу товару внутрішньому споживачеві, проведення розрахунків із продавцем. Все це складає предметний аспект менеджменту, що цілком визначається ідеєю і технологією (послідовністю операцій) зовнішньоекономічних операцій [1].

Управління ЗЕД на підприємстві багато в чому залежить від того, які умови будуть створені в країні для розвитку його діяльності в зовнішній сфері, від ролі держави в регулюванні і підтримці розвитку ЗЕД на національному рівні. Тому, вивченню менеджменту ЗЕД на рівні підприємств передуює аналіз регулювання ЗЕД на рівні держави.

Державне регулювання являє собою систему заходів законодавчого, виконавчого і контролюючого характеру, покликаних удосконалювати ЗЕД в інтересах національної економіки. Державне регулювання ЗЕД здійснюється методом розробки і реалізації державної зовнішньоекономічної політики. В сучасних умовах зовнішньоекономічна політика - це система заходів, спрямованих на найбільш сприятливий розвиток економічних, науково-технічних, виробничих зв'язків із зарубіжними країнами, поглиблення і розширення участі в МРТ з метою вирішення стратегічних завдань соціально-економічного розвитку країни.

Регулювання ЗЕД в Україні здійснюється з урахуванням наступної мети [2]:

- 1) забезпечення збалансованості економіки і рівноваги внутрішнього ринку країни;
- 2) стимулювання прогресивних ринкових структурних змін в економіці;
- 3) створення сприятливих умов для входження економіки України в систему міжнародного розподілу праці;
- 4) захист економічних інтересів України і законних інтересів суб'єктів ЗЕД;
- 5) створення рівних можливостей для суб'єктів ЗЕД з метою розвитку всіх видів підприємницької діяльності, незалежно від форм власності;
- 6) розвиток конкуренції і ліквідацію монополії.

Розрізняють два типи зовнішньоторгової політики держави: фритредерство чи вільна торгівля та протекціонізм [3].

* аспірантка кафедри міжнародного бізнесу Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Вергун В.А.

Методи регулювання зовнішньої торгівлі можна розділити на тарифні (митні), що ґрунтуються на використанні митних тарифів, та нетарифні - квоти, ліцензії, субсидії, демпінг та ін. [4].

ЗЕД в Україні регулюють за допомогою [5]:

- Законів України і передбачених ними актів митного (тарифного) і немитного регулювання, які видають державні органи України в межах їхньої компетенції;
- економічних методів оперативного регулювання (валютно-фінансових, кредитних та інших) у межах законів України;
- рішень недержавних органів управління, які приймають згідно з їхніми статутними документами у межах законів України;
- договорів, укладених суб'єктами ЗЕД, які не суперечать законам України [6].

Регулюючи зовнішньоекономічне співробітництво, держава та її органи не можуть безпосередньо втручатися у зовнішньоекономічну діяльність суб'єктів, що діють у цій сфері, за винятком випадків, коли таке втручання передбачене законами.

Державне регулювання ЗЕД здійснюється за допомогою широкого кола засобів, кількість яких постійно зростає.

Література

1. Аржевітін С.М. Особливості зовнішньої торгівлі України. Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. екон. наук. 08.07.06 / Укр. держ. ун-т харч. технологій. – К., 2006. – 20 с.
2. Блинов А.О., Шапкин И.Н. Торговля: Теория и практика. Изд. «Высшая школа». – К., 2003. – 260 с.
3. Актуальні питання вітчизняної етнополітики: шляхи модернізації, врахування міжнародного досвіду / Н.В. Беліцер та ін.; Під ред. Ю. Тищенко. – К. : УНЦПД, 2004. – 266 с.
4. Базилук Я.Б. Про пріоритети України у здійсненні економічної інтеграції // Стратегічна панорама. – №1. – 2005. – С. 26-27.
5. Богута Н. Украинский рынок товаров // Зеркало недели. – № 27. – С. 55-56.
6. Абатуров В., Саматов Р. Внешняя торговля: мировой опыт // Аналитико-информационный центр «Тахма», 2005. – 250 с.

*Підвисоцький Я.**

РЕАЛЬНІ ОПЦІОНИ ЯК АНТИКРИЗОВИЙ ФІНАНСОВИЙ ІНСТРУМЕНТ: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

В умовах світової фінансової кризи все більше менеджерів підприємств задумується над питанням збереження та утримання своїх позицій на ринку. Суттєве скорочення платоспроможного попиту на більшість продуктів і послуг в різних країнах світу, в тому числі і в Україні, призводить до значного погіршення фінансового становища фірм, згортання ними важливих для економіки проектів, сповільнення грошового обігу, а інколи і до банкрутства. Криза вдарила здебільшого по реальному сектору економіки: будівництву житла, металургії, машинобудуванню, хімічній промисловості, тобто по тих галузях, які потребують значних капіталовкладень. Нестача фінансування уповільнює життєвий цикл таких проектів, робить їх не привабливими, а інколи і збитковими.

В такій ситуації менеджеру необхідно приймати неочікувані нестандартні рішення, щоб принаймні зберегти проект на рівні беззбитковості в очікуванні на оптимістичний розвиток світової економіки, або принаймні пожвавлення ділової активності всередині своєї країни. Отже, гнучкість – одна з переваг управління в умовах кризи. Другою перевагою управління може стати комплексна ревізія фінансового стану проекту, скорочення недоцільних витрат, концентрація фінансових зусиль на найнеобхідніших статтях бюджету. Третім необхідним кроком має стати прийняття зваженого стратегічного рішення, яке визначить долю бізнесу на деякий якомога більший проміжок часу наперед.

Вибір антикризових фінансових інструментів, а саме вдалих для компанії контрактів, здатних вивести її з кризи або утримати на плаву відбувається з урахуванням кінцевої ефективності його застосування та адаптації в сучасних умовах. Одним з таких інструментів є реальні опціони.

Реальний опціон – це контракт, який дає право, але не зобов'язує купити чи продати базовий актив у вигляді реального проекту за заздалегідь встановленою ціною протягом деякого наперед встановленого проміжку часу. Реальний опціон – це спосіб хеджування ризиків інвестиційних проектів, пов'язаних з придбанням та створенням своїми силами нових, а також придбанням реальних активів.[3, с.89]

Реальні опціони дають змогу менеджеру сповна скористатися трьома вищезгаданими умовами, а це в свою чергу, значною мірою може поліпшити фінансовий стан підприємства, прискорити залучення капітальних активів компанії. Варто відзначити, що реальні опціони застосовуються в умовах:

- великої невизначеності (в даному випадку у неможливості точного прогнозування попиту та грошових потоків з часом);
- можливості отримання нової інформації;
- залежності фінансового результату від рішень менеджменту;
- нульового чи від'ємного значення показника NPV.

В залежності від того чи іншого виду реального опціону менеджер має змогу захистити свій бізнес-проект від тієї чи іншої групи ризиків.

* аспірант кафедри міжнародного бізнесу Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Вергун В.А.

Так, наприклад, *опціон на вихід з проекту* передбачає резервування можливості в тому випадку, якщо проект виявиться невігідним чи не під силу інвестору здійснювати подальші капіталовкладення, вийти з проекту, продавши придбані для проекту активи.

Опціон на тимчасове призупинення чи відстрочку розвитку проекту дозволяє припинити фінансування проекту (особливо взятих на себе постійних операційних витрат), виключаючи можливість позбутися шансу відновити проект та/чи його розвиток.

Опціон зростання - додаткові можливості, які можуть з'явитися після того, як зроблені первинні інвестиції.

Опціони на укладення контрактів на користь проекту найчастіше зводяться до резервування можливості наперед певних умовах укласти контракти або на залучення субпідрядників (замість здійснення робіт власними силами, коли з'ясується, що це буде дуже дорого або не забезпечить належної якості), або на продаж крупних партій (дорогих одиничних зразків) по окремих замовленнях. [1]

Вищезгадані види реальних опціонів найчастіше використовуються в кризових галузях країн, в яких проекти набувають велике значення для економіки. Прикладом застосування реальних опціонів можуть стати такі великі корпорації як IBM, Celera Genomics, Pfizer, Yahoo, Boeing, General Motors, Motorola.

Ще наприкінці 80-х років реальний опціон на зростання був використаний в угодах при будівництві тунелю через протоку Ла-Манш компанією Eurotunnel. Проект стартував у 1986 році, і за прогнозами повинен був окупитися через 7 років. Було також вирішено прокласти в тунелі спочатку залізничне сполучення між містами Дувр (Великобританія) та Кале (Франція). Звісно, на початкових стадіях реалізації проект мав від'ємні чисті грошові потоки. Компанія потребувала достатньої фінансової підтримки для довгострокових перспектив розвитку. Проект був реалізований у 1994 році. На його виконання було витрачено 10 млрд. фунтів стерлінгів, з яких 9,1 млрд. – борг перед 225 банками та 750000 акціонерами. Компанія Eurotunnel виступає у ролі англійсько-французької холдингової компанії «Channel Tunnel Group Ltd.» а компанія «France-Manche SA» є клієнтом та технічним власником «Channel Tunnel», яка не має статутного фонду. Ця компанія має монопольне право на тунель до 2050 року на основі угоди франчайзингу. Окрім того, була укладена опціонна угода між компанією та урядами про можливість будівництва до 2020 року ще одного тунелю для автомобільного сполучення. Рішення про будівництво такого тунелю компанія прийме, звісно, якщо попередній проект почне приносити прибутки. [9]

Не дивлячись на те, що компанія Eurotunnel уклала угоду про перевезення пасажирів з найбільшим перевізником за маршрутом Брюссель-Париж-Лондон компанією Eurostar, обсяги перевезень якої склали 66% від загального обсягу перевезень, до 2007 року проект вважався збитковим. Лише у квітні 2008 року був оприлюднений звіт про те, що 2007 рік став прибутковим. Прибуток склав всього 1,6 млн. дол. За словами голови компанії Eurotunnel Жака Гунона, компанія зможе покращити свої показники прибутковості до 2010 року. Якщо прибуток буде стабільно зростати, то він не виключає виконання реального опціону на будівництво вищезгаданого нового тунелю. [5]

У січні 2007 року був прийнятий інтегрований пакет антикризових дій направлений на реформування енергетичного сектора і формування єдиної енергетичної політики. Були викладені три основні цілі:

- боротьба зі зміною клімату;
- розвиток інфраструктури;
- зниження зовнішньої енергетичної уразливості ЄС.

Серед інших ініціатив в енергетиці варто відзначити підвищення рівня енергетичної ефективності і зниження рівня енергоспоживання на 13 % до 2020 року і довести частку

поновлюваних джерел енергії до 20% з нинішніх 7%, зменшити викиди вуглекислого газу на 20 %. [6]

Відповідно до стратегії розвитку енергетичних ресурсів можливість використання реальних опціонів в моделюванні стратегічних ризиків можна знайти у схематичному проєкті «Generation», який стартував навесні 2008 року в Німеччині. Цей проєкт передбачає застосування методу розробки сценаріїв щодо використання різних видів джерел енергії, в тому числі і енергії вітру, до 2020 року. [9]

Україна належить до країн, в яких фондовий ринок тільки починає розвиватися, що привносить елемент невизначеності по відношенню до структури ринку, його регулюванню та напрямку розвитку. Фінансові опціони поки що не користуються особливою популярністю в Україні. Відповідно до звіту ДКЦПФР «Сучасний стан та тенденції розвитку фондового ринку України» за 2008 рік обсяг випуску опціонів у структурі зареєстрованих цінних паперів, складає 0,02%. [7]

Тим часом, реальні опціони могли б слугувати рятівним інструментом в кризових галузях, де стан виконання проєктів цілком відповідає вищезгаданім умовам. Звісно, Україна має не досить велику практику використання як фінансових, так і реальних опціонів. Проте, можна назвати новаторами у застосуванні реальних опціонів такі компанії, як Укртелеком, АНТК ім. Антонова, холдинг «ТКС». Наведемо приклад останньої.

Холдинг «ТКС» - компанія, яка займається будівництвом і девелопментом комерційної і житлової нерухомості. Сьогодні портфель компанії розширений до 17 проєктів. Загальна площа проєктів з моменту приватного розміщення акцій виросла з 157 тис. кв. м. до 248 тис. кв. м. Вартість компанії досягла \$235 млн. (\$180 млн. при розміщенні).

В умовах фінансової кризи холдинг «ТКС» починає продаж квартир за допомогою опціонів в кондомініум-комплексі «Лісова пісня» (Трускавець). За інформацією компанії, опціони є цінними паперами, власник яких отримує право на придбання квартири в обумовлений термін і за фіксованою вартістю. Загальний обсяг інвестицій складає \$11 млн. [8]

Отже, як можна бачити з вищенаведених прикладів, реальні опціони можуть стати потужним фінансовим інструментом, який зможе покращити фінансову ситуацію компаній, які потерпають від кризи. Механізм гнучкості і комплексності цих деривативних інструментів забезпечують компаніям прийняття більш прагматичних, взаємовигідних і значущих для економік країн рішень. Про це свідчать проєкти Eurotunnel та Generation, які мають статус міжнародних.

В Україні формування ринку похідних фінансових інструментів знаходиться на початковій стадії. Ще не розроблені як економічні, так і правові механізми їх практичного втілення. Однак, вже існують в нашій країні підприємства, які починають застосовувати реальні опціони, і це вселяє оптимізм.

І хоча світова практика застосування налічує лише близько 30 років, для України існує можливість наслідувати досвід провідних країн, які вже навчились ефективно долати фінансові перешкоди за допомогою реальних опціонів.

Література

1. Брусланова, Н. Оценка инвестиционных проектов методом реальных опционов / Н.Брусланова // Финансовый директор.- 2004.- № 7.
2. Лимитовский М.А. Инвестиционные проекты и реальные опционы на развивающихся рынках, 4-е изд. М.: Дело, 2008.
3. Реальные опционы в управлении инвестиционными рисками: теоретические основы и практические приемы / Д. И. Артемова, С. В. Валдайцев, Н. Д. Волкова, А. С. Ми-

- наева // Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 5: Экономика. - 2001. - №3. - С. 89-103.
4. Шарп У., Александр Г., Бэйли Дж. Инвестиции: Пер. С англ.. – М.: Инфра-М, 2007. – XII, 1028 с.
 5. Вікіпедія – українська вільна енциклопедія / Евротуннель - <http://ru.wikipedia.org/wiki/Евротоннель>
 6. Вікіпедія – українська вільна енциклопедія / Энергетическая политика ЕС - http://ru.wikipedia.org/wiki/Энергетическая_политика_ЕС
 7. Державна Комісія з цінних паперів та фондового ринку / Сучасний стан та тенденції розвитку фондового ринку України - <http://avalon.ssmc.gov.ua/ShowPage.aspx?PageID=583>
 8. Про Трускавець від і до. / Холдинг «ТКС» розпочинає продаж квартир у кондомініум-комплексі «Лісова пісня» - <http://truskavetsclub.info/2008/01/29/kholding-tks-rozpochina-prodazh-kvartir.html>
 9. Planet Ware / Eurotunnel Description - <http://www.planetware.com/folkestone/eurotunnel-eng-k-et.htm>
 10. Power Plant Portfolio Development in Germany – A Real Options Valuation: Case Study Generation – www.tu-dresden.de/wwbwleeg/events/enerday/2008/Pres/Auerswald.pdf

Білоус А.*

РОЛЬ СТАНДАРТІВ СЕРІЇ ISO 9000 У СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ ЯКОСТІ

Менеджмент якості — це скоординована діяльність по керівництву (направленню) і оперативному управлінню організацією (підприємством) із застосуванням до якості. Вона направлена на досягнення цілей і здійснюється за допомогою комунікацій. Менеджмент якості виконує свої завдання, скоординовані з цілями підприємства, і ті, що підтримують їх. Цілі менеджменту якості повинні сприяти вирішенню завдань, що стоять перед бізнесом.

У даний час діє обширний перелік стандартів й інших регулюючих документів, що регламентують практично всі аспекти діяльності підприємств, у тому числі (і перш за все) в області менеджменту якості.

Перш за все це міжнародні стандарти ISO серії 9000 (ISO 9000, ISO 9001, ISO 9004) і супутні, доповнюючі їх стандарти і технічні звіти (ISO 19011, ISO/TO 10013, ISO 10005, ISO 10006, ISO 10007, ISO 10002, ISO/TO 10014, ISO 10015, ISO/TO 10017), а також тісно пов'язані з ними міжнародні стандарти ISO серії 14000 з екологічного менеджменту.

Деякі фахівці відзначають, що стандарти з моменту їх появи мають безпосереднє відношення до якості. Першочергово в стандартах встановлювалися вимоги до властивостей готової продукції, і покупець, купуючи її, міг бути упевнений, що вона володіє цими властивостями. Потім прийшло розуміння, що без встановлення нормативів для технологічних процесів не можна з упевненістю стверджувати, що отримувана продукція дійсно володітиме потрібними характеристиками — і під стандартизацію підпав сам процес виробництва. Нарешті, з'ясувалося, що якість продукції визначається не лише технологічними процесами, але і іншими чинниками. Всю їх сукупність, а також діяльність підприємства, що спричиняє вплив на підтримку та поліпшення якості, можна об'єднати поняттям «менеджмент якості». Менеджмент якості здійснюється на науковій основі, якщо при цьому враховуються закономірності, отримані шляхом аналізу передової практики компаній, що досягли вражаючих успіхів завдяки високій якості продукції і послуг.

Причиною появи міжнародних стандартів ISO серії 9000 (1987 р.) стала якраз та обставина, що ускладнене виробництво міняло технологічні аспекти управління якістю на менеджерські. Але технологічна частина (метрологія, нормативний і технічний контроль, стандартизація) не пропала. Вона змінювалася, ускладнювалася і покращувалася.

Нині діє вже третя версія стандартів ISO серії 9000. Попередні базувалися головним чином на реальній практиці і вже апробованих ідеях і концепціях. Це знайшло своє віддзеркалення в появі набору елементів, необхідних для системи якості. Такий прагматичний підхід був підтриманий багатьма компаніями, і стандарти ISO серії 9000 виявилися найбільш широко вживаними за всю історію Міжнародної організації по стандартизації.

Хоча в даний час відсутнє загальноприйняте визначення терміну «загальний менеджмент на основі якості» (TQM), існує єдність думок відносно багатьох принципів, пов'язаних з філософією загальної якості. Розробники стандартів ISO серії 9000 версій

* студент 5 курсу відділення «міжнародний бізнес» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Мазуренко В.П.

2000 р. ідентифікували вісім загальних базових принципів TQM, які стали найважливішим нововведенням в документі. Вони є не лише філософською основою всієї серії стандартів ISO 9000, але, що ще важливіше, практичним фундаментом СМЯ (системи менеджменту якості) підприємства. Дотримання цих принципів вносить до процесу реалізації стандартів ISO серії 9000 дух реального бізнесу. Характерно, що вісім позицій, на яких засновані стандарти ISO серії 9000, не включено в явному вигляді у вимоги до СМЯ, що містяться в ISO 9001. Вони приведені в ISO 9000 «Системи менеджменту якості. Основні положення та словник». Проте, ці принципи складають основу останньої версії стандартів ISO серії 9000.

Базовими принципами є наступні:

- 1) орієнтація підприємства на інтереси споживачів;
- 2) участь керівництва в менеджменті якості;
- 3) залучення всього персоналу до вирішення завдань менеджменту якості (мотивація);
- 4) вживання процесного підходу;
- 5) системний підхід до менеджменту;
- 6) безперервне вдосконалення діяльності підприємства;
- 7) ухвалення рішень на основі достовірних даних (фактів);
- 8) взаємовигідні відносини з постачальниками.

Стандарти ISO серії 9000 характеризуються трьома положеннями:

1. Вони вказують, що має бути зроблене, але не вказують, як робити. Підприємство вирішує це самостійно.

2. Вони повинні розглядатися не як бар'єр, який треба здолати, а як орієнтир для роботи. Освоєння стандартів ISO серії 9000 направлено на зниження вірогідності зробити що-небудь невірно.

3. Безпосереднім об'єктом управління в СМЯ по моделі ISO 9001 є не продукція, документи, інформація і якість, а люди. Саме вони створюють всі перераховані об'єкти.

Стандарти ISO слід використовувати як засіб підвищення результативності й ефективності діяльності підприємства, а потім при необхідності сертифікувати систему якості. Невдачі з освоєнням ISO 9000 пов'язані з тим, що впроваджуються не досягнення економіки, психології, теорії інформації, системотехніки і т. д., а лише тексти цих стандартів.

*Кірімов О.**

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ З ПІРАТСТВОМ: СТРАХОВИЙ АСПЕКТ

В останнє десятиліття спостерігається значний сплеск піратської активності на морі. Відсутність правової бази та «дірки» у законодавстві створюють сприятливі умови розвитку піратства.

Сучасний пірат далекий від кумедного хуліганського образу Джека Горобця з «Піратів Карибського моря». Пірати 21-го сторіччя мають надсучасну зброю та борознять морські води на надшвидкісних човнах. Раптовість появи – найголовніший елемент їх рейдів. У багатьох випадках вони з'являються під виглядом співробітників берегової охорони. Сучасні пірати ведуть діяльність як у портах, так і у відкритому морі. Їх злочини варіюються від банальних крадіжок приладдя суден до викрадень цілих кораблів і навіть вбивств [1].

Піратство є серйозною загрозою для судноплавних компаній, моряків, власників вантажів і, звісно, страхових компаній. Згідно щотижневих звітів Міжнародного Морського Бюро (International Maritime Bureau, Лондон), пірати атакують судна майже щоденно. Найбільш небезпечними регіонами є прибережні води Південно-Східної Азії, Індії та Африки, а з недавнього часу – і Басрська Затока (узбережжя Іраку).

Станом на 23 вересня 2009 року, від початку 2009 року сталося 294 піратські напади, 34 з яких закінчилися викраденням кораблів. У результаті 559 чоловік були взяті у полон. 97 нападів мали місце у Аденській Затоці, 47 – у берегів Сомалі і ще 4 атаки сомалійських піратів сталися біля берегів Оману. Загалом сомалійські пірати викрали 32 судна, захопивши у полон 532 людини [4].

Судноплавні компанії дуже налякані такою статистикою, адже стати жертвою піратів може будь-який корабель, що у результаті призведе до багатомільйонних збитків. У 2007 році за захоплення з екіпажем у полон корабель пірати вимагали не більше 1 мільйона доларів США, у 2008 році відправною точкою стала сума у 1 мільйон доларів США, а по факту сплачувалися значно більші суми. Загалом, протягом 2008 року пірати отримали у якості викупних сум близько 80 мільйонів доларів США, а витрати на ведення переговорів склали 40-50 мільйонів доларів. Водночас Міжнародне морське Бюро зазначає, що близько половини усіх піратських нападів не декларуються, а отже відомості щодо сум, сплачених за викуп корабля відсутні [4]. Однак, навіть річний оборот у 120 – 130 мільйонів доларів видається значним.

На сьогоднішній день страхування пропонує три види морських страхових продуктів:

- H&M (Hull And Machinery) – страховий поліс покриває витрати, пов'язані із пошкодженням двигунів та обладнання, або ушкодження корпусу судна (внаслідок протиправних дій третіх осіб, зіткнення із іншими плаваючими засобами або сторонніми предметами та стихійних лих);
- P&I (Protection And Indemnity) – страховий поліс покриває витрати судовласника пов'язані із вимогою третьої сторони відшкодувати завдані їй збитки (тут враховуються вимоги власника вантажу, членів екіпажу та будь-яких інших третіх осіб);

* студент 4 курсу відділення «міжнародний бізнес» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Расшивалов Д.П.

- F&D (Freight And Demurrage) – страховий поліс покриває зобов'язання фрахтувальника сплатити певну суму перевізнику за затримку навантаження судна.

Донедавна судновласники не надто переймалися страхуванням ризиків піратства. Однак, у 2008 році спостерігалось активне розміщення судновласниками ризиків викрадення судна у страхових компаніях за додаткову страхову премію до полісу Н&М або Р&І. Як виявилось, сплачених додаткових премій недостатньо для покриття збитків. За результатами діяльності по даному виду страхування у 1-му кварталі 2009 року, андерайтери лондонського ринку запропонували окремий поліс страхування від ризиків піратства. Вартість даного полісу вираховується індивідуально і, як правило, він укладається на термін одного рейсу із чітким зазначенням району та часу проходження небезпечних зон, а будь-яке відхилення без попереднього узгодження зі страховиком призводить до призупинення дії договору.

Проблемою залишається відсутність андерайтингових методик розрахунку страхових тарифів. Страхова премія за ризики піратства є предметом дискусій провідних андерайтерів ринку.

На нашу ж думку, абсолютна ясність наслідків реалізації страхової події суттєво спрощує завдання обрахування страхових тарифів. Ми спробуємо побудувати спрощену модель із деякими припущеннями, що дасть змогу визначити прийнятний розмір страхового тарифу, а також вирахувати максимальний розмір збитків від реалізації ризику.

Умови моделі:

Нехай маршрут судна пролягає через Червоне Море та Аденську Затоку. Середня тривалість переходу через Аденську Протоку становить 1 добу, а кількість кораблів, що здійснюють перехід – 50 суден на добу. Страховий випадок – захоплення судна та екіпажу у полон. Напад піратів на судно не вважається страховим випадком.

Згідно статистики Міжнародного морського Бюро:

144 – кількість нападів протягом 265 днів;

32 – кількість власне захоплень суден у результаті нападів.

Ймовірність події А «напад піратів»: $\frac{144}{265} * \frac{1}{50} = \frac{144}{13250}$

Ймовірність події В «захоплення судна», враховуючи, що подія А реалізувалася: $\frac{32}{144}$

Тоді за формулою умовної ймовірності:

$$P_A(B) = \frac{P(AB)}{P(A)} = \frac{\frac{32}{144} * \frac{1}{50}}{\frac{144}{13250}} \approx 0,0772.$$

Отже, нетто-страховий тариф за таким договором має становити 7,72%.

Припустимо, що ліміт відповідальності за основним ризиком встановлений на рівні 1 млн. \$. Вважатимемо, що за договором страхування страховик має здійснити відшкодування збитків не пізніше ніж через два місяці з дня настання страхової події. Найгірший варіант реалізації ризику – це 2 місяці марних переговорів, що призведе до повної сплати відшкодування у розмірі 1 млн. \$. Вирахуємо приведену теперішню вартість майбутнього грошового потоку у розмірі 1 млн. \$, якщо він сплачується одним платежем через 2 місяці.

$$PV_1 = \frac{FV_1}{(1 + \frac{i}{12})^{24}} = \frac{1\,000\,000}{(1 + \frac{0,04}{12})^{24}} \approx 993\,366,52 \$.$$

де 0,04 – безризикова відсоткова ставка вкладень у цінні папери державного казначейства США, відсотки за якими нараховуються щомісячно.

Отже, відстрочка страхової виплати дозволить зекономити:

$$1\,000\,000 - 993\,366,52 = 6\,633,48 \$$$

Таким же чином підрахуємо майбутню вартість грошового потоку, якщо страховик інвестуватиме страхову премію у розмірі 77 200 \$ у такі ж самі цінні папери.

$$FV_2 = PV_2 * (1 + \frac{i}{m})^{mn} = 77\,200 * (1 + \frac{0,04}{12})^2 \approx 77\,715,52 \$.$$

Заробіток від такої операції складатиме $77\,715,52 - 77\,200 = 515,52 \$$

Отже, прийнявши на утримання ризик захоплення судна без перестраховування, у випадку реалізації ризику, збитки страховика складуть:

$$10\,000\,000 - 77\,200 - 6633,48 - 515,52 = 9\,156\,51,00 \$$$

Страховання ризиків піратства є водночас привабливим, з огляду на зацікавленість судновласників та високі тарифи, і небезпечним. Результати обчислень свідчать, що страховик має або формувати великий портфель релевантних ризиків, або левову частку перестраховувати у великих перестраховувальних товариствах.

Ми переконані, що страхування ризиків піратства – це новий перспективний ринок, який вимагає інноваційних методик ризик-менеджменту. Окрім цього, великі страховики, які вбачають у ринку перспективу, мають вже зараз співпрацювати із міжнародним організаціями та урядами країн, у прибережних водах яких процвітає піратство, з приводу міжнародно-правового регулювання піратської активності. Так, наприклад, міжнародний перестраховик Munich Re спільно з Міжнародним Морським Бюро розробляє проект вартістю 200 млн. \$ щодо введення військових сил ООН у прибережні води Сомалі та Аденську Затоку. У майбутньому регулярне патрулювання небезпечних водних просторів має сприяти зменшенню кількості злочинів і, водночас, зменшенню фінансового навантаження на страховиків, що страхуватимуть ризики піратства.

Література

1. Munich Re publication: «Piracy – threat at sea», 2006.
2. Munich Re publication: «Piracy today – a million dollar business», 17 September 2009.
3. Munich Re publication: «Piracy reaches new dimensions», 16 december 2008.
4. ICC International Maritime Bureau Report on Piracy Statistics, 23 September 2009.

*Мельник Є.**

РЕАЛІЇ КИТАЙСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ КРИЗИ

Світова економічна криза призвела до того, що багато міжнародних компаній припинили своє існування і навіть деякі країни опинилися під загрозою дефолту.

Проте, світова економічна криза не похитнула, а навпаки закріпила провідні позиції Китаю на світовій економічній арені. Китай на піднесенні. Після політики реформ кінця 1970-х років китайська економіка зростає в середньому на 9 відсотків щорічно. Китай став третьою за потужністю світовою економікою. Китай найбільший імпортер до США, позитивне торговельне сальдо з якими в 2008 р. становило 266,3 мільярда доларів. Того ж року Китай став найбільшим закордонним власником американського державного боргу, обігнавши Японію.

Проте, не дивлячись на те, що Китай є найбільшою частиною світової економіки, що динамічно розвивається, захищений сильною політичною владою, закритим внутрішнім ринком, стійкою валютою і дешевою робочою силою, гальмування його розвитку на тлі світової кризи очевидне і неминуче.

Важливим негативним фактором впливу на китайську економіку є погіршення економічного становища у країнах основних торговельних партнерах, що знижує попит на китайські товари.

Зокрема, зниження експорту у I кв. 2009 р. склало 22,2%, а імпорту - 22,7% порівняно з відповідним періодом минулого року. [2] Зростання Китаю багато в чому забезпечував споживчий бум у США, тому низький попит в Америці, як і в ЄС, мав негативний вплив на китайських виробників. Однак, Піднебесна втратила не всі ринки збуту - залишилися країни, що розвиваються, Азійські країни, які менше потерпіли від кризи і продовжують поглинати до 50% китайського експорту. Втім, новим джерелом росту економіки Китаю повинен стати внутрішній ринок.

Отже, за словами китайського прем'єр-міністра Веня Цзябао, керівництво Китаю робить для подолання фінансової кризи наступне. По-перше, інвестує біля \$150 млрд. у житлове будівництво, іпотеку та інфраструктурні проекти. Реалізуючи такі проекти, держава, з одного боку, зможе обмежити приплив населення в міста із сільської місцевості. З іншого боку - підтримає економічний ріст, збільшивши обсяги кінцевого споживання. А від цього виграють й азійські країни-експортери продукції в Китай.

По-друге, скорочує й модернізує податкову систему, знижує процентні ставки й резервні вимоги до банківської системи.

По-третє, реструктуризує промислові підприємства, які зіштовхнулися з падінням попиту на світовому ринку, зокрема, сталеливарні й автомобілебудівні компанії. Крім того, аби пом'якшити наслідки кризи для населення Китаю, уряд має намір вкласти значні кошти в розвиток безкоштовної освіти та протягом трьох років забезпечуватиме медичними послугами все населення країни. Стимулюючий пакет китайського уряду на 586 мільярдів доларів демонструє його прагнення утримати кризу під контролем. [6]

Таким чином, внаслідок зваженої політики уряду та стабільної політичної системи Китай, на думку світових аналітиків, першим вийде з кризи. Джеффрі Сакс, радник гене-

* студентка 4 курсу відділення «міжнародний бізнес» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Голубій І.Є.

рального секретаря ООН Пан Гі Муна, стверджує: «У Китаю є значні валютні резерви, торговельний профіцит, інвестиції. Китай має необхідні ресурси, щоб першим почати відновлення. Якщо це вийде в 2009 році, то слідом за ним підуть й інші економіки». [4] Вважається, що він утримує майже два трильйони доларів валютних резервів. Навіть рекордний за останні п'ять років бюджетний дефіцит (\$139 млрд.) складе лише 3% ВВП, про що більшість розвинених країн може лише мріяти.

Як відповідь на його слова, директор китайського науково-дослідного центру світової економіки Чень Фен'їн заявила: «За нашими оцінками, КНР вже пройшла пік фінансової нестабільності в першому кварталі 2009 року». [7]

У I кв. 2009 р. зростання економіки Китаю склало 7,1%, а в II кв. - 7,9%. За 8 місяців 2009 р. інвестиції в основні фонди збільшилися на 33%, або на 5,6% вище минулорічного показника. За 8 місяців 2009 р. обсяги кредитування економіки зросли на 20%. [3]

Фінансові труднощі у США та Європі майже не зачепили Китай. Китайські корпорації та банки практично не використовують іноземні кредити, частка іноземного капіталу в кредитуванні в Китаї становить всього 5%. Натомість Китай накопичив найбільші золотовалютні резерви, що становили в кінці 2008 року 1,9 трлн доларів.

Також, незважаючи на кризу, Китай залишається найбільш привабливим для зарубіжних інвестицій, яких за січень-липень 2009 р. надійшло 48,3 млрд. дол. У порівнянні з аналогічним періодом 2008 р., це дещо менше - на 20,3%. Але прогнози тут оптимістичні. Влада спрощує процедури реєстрації зарубіжних компаній, умови їх діяльності та інвестування. До того ж, в Пекіні не зважають на зменшення ПІІ, вважаючи, що це прояв нової тенденції в китайській економіці – заміщення іноземного капіталу національним.

Водночас Китай прогнозує десятикратне збільшення експорту інвестицій - з 4,8 млрд. дол. до 48 млрд. дол. До кризи головною проблемою China Investment Corp. був мало не всесвітній страх, що разом з грошима корпорацій КНР в інші країни прийде й політичний вплив Китаю. З приходом же кризи від негостинності іноземних компаній по відношенню до китайських грошей не залишилося й сліду. Фінансова криза випустила на свободу інвестиційний потенціал КНР (натхнені «кризовим розпродажем» китайські компанії поспішають придбати закордонні активи, які раніше були недоступними через дорожнечу чи політичні протиріччя). [1]

Китайські державні компанії активно скуповують копальні природних ресурсів за кордоном, а влада закликає приватний бізнес активніше виходити на зовнішні ринки.

Також КНР отримує дивіденди від обвалу цін на сировинних ринках, що дало можливість значно збільшити свої стратегічні запаси сировини та енергоресурсів.

Китайське керівництво не тільки намагається знайти рішення проблем, але й прагне з'ясувати, чому вони виникли, з тим, щоб уникнути подібних проблем у майбутньому.

Жу Зяоджуан, голова Народного банку Китаю, вважає, що недоліки міжнародної грошової системи можна до певної міри усунути, створивши нову світову резервну валюту. Тому Китай поступово відмовляється від доларових розрахунків у зовнішньоторговельних операціях і зі всіх сил намагається позбавитися надлишкових запасів долару, інвестуючи їх за кордон. [5] Також Пекін вже заключив декілька контрактів з іншими країнами про переведення частини їх валютних резервів у юань, тим самим посилюючи роль китайської валюти у світі.

Таким чином, Китай виявив дивовижну стабільність макроекономічної ситуації та зростання економіки, навіть в умовах світової фінансової кризи.

Китай один з перших розглянув міжнародну кризу як шанс змінити міжнародний економічний і політичний устрій і закликає скористатися новими можливостями, які створює криза. Вень Цзябао закликав світових лідерів активізувати співробітництво в боротьбі

з кризою, оскільки, на його думку, жодна країна самотужки не зможе впоратися з її наслідками. [2]

Література

1. Журнал «Инвест газета», №36, с. 18
2. Журнал «Укр-Китай Communication», №3, 2008 р., с. 10
3. www.ibcapital.ru/ru/analitic/firstpolosa/423/ - Український фінансовий сервер, «Спад на фоні росту» Марк Завадський
4. www.innovations.com.ua/uk/articles/4/22/998 - Український фінансовий сервер, «Китай вийде із кризи першим», Олена Струк
5. www.nato.int/docu/review/2009/FinancialCrisis/Financial-Crisis-China/UK/index.htm - НАТО Ревю, «Фінансова криза: як вона відіб'ється на безпеці», д-р Джинг Мен
6. www.news.km.ru – Портал новин, «Китай знайшов вихід із кризи»
7. www.tsn.ua/groshi/kitai-pershim-podolaye-finansovu-krizu.html - ТСН, «Китай першим подолає фінансову кризу»

Талан В.*

ФОРМИ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ СПІВПРАЦІ ТА КІЛЬКІСНО-ЯКІСНА ОЦІНКА ЇХНЬОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

В наш час стрімко розвиваються різноманітні технології. Компаніям вже недостатньо просто виробляти товари чи, навіть, виробляти високоякісні товари. Необхідне постійне оновлення модельного ряду, стеження за уподобаннями споживача та введення нових технологій в експлуатацію. Зменшується тривалість життєвого циклу товару. При цьому особливістю сучасних науково-дослідних проектів є те, що вони провадяться на стику різних галузей науки, а їхня масштабність значно ускладнює, а за часту і унеможлиблює проведення їх силами однієї компанії. Саме в таких умовах все більше й більше компаній починають задумуватись над залученням третіх сторін до своїх дослідницьких проектів, відмовляючись при цьому навіть від значної частини прибутку. Існує безліч форм співпраці і в цьому контексті особливо важливим постає питання впливу вибору форми співпраці на зміну структури інвестицій в науково-дослідницькі проекти галузі.

В рамках даної доповіді буде запропоновано метод кількісної оцінки структурних змін у галузі після лібералізації політики співпраці компанії-впроваджувача технології із іншими компаніями на ринку. Метод буде розглядатися з точки зору позитивної динаміки у галузі, яка є більш ілюстративною, хоча може бути використаний і для оцінки негативної динаміки після делібералізації політики співпраці.

Існує два основних шляхи лібералізації політики технологічної співпраці:

- Ліцензування технології на спрощених умовах широкому колу компаній;
- Виведення технології на ринок у вигляді відкритого чи напіввідкритого стандарту.

Коли має місце ліцензування, як інструмент прискорення розвитку технології, то, як правило, мають місце такі спрощення в порівнянні із звичайною процедурою ліцензування:

- Менший розмір роялті, або його відсутність (в такому випадку механізм ліцензування використовується лише з метою збереження юридичного контролю над технологією);
- Надання ліцензії максимальній кількості компаній, з метою залучення ресурсів до галузі. При цьому інтерес складають, як дослідницькі компанії, з точки зору розвитку технології так і компанії сфокусовані на виробництві. Присутність останніх компаній забезпечує успіх комодитизації розробок;
- Ліцензії, що надаються переважно мають форму простої ліцензії.

Перетворення технології у відкритий стандарт передбачає як розкриття сутності технології, так і методів її відтворення для всіх бажаючих. При використанні даного методу компанія відмовляється від пасивних доходів, що їх генерує технологія.

З точки зору збереження контролю над технологією можливо три варіанти. При цьому кожен варіант включає, як правило, всі методи контролю, передбачені в наступних.

- Збереження високого рівня контролю. Це досягається шляхом створення неприбуткових організацій, яким передаються права на технологію. Членство в таких організа-

* студент 4 курсу відділення «міжнародний бізнес» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Голубій І.Є.

ціях буває як індивідуальне, так і корпоративне. Сама ж технологія ліцензується за публічною ліцензією. Така схема взаємодії дозволяє поєднати гнучкість процесу розробки із масштабністю залучених ресурсів за рахунок залучення як широкого кола учасників організації, так і сторонніх розробників через публічну ліцензію. Одночасно з цим компанія автор технології залишає за собою можливість скеровувати основний напрямок розвитку технології через створену організацію. Прикладом використання даного методу технологічної співпраці є Symbian Foundation, що займається розробкою ОС Symbian для мобільних пристроїв.

- Збереження часткового контролю. Цей метод полягає у ліцензуванні технології за публічною ліцензією із рядом застережень, направлених на захист інтересів компанії. Перевагою даного методу у порівнянні із попереднім є відсутність витрат на підтримку неприбуткової центру розробки технології. Недоліком – менш структурована робота сторонніх розробників технології. Яскравим прикладом такої публічної ліцензії є GPL ліцензія проекту GNU. Застереженням в даному випадку є правило копілефту. Суть даного правила полягає в тому, що всі продукти, використовують продукт GNU чи його частину мають ліцензуватися або за ліцензією GNU GPL, або за ліцензією, що надає користувачам не менший обсяг прав. Дане застереження направлене на надання доступу авторам проекту GNU до всіх розробок, створених на його базі.

- Відсутність контролю. В даному випадку технологія ліцензується за публічною ліцензією, яка за обсягом прав, що надаються ліцензіатові майже ідентична повній ліцензії. Основною відмінністю від повної ліцензії є неможливість обмеження одним ліцензіатом використання ліцензованої технології іншим та вільне ліцензування, що передбачається самою природою публічної ліцензії.

Метою застосування цих методів, в більшості випадків, є залучення інвестицій і нових компаній до роботи над технологією. Ефективність використаних методів слід оцінювати через їх вплив на структуру інвестицій за компаніями-інвесторами у галузь. Для цього пропонується використовувати такі формули.

$$IS = \sum_{i=1}^n \sqrt{\frac{I_i}{\sum_{t=1}^n I_t}} * 100$$

де IS – коефіцієнт диверсифікації інвестиційних джерел (чим він більший тим більш диверсифіковані джерела інвестицій), n – кількість компаній, що долучилися до розробки технології, I_i – інвестиції i-тої компанії в технологію (як у вигляді інвестицій у виробництво, так і у розробку) на момент проведення оцінки (можливе використання прогнозованих даних).

$$E = \frac{IS_2 - IS_1}{IS_1} * \frac{MS_2 - MS_1}{MS_1}$$

де E – коефіцієнт ефективності використання методу, IS1 та IS2 – коефіцієнт диверсифікації інвестиційних джерел до та після лібералізації політики ліцензування відповідно, а MS1 та MS2 – обсяг ринку(ніші) до та після зміни форми технологічної співпраці.

Таким чином, запропонований коефіцієнт дає досить релевантну оцінку ефективності використання тієї чи іншої форми технологічної співпраці (звісно в конкретних ситуаціях можуть мати місце поправочні коефіцієнти, хоча і не обов'язково), враховуючи кількість компаній, що беруть участь у розробці технології, обсяг їх інвестицій у її розвиток та загальний обсяг ринку. Так, при рівному обсязі інвестицій ефективність буде вищою, коли буде залучена більша кількість компаній, адже до роботи буде підключено, більш різноманітні людські ресурси і потенційна клієнтська база буде більшою. Якщо обсяг ринку

зменшився, а контроль над технологією було втрачено внаслідок політики лібералізації даний показник відобразить негативну ефективність методу.

Література

1. Міжнародні економіка: Підручник/ А.П. Румянцев, Г.Н. Климко, В.В. Рокоча та ін.; За ред. А.П. Румянцева. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2006. – 479 с.
2. Економічна теорія: Політекономія: Підручник/ За ред. В.Д. Базилевича. – 5-тє вид., стер. – К.: Знання-Прес, 2006. -615с. – (Вища освіта ХХІ століття).
3. Гіл, Чарльз В.Л. Міжнародний бізнес: Конкуренція на глобальному ринку / Пер. з англ. А. Олійник, Р. Ткачук – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001 – 856 с.
4. EUROPEAN INTEROPERABILITY FRAMEWORK FOR PAN-EUROPEAN eGOVERNMENT SERVICES Version 1.0 European Commission
5. Сайт Symbian Foundation <http://www.symbian.org>
6. Сайт Брюса Перенса <http://perens.com>

*Тютюник Х.**

НОВІТНЯ КОНЦЕПЦІЯ БРЕНДІНГУ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ДО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Сьогодні світова економічна криза як невідмінна паралель розвитку інформаційного суспільства ставить нові, більш жорсткі вимоги виживання на ринку керівництву компаній. Розпочавшись більше року тому, фінансова рецесія позначилася в повній мірі на зміні маркетингових стратегій, системі фінансування, на сам кінець, брендінгу та позиціонування як провідних інструментів ринкової діяльності компаній. Однак, саме за часів ринкової нестабільності, компанії перевіряються на міцність – ефективний бренд стає сильнішим, слабкий – перестає існувати.

У наш час, який характеризується бурхливими та непередбачуваними змінами, сама по собі ринкова ніша більше не забезпечує надійного орієнтиру, що дозволяв би спрямовувати та коректувати корпоративну діяльність. Отже, щоб компанія залишалася на одній хвилі з ринком, внутрішньокорпоративні процеси повинні бути стабільні та послідовні. Але водночас управління має швидко реагувати на запити ринку. Економіки великих промислових країн зараз вступають у четверту фазу розвитку, яку деякі називають фазою інформаційної економіки, заснованої на критичному ресурсі навичок управління процесами. І в цю еру аутсорсингу, компанії повинні сконцентруватися на єдиному, фундаментальному завданні, яке є основою всього: на узгоджуванні можливостей та потенціалів підприємства з вимогами ринку. Іншими словами — зосередитися на маркетингу, та брендінгу як його основної ланки.

Згідно концепції інформаційного суспільства, майбутнє брендінгу набуває дещо змінених характеристик. Загалом, передбачають бурхливий розвиток інтернет-комерції та орієнтації маркетингу на так звану «точкову» конкуренцію у вузьких сегментах. Саме такі диверсифіковані стратегії стануть робочим інструментом бізнесу. Брендінг як наука стане інтегральною дисципліною, що охоплюватиме всі аспекти соціального життя індивідуума і соціальних груп. Вже зараз бренд є головним активом таких компаній як Coca-Cola, Google, Apple чи Starbucks. Для багатьох галузей економіки основна задача брендінгу серед цільової аудиторії стане створення та культивування стилю життя та потреб, що базуються на товарі чи послугі. Інша тенденція, яку можна спостерігати вже зараз – це соціалізація брендів. Суть полягає в тому, що концепція продукту розглядається як частина повсякденного життя - це культурна еволюція. Внаслідок - створення мейнстрім-культури, побудованої на соціальних аспектах різноманітних брендів – те майбутнє, що на нас очікує. Більш того, неодмінною стороною інформаційного суспільства є інноваційні технології. Динамічний брендінг розвиватиметься на основі технологічних нововведень. Статичність маркетингових комунікацій бренду вже в минулому. Їх інноваційність полягатиме у впровадженні динамічних живих та яскравих засобів інтерактивної передачі інформації. 3D, Інтернет, візуальні інтерфейси та мультимедійна реклама стануть ключовими аспектами двостороннього зв'язку зі споживачами. Гарним прикладом може бути історична

* студентка 4 курсу відділення «міжнародний бізнес» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Мазуренко В.П.

подія, що сталася у вересні 2008 року. Тоді, друкований журнал Esquire вийшов в обкладинці з електронного паперу. Вперше в світі зображення на обкладинці перетворилося зі статичного в динамічне. Це початок нової ери електронізації. В зовсім близькому майбутньому на нас очікують три процеси, що повністю змінять уявлення про дизайн та візуальну концепцію брендінгу. По-перше, всі зображення, що зараз є пасивними та статичними, перетворюються на динамічні та інтерактивні. Розвиток технологій електронного паперу та multitouch змінить газети, журнали та зовнішню рекламу. Бренд-комунікація стане динамічною, зможе відтворювати відео, змінюватися, підключатися до глобальної мережі – і все це за одним дотиком. По-друге, всі пристрої, що раніше показували пласку та двомірну картинку, перетворюються на суцільне об'ємне дійство: телевізори, монітори, зовнішня реклама і кишенькові дівайси реагуватимуть на рух, виводитимуть 3D зображення, яке можна самостійно переміщувати, збільшувати чи зменшувати. По-третє, у вищезазначених умовах навіть об'ємний рекламний кліп швидко стане банальністю. Візуальна ідентифікація, а також стилізація динамічного середовища і інтерфейсів стануть повсякденним явищем. Таким чином, наступним етапом брендінгу стане впровадження звукової, тактильної та ідентифікації по запаху.

Однак, в процесі брендінгу треба особливу увагу приділяти можливим наслідкам та кінцевому результату. Тобто, мова йде про те, що рішення треба приймати прорахувавши можливі ризики.

Узагальнюючи вищезазначене можна зробити висновок, що для успішного функціонування компанії не тільки в умовах кризи, а й в умовах постійної зміни ринкових умов необхідно враховувати такі складові успішної стратегії брендінгу, як інноваційність, диверсифікованість бізнес-моделі, харизматичність та соціальність бренду, лояльність та розрахунок ризиків. Забезпечивши, таким чином, вагому конкурентну перевагу, компанія зможе впевнено утримувати свою позицію на ринку навіть в умовах економічної нестабільності, оскільки прихильність споживачів набагато важливіша за зміну обмінного курсу.

Література

1. Новий Маркетинг 7'09. «Добро пожаловать в будущее», ст. 28
2. Новий Маркетинг 7'09. «Бренды в период кризиса или кризис брендов», ст. 43
3. Стратегии (The Companion Group) 3'09. «Бренд как компас», ст. 34
4. Media Marketing Review №13-14(82) червень 2009. «Кризисный ребрендинг», ст. 23
5. Media Marketing Review №15-16(83) серпень 2009. «Изменение потребительских трендов», ст.3
6. Media Marketing Review №15-16(83) серпень 2009. «Преодолевая хаос», ст. 12
7. The Economist/Инвест 12-18.10.2009. «Нуриэль Рубини. Особое мнение. Призрачное восстановление», ст. 26
8. The Economist/Инвест 12-18.10.2009. «Финансы. Охотники за состояниями», ст.46

Супрун Р.*

ПРОБЛЕМИ СТРАХОВОГО РИНКУ В ПЕРІОД СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ

Основними проблемами страхового ринку України в умовах світової фінансової кризи є: значне скорочення ринку страхових послуг; розбалансованість страхових портфельів; неповернення депозитних коштів, не тільки дострокове, а й після закінчення дії депозитних договорів, перш за все тими банками, де введено тимчасову адміністрацію або готується введення такої; різке скорочення обсягів активів страховиків; зниження показників ліквідності та платоспроможності страхових компаній; поширення демпінгу на страховому ринку унаслідок посилення загрози банкрутства; ймовірне банкрутство 50 % страхових компаній класичного ринку та ін.

Однією з основних тенденцій на страховому ринку стало одночасне зниження двох базисних параметрів ринку: сплачених страхових премій і виплат страхових відшкодувань, чого в попередні роки практично не спостерігалось. Зазначені тенденції відбувалися на тлі зростання збитковості (частки виплат у преміях) за низкою ключових видів, насамперед, з автоКАСКО (з 56,8% до 80,9%), а також зі страхування фінансових ризиків (з 52,6% до 72%).

Негативною тенденцією 2009 р. також є поступове збільшення розриву між сумами, заявленими клієнтами до відшкодування, і обсягом коштів, реально виплачених страховими компаніями. На збільшення розриву впливали такі фактори: 1) первісна недостатня збалансованість страхового портфеля (наприклад, наявність значної концентрації з автострахування, що у деяких компаній досягала до 90%); 2) недостатність платежів за невеликою кількістю нових договорів, щоб забезпечити можливість виплат за старими договорами; 3) недоступність значної частини необхідних для виплат коштів, оскільки вони розміщені на рахунках страхової компанії у проблемних банках.

Страховики зберігали значну частину своїх резервів на строкових депозитах. Так, за даними Держфінпослуг, до кінця 2008 року у фінустановах було розміщено десять мільярдів гривень активів страховиків, з них 1,2 млрд. «зависло» у банках з тимчасовою адміністрацією. Після скасування Національним банком України (НБУ) обмежень на дострокову видачу депозитів ситуація в страховому секторі кардинально не змінилася. Забрати депозити із проблемних фінінститутів страховики намагаються через суди.

Ще однією негативною тенденцією розвитку ринку цього року стало скорочення загальних активів і капіталів страхових компаній з одночасним погіршенням якості тих активів, якими за законодавством можуть бути представлені страхові резерви. Це вкрай негативно впливає на платоспроможність, обмежуючи можливості страховиків вчасно й у повному обсязі виконувати свої зобов'язання.

Проблеми з виплатами виникли в першу чергу в страховиків, що мають великі портфелі автострахування, які працювали в тісному зв'язку з фінінститутами і розвивалися за принципом фінансових пірамід - проводили страхові виплати за рахунок нових зборів.

* студент 3 курсу відділення «міжнародний бізнес» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Расшивалов Д.П.

Багато компаній орієнтувались в основному на банківське страхування, збільшуючи портфелі автострахування - найменш рентабельного виду діяльності.

Цього року страхові компанії були змушені й надалі знижувати свої витрати: скорочувати підрозділи співробітників, що не генерують грошовий потік; урізати адміністративні й операційні витрати. Багато страховиків відмовилися від реклами. «Зараз реклама страхових послуг не викликає в споживача нічого, крім сарказму. Це ознака того, що ресурси компанії використовуються неадекватно», - вважає директор з продажів СК «Allianz Україна» Гаррі Андреасян.

Усунення наслідків економічної та фінансової криз вимагає негайних заходів тактичного характеру, спрямованих на усунення загрозливих тенденцій, що спостерігаються на страховому ринку, недопущення зменшення інвестиційного потенціалу та платоспроможності страховиків та розгортання глибокої кризи страхового ринку. **Основними з цих заходів є наступні:**

- забезпечення дієвого механізму безперешкодного повернення депозитних коштів страховикам, як таких, що є коштами страхових резервів страховиків і спрямовуються на виплати страхових відшкодувань, зокрема, надання рефінансування комерційним банкам на зазначені цілі;
- надання Держфінпослуг на період фінансової кризи повноважень з протидії демпінгу на страховому ринку та штучному зниженню платоспроможності страховиків;
- впровадження Держфінпослуг методики щомісячного моніторингу фінансового стану страховиків з метою вжиття заходів щодо попередження їх банкрутства;
- перегляд, з урахуванням наслідків фінансової кризи, вимог та переліку цінних паперів та інших фінансових інструментів, у які можуть розміщуватися резерви страхових компаній;
- перегляд обмеження щодо обсягу певних категорій активів, які приймаються для представлення технічних резервів страховиків, а саме щодо коштів на поточних, депозитних рахунках в банківських установах, а також зняття обмежень щодо розміщення грошових коштів в одному банку, перегляд на період фінансової кризи вимоги до рівня рейтингу банківської установи;
- посилення контролю за страховиками, які затримують страхові виплати (страхове відшкодування) та притягнення їх до відповідальності, в тому числі шляхом позбавлення відповідних ліцензій.

Реалізація наведених рекомендацій має зберегти та, у середньостроковій перспективі, зміцнити фінансовий потенціал страхового ринку України, що створить сприятливе підґрунтя для активізації інвестиційної активності страхових компаній у період посткризового відновлення економіки.

Арбайтер О.*

ПРИВАТИЗАЦІЯ ТА РЕПРИВАТИЗАЦІЯ ЯК ВИВЕДЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ З КРИЗИ

Приватизаційні процеси супроводжують економічний розвиток практично кожної країни, а в особливості постсоціалістичної. Виникло багато проблем у зв'язку із переходом даних країн до ринкової економіки, зокрема, важливим питанням і на цей час залишається питання власності.

Зокрема, потрібно розглянути, що собою являє такий процес як приватизація та реприватизація, які цілі вона ставить перед собою.

Сутність роздержавлення полягає в обмеженні адміністративного втручання державних управлінських структур (можливо до межі повного виключення) в господарську та інвестиційну діяльність підприємств.

В широкому розумінні роздержавлення означає руйнування управлінської монополії держави. До основних обмежень втручання держави належить відмова держави від надання підприємствам дотацій, субсидій, гарантованих кредитів; розширення самостійності підприємств і організацій, зміна форм і методів господарювання.

Роздержавлення у вузькому значенні передбачає перетворення державної власності в інші її форми, супроводжуване обов'язковою зміною власника: держави на іншого — приватна особа, колектив, сімейне господарство, акціонерне товариство тощо.

Роздержавлення пов'язане насамперед із прагматичними міркуваннями на макро- і мікроекономічному рівнях. У першому випадку воно покликано зміцнити ринкові основи в економіці, здійснити децентралізацію і скорочення масштабів державної підприємницької діяльності для підвищення ефективності всієї державної системи, зменшити бюджетний дефіцит. На мікроекономічному рівні завдання полягає в поліпшенні техніко-економічних показників роботи підприємств.

Роздержавлення і приватизація мають одну мету — створення багатуукладної соціально-орієнтованої ринкової економіки.

Цілісна система заходів роздержавлення включає щонайменше чотири компоненти: дебіюрократизацію керування господарством; обмеження державної підприємницької діяльності; стимулювання приватного капіталу; згортання регулювання економіки.

Деякі особливі і проблематичні моменти цього надзвичайно важливого з економічної точки зору процесу.

- реалізація короткострокових цілей максимізації прибутку завдає шкоди довгостроковим інтересам підприємств («проїдання» власного капіталу);
- ~ знижуються можливості забезпечення підприємств ресурсами;
- ~ росте збиток, який наноситься навколишньому середовищу;
- ~ зростають шанси росту цін на товари і послуги, знижується забезпеченість робочими місцями.

Приватизації не підлягає значна частина державної власності. Вона включає: майно органів державної влади, управління, Збройних Сил; золотий і валютний фонди; державні

* студент 2 курсу відділення «міжнародний бізнес» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Приятельчук О.А.

матеріальні резерви; комплекси з виготовлення цінних паперів і грошових знаків; засоби зв'язку; національні культурні та історичні цінності; об'єкти, що фінансуються з бюджету; майнові комплекси підприємств з виготовлення зброї, наркотиків та радіоактивних речовин; атомні електростанції тощо.

Крім усього іншого, роздержавлення і приватизація ведуть до змін у механізмі фінансування діяльності підприємств. Якщо державні підприємства черпають ресурси з державних банків, позик, податкових надходжень, то після роздержавлення вони переходять на інші джерела фінансування — активи приватних банків, прямі інвестиції через фондові біржі приватними особами або установами (пенсійні фонди або страхові компанії), а також кошти закордонних інвесторів. Якщо державна компанія може у випадку фінансових утруднень звернутися по допомогу в міністерство фінансів, то після роздержавлення ця можливість зникає.

Конкретні програми приватизації зазвичай переслідують декілька цілей.

1) Шляхом продажу державної власності полегшити тягар державного бюджету, ліквідувавши дотації підприємствам і збільшивши надходження в бюджет.

2) Скористатися зміною форми власності і провести попередню раціоналізацію структури крупних державних корпорацій до їхнього перетворення в приватні.

3) Здійснити приватизацію й акціонування так, щоб контроль над крупними корпораціями потрапив у руки тих приватних осіб або інститутів, що зацікавлені в розвитку виробництва, а не в спекулятивному перепродажі власності.

4) Скористатися приватизацією для максимального «розпорошення» акцій серед робітників і дрібних службовців. Цей захід розглядається як складовий елемент загальної соціальної політики, яка стимулює участь трудящих у капіталі або управлінні підприємства.

Але в кожній країні існують специфічні відхилення від вищезазначеної загальної схеми. Вони залежать від рівня розвитку країни, історичних передумов, нарешті, від національного менталітету та інших факторів. Якщо в країнах із розвиненими ринковими системами приватизація має обмежені масштаби, припускає використання ринкових (грошових) засобів відчуження, спрямована насамперед на оздоровлення державних фінансів, скорочення витрат державного бюджету, то в країнах із перехідною економікою приватизація має інші параметри. Тут цілями приватизації виступають прискорення розвитку вільного підприємництва, розширення приватного сектора в економіці і підвищення в майбутньому ефективності використання виробничого майна. Конкретні цілі та підцілі, що впливають в процесі проведення приватизації, уточнюються і змінюються на різних етапах приватизаційного процесу. Особливо важливим в реалізації поставлених цілей є обрання такої моделі приватизації, в рамках якої економічні цілі не перетворювалися б на політичні. Наприклад, в процесі приватизації в нашій країні на другому її етапі була намічена ціль: швидко створити широкий прошарок власників, не зважаючи на те, що для цього не існувало об'єктивних передумов. Приватизація 1994-2004 в Україні.

Усім світовим досвідом доведено, що роздержавлення може стати популярним і ефективним лише за підтримки суспільної думки.

Процеси приватизації самі по собі не є факторами підвищення ефективності виробництва та посилення збалансованості структури виробництва та переходу на виробництво зі скороченим асортиментом продукції. У зв'язку з цим, з боку держави мають бути сформовані пріоритети і стимули розвитку приватизованих підприємств.

Проведення швидкої приватизації обумовлює неможливість в короткостроковий період розпродати державне майно з прибутком. Як ми бачимо, даний процес є досить необхідним та вигідним, зокрема, для нашої держави. Процес приватизації повинен бути активним, а не зупинятись на півшляху до поставленої мети, оскільки тоді процес не буде ефективним. Безперечно приватизація і реприватизація не врятують країну і не виведуть

її моментально із кризи, але цей стимул підштовхне для розвитку і оздоровлення економіку в цілому.

Табл. 1

Види економічної діяльності	Одиниць
Всього	96549
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	3377
Рибне господарство	77
Промисловість	8827
Видобувна промисловість	154
Обробна промисловість	8410
Виробництво та розподіл електроенергії, газу та води	263
Будівництво	3750
Оптова й роздрібна торгівля, торгівля транспортними засобами, послуги з ремонту	38371
Готелі та ресторани	7085
Транспорт і зв'язок	1997
Фінансова діяльність	363
Операції з нерухомістю, здавання в найм та послуги юридичним особам	10661
Державне управління	966
Освіта	693
Охорона здоров'я та соціальна допомога	901
Колективні, громадські та особисті послуги	15225
Об'єкти незавершеного будівництва	4256

*Бугаєнко І.**

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ФОРМУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Сучасний етап розвитку світової економіки визначається глобалізацією економічного життя. Важливу роль у розвитку фінансової глобалізації відіграє діяльність міжнародних і, насамперед, транснаціональних банків (ТНБ). Саме вони істотно прискорюють процеси глобалізації, формують глобальні стратегії, характерними рисами яких є об'єднання капіталів, злиття, створення глобальних систем кореспондентських відносин і рахунків. Саме з цієї точки зору дослідження сучасної різноманітної діяльності міжнародних банків є надзвичайно актуальним. Ці напрямки визначають їх місце у розвитку процесу глобалізації.

Для участі банківської системи в інтернаціоналізації фінансових ринків характерним є перехід від міжнародної діяльності банків до глобалізації, тобто до локальної присутності в країні. Для країн із транзитивною економікою, і зокрема України, інтернаціоналізація банківської діяльності знаходиться у стані становлення, для якого притаманне переважання транскордонної (міжнародної) діяльності банків.

У цілому, прихід іноземних банків до України пояснюється інтересом до економіки, що динамічно розвивається, і ненасиченим ринком банківських послуг. Також іноземні банки в Україні можуть отримати більшу норму прибутку (через високий ризик самих інвестицій), аніж у «своїх» країнах.

Слід зазначити, що на початок 2009 року частка іноземного капіталу в українській банківській системі становила 35%. Із 180-ти фінансових установ, що працюють в Україні, 49 банків – банки з іноземним капіталом (на 01.01.09 р. - 47 банків), у тому числі 18 - зі 100-процентним іноземним капіталом (на 01.01.09 р. - 17 банків). Сукупний зареєстрований статутний капітал українських банків становив на 1 січня 2009 р. 42,873 млрд. грн.

Отже, ефекти впливу глобалізації на банківську систему слід розглядати як у позитивному, так і в негативному аспектах. При цьому до позитивних аспектів фінансової глобалізації, в першу чергу, можна віднести: ініціацію розвитку інновацій у фінансовій сфері, посилення доступу до міжнародних ринків капіталів, інтегрування України для створення наднаціональної системи регулювання фінансових ринків і банківської діяльності, розширення масштабів фінансових ресурсів, необхідних для розвитку національної економіки, та ін.

До негативних наслідків фінансової глобалізації слід віднести, по-перше, посилення розриву за ключовими макроекономічними показниками між розвинутими країнами та Україною. По-друге, з відповідним посиленням диференціації доходів між різними групами населення в межах багатьох національних господарств відбувається швидке переміщення значних мас національного капіталу в країни з кращими умовами його використання.

* студент 2 курсу відділення «міжнародний бізнес» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Глухова Д.А.

Звідси випливає необхідність формування нової макроекономічної політики України з чітким визначенням в ній місця і ролі банківської системи.

Як підсумок, хотілося б зазначити, що удосконалення міжнародних економічних відносин призводить до того, що для здійснення окремих операцій недостатньо фінансових можливостей одного банку. Саме на цій основі виникає співпраця конкурентів, яка сприяє об'єднанню банків різних країн в одну глобальну систему, що має позитивні та негативні аспекти. І проблема полягає в тому, що в світлі нових кризових тенденцій самі ТНБ поступово переходять під опосередкований контроль урядових структур. У результаті цього, політика українських банків з іноземним капіталом відображатиме інтереси не стільки космополітичних власників глобальних корпорацій, а конкретних національних держав. Іноземний капітал Україні, без сумніву, необхідний. Але ж зовсім не для того, щоб його втратити і зрівнятися в боргах та зовнішній залежності з найменш розвинутими країнами світу.

Карп О.*

МІСЦЕ І ЗНАЧЕННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПРОГРЕСУ У РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ

Потенційні можливості розвитку та ефективності виробничого сектору міжнародного бізнесу визначаються науково-технічним прогресом, його темпами та соціально-економічними результатами. НТП у буквальному розумінні означає процес нагромадження та практичної реалізації нових наукових та технічних знань, що охоплює кілька стадій: фундаментальні теоретичні дослідження; прикладні науково-дослідні роботи; дослідно-конструкторські розробки; освоєння технічних нововведень; освоєння технічних нововведень; нарощування виробництва нової техніки до потрібного обсягу, її застосування протягом певного часу; техніко-, економічне, екологічне та соціальне старіння виробів, їхня постійна заміна новими, більш ефективними зразками.

НТП властиві еволюційні (пов'язані з накопиченням кількісних змін) та революційні (зумовлені якісними змінами) форми вдосконалення технологічних методів і засобів виробництва кінцевої продукції. До *еволюційних форм* НТП відносять поліпшення окремих техніко-експлуатаційних параметрів виробів чи технологій, їхнього виготовлення, модернізацію чи створення нових моделей машин, обладнання, приладів і матеріалів у межах того самого покоління техніки. До *революційних* – зміну поколінь техніки та кінцевої продукції, виникнення принципово нових науково-технічних ідей. Тобто, можна сказати, що *науково-технічна революція* – це процес здійснення масового переходу до нових поколінь техніки в провідних виробничих галузях міжнародного бізнесу. Вона відбиває докорінну якісну трансформацію суспільного розвитку на засаді новітніх наукових винаходів, що впливають на зміну знарядь праці, технології, організації та управління виробництвом. Її зміст найбільш повно розкривається через її особливості, а саме:

- перетворення науки на безпосередню продуктивну силу, тобто втілення наукових знань у людині, технології і техніці; безпосередній вплив науки на матеріальне виробництво та інші сфери діяльності суспільства;
- новий етап суспільного поділу праці, який безпосередньо пов'язаний з перетворенням науки на провідну царину економічної та соціальної діяльності, що набирає масового характеру;
- прискорення темпів розвитку сучасної науки та техніки, що підтверджуються скороченням проміжку часу від науково відкриття до його практичного використання;
- інтеграція багатьох галузей науки, самої науки з виробництвом з метою прискорення та підвищення ефективності всіх сучасних напрямків науково-технічного прогресу;
- якісне перетворення всіх елементів процесу виробництва – засобів праці (революція в робочих машинах, поява керуючих машин, перехід до автоматизованого виробництва), предметів праці (створення нових матеріалів з наперед заданими властивостями), самої праці (трансформація її характеру та змісту, збільшення в ній частки творчості).

Науково-технічний прогрес, що завжди реалізується у взаємозв'язаних еволюційних і революційних його формах, є визначальним чинником розвитку продуктивних сил і не-

* студентка 2 курсу відділення «міжнародний бізнес» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Глухова Д.А.

впинного підвищення ефективності виробництва. Він безпосередньо впливає передусім на формування й підтримування високого рівня техніко-технологічної бази виробництва, забезпечуючи неухильне зростання продуктивності суспільної праці.

Спираючись на суть, зміст та закономірності сучасного науково-технічного розвитку міжнародного бізнесу, можна виокремити характерні для більшості галузей народного господарства загальні напрямки НТП, а для кожного з них — пріоритети на найближчу перспективу.

За умов сучасних революційних перетворень у технічному базисі виробництва ступінь його технічної досконалості та рівень економічного потенціалу в цілому визначаються прогресивністю використовуваних технологій - способів одержання й перетворювання матеріалів, енергії, інформації, виготовлення продукції. Технологія стає завершальною ланкою і формою матеріалізації фундаментальних досліджень, засобом безпосереднього впливу науки на сферу виробництва. Якщо раніше її вважали забезпечуючою підсистемою виробництва, то зараз вона набула самостійного значення, перетворившись на авангардний напрям НТП.

Сучасним технологіям властиві певні тенденції розвитку й застосування. Головними з них є: по-перше, перехід до малостадійних процесів через поєднання в одному технологічному агрегаті кількох операцій, що раніше виконувались окремо; по-друге, забезпечення в нових технологічних системах мало- або безвідходності виробництва; по-третє, підвищення рівня комплексності механізації процесів на засаді застосування систем машин і технологічних ліній; по-четверте, використання в нових технологічних процесах засобів мікроелектроніки, що дає змогу одночасно з підвищенням ступеня автоматизації процесів досягати більш динамічної гнучкості виробництва.

Технологічні методи все більше й усе частіше визначають конкретну форму і функції засобів та предметів праці, а отже, ініціюють появу інших напрямків НТП, витіснюють з виробництва технічно та економічно застарілі знаряддя праці, породжують нові машини та устаткування, засоби автоматизації. Зараз принципово нові види техніки розробляються й виготовляються під нові технології, а не навпаки, як це було раніше, коли панував примат засобів праці.

НТП у галузі знарядь праці довів, що технічний рівень та якість сучасних машин (устаткування) безпосередньо залежать від прогресивності характеристик застосовуваних для їхнього виробництва конструкційних та інших допоміжних матеріалів. Звідси впливає величезна роль створення й широкого використання нових матеріалів, що характеризує один з важливих напрямків НТП.

У галузі предметів праці варто виділити такі тенденції НТП: 1) істотне поліпшення якісних характеристик матеріалів мінерального походження, стабілізація і навіть зменшення питомих обсягів їхнього споживання; 2) інтенсивний перехід до застосування у все більшій кількості легких, міцних й корозійностійких кольорових металів (сплавів), що став можливим унаслідок появи принципово нових технологій, які значно зменшили вартість їхнього виробництва; 3) істотне розширення номенклатури і форсоване нарощування обсягів продукування штучних матеріалів із наперед заданими та унікальними властивостями.

Література

1. Гіл, Чарлз В.Л. Міжнародний бізнес: Конкуренція на глобальному ринку: Пер. з англ.- К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – 856с.
2. Міжнародний бізнес: Підручник. – К.:ВПЦ «Київський Університет», 2007. – 499 с.
3. Кучеренко О.В. Науково-методичні основи управління науково-технічним прогресом. – К.: Либідь, 2005. – 397 с.

Литвин Ю.*

ІНОЗЕМНІ ЮРИСДИКЦІЇ ТА ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ НА ЇХ ТЕРИТОРІЇ

Більшість сучасних економістів сходяться в тому, що лібералізація міжнародної торгівлі є необхідним напрямком розвитку світової економіки. Сьогодні перед учасниками економічної діяльності стоїть мета легального планування податків: не просто добре поставлений бухгалтерський облік, правильне складання звітних балансів, але і цілком законним шляхом звільнитися від надзвичайно високих митних тарифів, валютного контролю, імпорتنих та експортних квот, інших фіскальних та бюрократичних проблем, або ж не платити ніяких податків взагалі, або ж звести їх рівень до мінімального у порівнянні з рівнем діючих ставок. Одним із методів для планування і мінімізації оподаткування є офшорний бізнес. Офшорний бізнес відіграє важливу роль у світовому кругообігу капіталу, тому його можливості заслуговують детального аналізу. В другій половині XX століття, особливо в останні три десятиліття, в світовій практиці в сфері бізнесу одержав широке поширення термін «офшор». Термін *offshore* в прямому перекладі з англ. мови означає «поза берегом» і спочатку застосовувався лише юристами щодо компаній, створених відповідно до законодавства інших держав [1, ст.9].

Таким чином, **офшорний бізнес** — це підприємницька діяльність, здійснювана в рамках міжнародної групи компаній, частина підрозділів якої міститься в країнах, які надають податкові валютні, інвестиційні та інші пільги при певних умовах. Ці країни одержали неофіційну назву «податкові притулки» [1, ст.9]. Вирішальними факторами для віднесення регіону до офшорного є: максимальна ліберальність його податкового законодавства, можливість реєстрування в ньому компанії нерезидентами даної країни, політична і економічна стабільність (стабільність курсу національної валюти, відсутність високого рівня інфляції, ліберальні умови зовнішньої торгівлі, ввезення та вивезення капіталів) в регіоні, високий рівень розвитку телекомунікацій та транспортної мережі, мова, рівень збереження конфіденційності комерційної та фінансової інформації, наявність чи відсутність валютних обмежень, ступінь розвитку і спектр банківських послуг, мінімальні обмеження на конкретні види ділової діяльності. Офшорні зони створюються, як правило, на невеликих територіях, часто розміщених на островах (ці зони бідні на природні ресурси і малопридатні для сільськогосподарської діяльності). Використовуючи цей статус, **країна залучає**, таким чином, *зовнішні джерела економічного розвитку*: місцева адміністрація регулярно одержує доходи від реєстраційних зборів, щорічних платежів, місцевих податків (доходи ростуть пропорційно кількості зареєстрованих компаній), місцеве населення одержує робочі місця. Одночасно країна-офшор ізолює внутрішній ринок від офшорних компаній [2, ст.13].

Офшорна компанія для здібного бізнесмена слугує: **1.** засобом для відкриття рахунку (за необхідності валютного банківського рахунку за кордоном, підприємець може зареєструвати офшорну компанію і відкрити для неї рахунок в закордонному банку); **2.** можливістю переміщення прибутку при експорті чи імпорті (основний дохід від операції

* студентка 2 курсу відділення «міжнародний бізнес» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Дикий О.В.

формується не в юрисдикції з високим оподаткуванням, а в офшорній зоні); 3. транзитна торгівля (якщо товари закупаються в одній країні, а продаються в іншій, то операція купівлі-продажу проводиться від імені офшорної компанії без участі компанії, зареєстрованої в державі з високим рівнем оподаткування); 4. бартер (офшорна компанія—посередник між двома фірмами, що не мають вільних коштів, але мають товари, в яких існує потреба на ринку); 5. компанією-холдингом; 6. можливістю використовувати митні пільги; 7. можливість міжнародних перевезень без оподаткування на деяких територіях; 8. самофінансування (офшорна компанія може видати кредит або ссуду компаніям-партнерам, що не знаходяться в офшорній зоні); 9. використання засобів з рахунків офшорної компанії; 10. ефективна і недорога банківська система[6]. При всіх вигодах офшорна компанія гарантує повну конфіденційність завдяки дозволеному номінальному сервісу. Особливо актуальним офшорний бізнес є для підприємців, що працюють в країнах бувшого Східного блоку (високий ступінь інвестиційного ризику, економічна, політична, соціальна, правова нестабільність обмежують притік іноземних інвестицій необхідних для модернізації промисловості, торгівлі, фінансової сфери). При відкритті офшорної компанії треба враховувати такі фактори: загальна вартість інкорпорації та першого року її існування; загальна вартість щорічної підтримки починаючи з другого року; вимоги до щорічного звітування; ставка оподаткування і т. і. На думку експертів, на сьогоднішній день існує близько 60 стійких комплексних офшорних центрів, де вже давно існують офшорні компанії [1, с.10]. Найвищі місця у рейтингу офшорних зон займають Британські Віргінські острови, Сейшели, Домініка, Беліз [5]. Аналізуючи ситуацію, найдешевшою є реєстрація офшорної компанії на Сейшелах - 1090 у.о., щорічні внески - 590 у.о.; спрощений процес реєстрації компанії; повна конфіденційність; відсутність оподаткування та звітності, саме тому на Сейшелах у 2006 році в Реєстрі знаходилося 28 949 офшорних компаній, що і визначає ці острови як центр міжнародної підприємницької діяльності [3].

До негативних наслідків функціонування офшорних зон відносимо: невиправдано велика кількість коштів, що вкладені в організацію зони; намагання офшорних фірм використовувати внутрішній ринок для демпінгів невідповідних міжнародним стандартам товарів; слабкість зворотних зв'язків між компаніями та приймаючою країною [2,ст.13]. Тому, інколи офшорний бізнес трактують як «відмивання капіталу»[4]. Для боротьби з останнім у 1989 році створено ФАТФ(Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням доходів), що вимагає прийняти жорсткі міри щодо банківського регулювання і контролю та підвищення прозорості корпоративних структур в світовому масштабі. Другий напрямок боротьби з офшорами—«недобросовісна податкова конкуренція», в якій їх звинувачує ОЕСР (Організації економічної співпраці і розвитку)[7].

Отже, офшорний бізнес, з одного боку, розглядаємо, як втечу від податків законним шляхом, оскільки підприємці просто не мають іншого вибору «відмивання капіталу»[4]. З іншого боку, країни, що не мають ресурсів та змоги конкурувати на товарному ринку, знаходять в офшорному бізнесі шанс залучити іноземні інвестиції. Цей шанс могла б використати і Україна, проте, відсутність міцної правової бази та нестабільність у всіх її проявах ще поки не дозволяють це зробити.

Література

1. Ричард Стэнли, Эдуард Абубекеров. Энциклопедия оффшорного бизнеса 1996: Практическое руководство: Ежегодник/Finance Research Group.-Лондон -Цюрих-Бостон, 1996.-239с.
2. Оффшорные компании: история, организация, практика использования оффшорных зон, оффшорных компаний и трастов в планировании налогового-обложения/Адвокатское Бюро Barrister and Solicitors.-К.,1994.-65с.

3. <http://www.bcs-offshore.com/advantages.html>
4. <http://www.vonschubert.ru/serv-biz.shtml>
5. The international offshore and financial centers handbook.-London, 1994.—P.400
6. Данько Т.П., Окрут З.М.Свободные экономические зоны.-М:Инфра-М, 1998.-168с.
7. <http://www.sdfm.gov.ua>

Ткаченко Є.*

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕКЛАМНОЇ ЕТИКИ ТА ЇХ ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. У контексті бурхливого розвитку ринку реклами в останні роки в Україні надзвичайно гостро постає питання посилення законодавчого регулювання дотримання етичності змісту рекламних послань. З огляду на зазначену актуальність питання не виникає сумніву щодо необхідності розглянути ті проблеми рекламної етики, які законодавство України оминає.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вклад у розробку теоретичних та практичних аспектів дотримання норм етики у рекламі зробили такі видатні іноземні та вітчизняні науковці: К. Мур, В.Л. Багієв, Дрю Ж.-М., Т.А. Бороноєва, В.М. Тарасевич, Т. Санжай, Б. Гарфілд.

Мета роботи - теоретично узагальнити методологічні підходи до державного регулювання дотримання етичних норм щодо змісту рекламних послань в Україні.

Виклад основного матеріалу. Рекламне послання повинно розцінюватися з погляду його впливу на цільову аудиторію. Таке рекламне послання вважаємо етичним за змістом, що є правдивим, сумлінним та благопристойним, незалежно від засобів та методів його поширення[2]. В Україні виділяємо 3 рівні регулювання рекламної діяльності: 1 рівень - норми етики, прийняті у внутрішньому середовищі компанії; 2 рівень – «конкурентне регулювання», що виражається, наприклад, у добровільному дотриманні норм Міжнародного кодексу рекламної практики[5] учасниками ринку реклами; 3 рівень - державне регулювання, де головним законодавчим актом у сфері реклами є Закон України «Про рекламу» від 03.07.1996.

Вивчаючи етичність змісту рекламних послань, доречно виділити дві базові компоненти: *правдивість* послання та *характер* його змісту[3].

Правдивість послання аналізуємо за тим, що в ньому повідомляється, та за тим, що замовчується. Існує дуже тонка межа між певними перебільшеннями, метафорами та гіперболами, що можуть бути використані при створенні реклами, та недомовками і неправдою. При рекламі тарифних планів мобільних операторів дуже часто не повідомляється про додаткові грошові витрати на покриття податків чи про обмежений строк акції, при рекламі лікарських засобів перебільшується їх позитивний вплив на здоров'я чи замовчуються побічні ефекти. Іншого роду вадою є те, що в рекламних посланнях, таких як телевізійні ролики, дуже важлива друкована інформація, наприклад, ціна дзвінків на телевікторину часто подається у нечитабельному вигляді - в маленькому розмірі літер, недостатній контрастності кольору - чи на дуже короткий час, а це проблема етики, адже через це найчастіше страждають саме незахищені групи населення: пенсіонери, молодь. Надання такої інформації належним чином має бути забезпечене законодавчо.

Особливу увагу потрібно приділити і візуальному змісту реклами. Так комп'ютерна обробка зображень людей безсумнівно можлива, наприклад, при зображенні фото-моде-

* студент 2 курсу відділення «міжнародний бізнес» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Мазуренко В.П.

лей на обкладинках журналів, однак у деякого така реклама створює хибний, недосяжний ідеал краси, що може стати причиною таких захворювань, як нервова анорексія - критичне зниження маси тіла у зв'язку з одержимістю бажанням схуднути. Тут нам доречно брати приклад з Франції, де вже обговорюється законопроект про необхідність відмічати такі зображення підписом: «Фотографію відредаговано зі зміною зовнішності зображеної людини»[4].

Через те, що сьогодні ми вже не зможемо ізолюватися від впливу реклами, саме держава має потурбуватися про дотримання норм етики щодо *характеру* реклами, її *підтексту*. По-перше, стурбованість викликає соціальна реклама. Безсумнівно, її шоковий психологічний вплив здатний викликати відразу людей до поганих звичок, продемонструвати важливість обережного водіння чи застосування контрацептивів. Однак, потрібно брати до уваги, що за висновками деяких психологів агресивна соціальна реклама має значний вплив на підсвідомість, наслідки такого впливу (особливо на дітей) непередбачувані та можуть бути катастрофічними. За законом України використовувати засоби і технології, що діють на підсвідомість споживачів, заборонено[1]. Тому, вважаю доцільним заборонити агресивну соціальну рекламу.

Вадою є і використання у рекламі таких стереотипів людини, як сексуальність, коли реклама натякає, що придбавши певний продукт чи скориставшись певною послугою, ви станете більш привабливим, досягнете успіху. За Законом України «Про рекламу» (ст. 22, п. 3) такий метод впливу заборонений *лише* стосовно алкогольних і тютюнових виробів[1]. Це питання потребує доопрацювання.

Щодо проблеми розпалювання расизму у рекламі, для України вона є не на стільки актуальною, як для США чи країн Європи, до того ж вона достатньою мірою врегульована законодавчо. Щодо рекламування товарів та послуг відомими особами, крапку у цьому питанні поставила нова редакція Закону України «Про рекламу» 2003р., де пункт про заборону такого типу реклами було вилучено[1].

Висновки. Проблема законодавчого регулювання етичності реклами для України постає, по-перше, тому, що деякі питання не розглянуті або не можуть бути розглянуті законодавчо через їх суб'єктивний характер, по-друге, через негнучкість законодавства, що визначає лише загальні положення, не розглядаючи деталей рекламної діяльності. Для покращення ситуації вважаю за необхідне:

- створити можливість простого зворотного зв'язку зі Спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері захисту прав споживачів й іншими контролюючими органами та законодавчо встановити чіткий спосіб подання та обробки скарг щодо етичності змісту рекламних послань;
- створити Спеціальну державну комісію з питань етики у рекламі, що складалася б з незалежних експертів і займалася постійним поточним контролем дотримання моральних цінностей у рекламі, створити законодавчу базу для її функціонування;
- переробити Закон України «Про рекламу» для закриття усіх зазначених вище прогалин у законодавстві та посилити постійний імперативний контроль за його виконанням, взявши за приклад законодавство країн ЄС.

Література

1. Закон України «Про рекламу» від 03.07.1996 // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 39.;
2. Chris M. «Ethics in Advertising» // <http://www.aef.com/>
3. Багиев Г.Л., Тарасевич В.М., Анн Х. Маркетинг. - СПб.: Питер, 2008.
4. France May Put Warning Labels on Airbrushed Photos // <http://www.time.com/>
5. ICC International Code of Advertising Practice // <http://www.iccwbo.org/>

МІЖНАРОДНА ІНФОРМАЦІЯ

Рижков М.М., Виговська О.С.***

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

В статті розглядаються різні підходи до трактування поняття інформаційної політики в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених і аналізуються пріоритетні напрямки державної політики України в інформаційній сфері.

In the article was observed different approaches to the treatment of the concept of informational politic in the researches of national and foreign scientists, was analyzed basic directions of national politic of Ukraine in the informational sphere.

Запровадження новітніх інформаційних технологій об'єктивно зумовило наростання інформаційного протистояння у політичній сфері. Стабільність політичної системи залежить від того, як швидко політична еліта отримує інформацію, якою є якість останньої і наскільки оперативно й адекватно вона реагує на цю інформацію. В результаті аналізу інформації про зміни у внутрішньому і зовнішньому середовищі політична еліта розробляє заходи щодо розвитку і збереження стабільності політичної системи держави. Становлення інформаційного суспільства та кардинальний вплив інформаційного розуму на виробництво, управління, свідомість і поведінку людей, на соціальне і політичне життя в цілому актуалізують проблему осмислення інформації як інструмента влади та вироблення такої політики держави, яка б забезпечувала національну безпеку, національні інтереси й суспільний прогрес в цілому в результаті ефективного управління інформаційним ресурсом.

Теоретико-методологічні аспекти дослідження політики інформаційної безпеки розглядаються в роботах таких дослідників як: Белов О.Ф., Гальчинський А.С., Горбулін В.П., Лисицин Е.М., Качинський А.Б., Почепцов Г.Г., Соснін О.В [1,2,9,10,11,12].

Ситуація у світі така, що новоутвореним країнам на пострадянському просторі загрожує не так воєнна, як економічна та інформаційна експансія. Протистояти інформаційній експансії можна, розробивши лише теоретичні і методичні основи захисту і наступу в цій галузі й маючи для цього економічні й технічні можливості [1]. Отже, паралельно треба займатися створенням відповідної сучасної технічної бази, виділенням невеликих коштів та грамотного, науково обґрунтованого ведення цієї роботи. Інакше не уникнути помилок і прорахунків.

В умовах, коли інформаційні технології стають усе більш доступними для кожної окремої людини, права, обов'язки і відповідальність кожного суб'єкта інформаційних відносин мають бути визначені як національним законодавством, так міжнародними

* професор кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

** аспірант кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

правовими нормами і забезпечувати розумне використання наукових знань і бібліотек, накопичених інформаційних ресурсів для потреб економічного розвитку і безпеки своєї держави, оскільки єдність людської цивілізації (економічна, екологічна й інформаційна) є альтернативною за своїми наслідками й у своїй природі [2].

Ресурсний підхід до вивчення інформації став ведучим в 90-х роках XX сторіччя. За аналогією з енергетичними, матеріальними, кадровими й іншими ресурсами забезпечення інформацією всіх сфер і видів людської діяльності одержало назву інформаційних ресурсів. З іншими видами ресурсів їх ріднить те, що вони мають не тільки споживчу вартість, але й мінову. Це значить, що інформаційні ресурси, як і матеріальні, і енергетичні, можуть бути основою грошового обігу або, по-іншому, товаром. Однак, незважаючи на подібність із іншими видами ресурсів, стосовно інформації слово «ресурс» має все ще умовний характер або, по-іншому, є лише метафорою. Справа в тому, що при споживанні (використанні) соціальної інформації її не стає менше, а навпаки, вона збільшується. Тому, інформацію безглуздо заощаджувати, як це люди намагаються робити з енергією, металом, запасами води, землі й т.д. [3]. Ця основна відмінність інформаційних ресурсів від інших дозволила вченим визначити істотну їхню властивість (закон) – неможливість руйнування соціальної інформації. Виходить, вектор руху інформаційних ресурсів інший (протилежний у порівнянні з енергетичними й матеріальними ресурсами) - у процесі розвитку суспільства йде їхнє постійне нарощування, а не зменшення. Відмінною є вона й по своєму критичному ресурсу. Якщо, наприклад, для сільського господарства критичний ресурс - орна земля, для промисловості - енергія, то для інформації таким критичним ресурсам є люди, фізіологічно й психологічно здатні переробити обсяг інформації, що циркулює в суспільстві в певний історичний період.

Інформаційним ресурсам, як і іншим видам ресурсів, потрібна робоча сила, капітальні вкладення, сировини, матеріали, машини, устаткування, необхідні для їхньої переробки, збору, зберігання, поширення й використання соціальної інформації, тобто вони вимагають створення спеціальної інформаційної інфраструктури або, як ми називаємо її по-іншому, системи соціальних комунікацій.

Як свідчать події останнього часу, відносини, що виникають у зв'язку із забезпеченням інформаційної безпеки, притаманні й усій сфері забезпечення національної безпеки. Тож, організація інформаційної безпеки України є, безперечно, складним, системним, багаторівневим феноменом, на стан, динаміку й перспективи розвитку якого безпосередньо впливають багато зовнішніх і внутрішніх чинників, найважливішими з яких є [11]:

- політична обстановка у світі;
- наявність потенційних зовнішніх і внутрішніх загроз;
- стан і рівень інформаційно-комунікаційного розвитку країни;
- внутрішньополітична ситуація.

Зокрема, запобігання та ліквідація загроз безпеці особистості, суспільства, держави ґрунтуються на розробці та реалізації комплексу заходів захисту на державному рівні. До них належать організаційні, технічні, програмні, соціальні, правові та інші механізми, що забезпечують локалізацію та запобігання загрозам. І, скажімо, для запобігання витоку інформації (і не лише тієї, що становить державну та іншу передбачену законом таємницю), яка є власністю держави, потрібно вибудовувати чітку систему. А в нас досі, наприклад, законодавчими та нормативно-правовими актами не визначено спеціально уповноважені державою органи центральної влади у сфері охорони інформації з обмеженим доступом, що не становить державної таємниці, та у сфері захисту особи, суспільства, держави від хибної, недостовірної, недоброякісної інформації.

На думку Сосніна О.В., період, який ми переживаємо, прийнято називати «інформаційною революцією» або часом становлення «інформаційного суспільства». Зрозуміло, для таких характеристик є багато підстав, зокрема, колосальне зростання обсягів інформації, збільшення її різноманіття за змістом, так само як і масове впровадження нових технологій, що дають змогу миттєво передавати інформацію на більші відстані [12].

Природно, що нові обставини створюють нові проблеми. Насамперед необхідність швидко освоювати ці технології (наприклад, робота в Інтернеті або в «кіберінформаційному просторі»). Не можна забувати й про канали передачі й одержання інформації, які прийнято нині вважати «традиційними». Тобто, безпека інформаційної сфери – не лише захист телекомунікаційних мереж або мереж зв'язку, баз даних від несанкціонованого доступу, а й загальні принципи функціонування, захист найважливіших інформаційних ресурсів і систем країни, що забезпечують життєдіяльність транспорту, енергетики, промисловості, органів державного управління. У широкому розумінні слова інформаційна безпека містить такі проблеми, як протистояння культурній експансії з боку країн з розвинутою аудіовізуальною промисловістю, впливу недоброякісної, недостовірної, хибної інформації (дезінформації) на життєво важливі інтереси, збереження національної та мовної самобутності. У сучасних умовах вони набули значного поширення на тлі нових викликів і загроз, пов'язаних із інтенсифікацією комунікаційних процесів, широким використанням комп'ютерних технологій. Останні створили принципово нові канали впливу на соціально-політичний та економічний розвиток суспільства. Зокрема, поява Інтернету зумовила виникнення нового, універсального інтерактивного середовища як важливого елементу сучасної політичної системи демократичного типу з підвищеною оперативністю обміну інформацією, «прозорістю» й доступністю [11]. Усі ці особливості Інтернету тлумачаться в нас іноді як важлива передумова демократизації нашої посттоталітарної системи. Однак він здатний генерувати величезні інформаційні потоки в обхід державних структур, а тому всі країни змушені тепер приділяти особливу увагу не просто забезпеченню інформаційної безпеки у її вузькому розумінні, а і можливості протистояти будь-якій інформаційній агресії, що може виходити і від окремих держав, і від невеликих терористичних угруповань. З'явилося навіть поняття «стратегічна інформаційна зброя», під яким розуміють методи впливу на інформаційно-технологічні системи, що обслуговують такі інфраструктури, як транспорт, зв'язок, управління державними органами, військами тощо. На жаль, у процесі побудови теоретичних моделей інформатизації держави й нового суспільства питання безпеки часто відтісняються на другий план, навіть за усвідомлення, що їх ігнорування зумовлює появу низки дестабілізуючих явищ і виникнення рецидивів тоталітаризму. Можливо, тому, що в національному законодавстві є два різні за своєю суттю визначення поняття «інформаційна безпека» (ІБ) – в Законі «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [5] та в Законі «Про телекомунікації» [7].

У Законі «Про інформацію», який є базовим щодо нормативного закріплення інформаційної сфери держави, визначення ІБ немає, а в Законі «Про основи національної безпеки України», який є основним орієнтиром забезпечення безпеки нашої держави, системну сутність ІБ подано як невід'ємну складову національної безпеки України без точного визначення цього поняття. Крім того, в цьому законі замість поняття «інформаційна безпека України» використовується поняття «національна безпека України в інформаційній сфері» [4].

У Законі «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», який є одним із основних для забезпечення інформаційної безпеки держави у сфері інформатизації та телекомунікацій, поняття ІБ також не визначено, хоча широко вжито та визначено в різних відтінках поняття «захист інформації» [4].

Поняття «інформаційна безпека України» широко застосовується в Конституції України та низці інших нормативно-правових актів, підготовлених та затверджених Верховною Радою, Президентом України, Кабінетом Міністрів, центральними органами виконавчої влади. Так, стаття 17 Конституції наголошує, що забезпечення інформаційної безпеки – одна з найважливіших функцій держави, справа всього українського народу, а Закон «Про Концепцію Національної програми інформатизації» [8] проголошує, що «інформаційна безпека є невід'ємною частиною політичної, економічної, оборонної та інших складових національної безпеки». Воєнна доктрина України прямо вказує, що «здійснення заходів щодо забезпечення інформаційної безпеки» є одним із основних завдань Збройних сил України в мирний час.

Одним з пріоритетних напрямів державної політики є забезпечення національної безпеки, ефективність формування якої значною мірою визначається станом розробленості теорії національної безпеки та рівнем впровадження і застосування відповідних методів, методик, моделей, механізмів, принципів тощо за практичного вирішення актуальних проблем у цій сфері [10].

Ця теорія перебуває на стадії свого активного формування та динамічного розвитку, що обумовлено перманентними ускладненнями геополітичної, геоекономічної, воєнно-політичної обстановки, появою нових загроз, викликів та ризиків та загостренням характеру традиційних загроз, трансформаціями міжнародних та регіональних структур безпеки, впливом глобалізації, значною складністю, непередбачуваністю та невизначеністю процесів у сфері безпеки та оборони, суттєвим загостренням зіткнень протилежних спрямувань, а з іншого боку — бажанням суспільства та держави мати науково обґрунтовані підходи, механізми, пріоритети, інструменти, які сприяють їх сталому розвитку в короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективі і не вимагатимуть надмірних ресурсів.

У роботах Г.Г. Почепцова проаналізовано деякі підходи та інструменти зменшення невизначеності та непередбачуваності під час здійснення стратегічного аналізу. Згідно з одним з цих підходів пропонується використання ідеї комплексних адаптивних систем на основі планування різного роду можливостей адаптації, побудованих під конкретну загрозу. Значною є ймовірність того, що сьогоднішні загрози відрізнятимуться від загроз, що виникнуть через 10-15 років. Тому, як процес розробки і удосконалення методології стратегічного планування, так і її окремі складові мають передбачати можливість адаптації до змін оточуючого внутрішнього та зовнішнього середовища [10].

Іншим варіантом зменшення невизначеності під час стратегічного планування є «планування на основі можливостей», яке передбачає визначення можливостей, адекватних широкому спектру майбутніх потенційних загроз. При цьому принциповим є відмова від сценаріїв, побудованих на загрозах. Згідно з цим підходом для кожного сценарію створюється свій «комплект» потреб і можливостей на основі уніфікованих блоків (модулів). При цьому важливим є відбір адекватних типів блоків.

Фактично зазначений підхід є одним з варіантів структурної адаптації: на будь-яку загрозу (виклик, ризик) на основі попередньо сформованого комплексу універсального модуля і методики його застосування готується необхідна відповідь.

Принципово новим напрямом розвитку теорії стратегічного планування і одночасно подолання невизначеності є розробка та впровадження методології керованого хаосу, про що йдеться у роботах Почепцова. Під хаосом розуміється порядок, в якому превалюють

невизначеності. При цьому необхідно мати на увазі, що хаос має місце лише для однієї сторони конфлікту, інша сторона формує і керує цим хаосом. Подолання хаосу вимагає серйозних матеріальних та інтелектуальних ресурсів і нетрадиційних підходів до вирішення [10].

За розробки методу формування теоретичних засад стратегічного планування у сфері державного управління забезпеченням національної безпеки необхідно врахувати певні особливості процесу дослідження методології стратегічного планування в цій сфері:

- неможливість здійснення повноцінного експерименту з такою складною та великомасштабною системою, як система забезпечення національної безпеки;
- унікальність та складність системи стратегічного планування забезпеченням національної безпеки держави, що не дозволяє застосовувати будь-які формалізовані, типові або стандартні процедури; вирішення проблем забезпечення національної безпеки належить до класу слабоструктурованих або неструктурованих задач;
- значна ціна помилок стратегічного планування у цій сфері для особи, суспільства та держави;
- обмежені можливості безпосереднього використання досвіду з інших сфер життєдіяльності суспільства, держави, бізнесу, а також інших країн;
- низька якість ретроспективних даних, насамперед щодо їхньої достовірності, точності та повноти, через значну динаміку, невизначеність і непередбачуваність процесу, що досліджується, та значною мірою через суб'єктивний характер знань щодо закономірностей, причинно-наслідкових залежностей та сталих зв'язків між ними; це суттєво обмежує застосування традиційного апарату кореляційно-регресійного моделювання, орієнтованого насамперед на дослідження стабільних процесів;
- наявність обмежень щодо можливостей застосування стратегічного планування у сфері державного управління забезпеченням національної безпеки, передусім нормативно-правового характеру;
- нелінійний характер взаємозв'язків та взаємовпливу складових системи забезпечення національної безпеки держави.

Крім того, будь-яка методологія стратегічного планування спрямована на вирішення однієї з головних проблем розвитку складних систем — зменшення невизначеності майбутнього для цих систем. Основними причинами, що зумовлюють невизначеність стратегічного планування, є стохастичність та нелінійність більшості процесів у цій сфері, відсутність достовірної інформації та знань щодо взаємозв'язку зазначених процесів, принципова неможливість врахування всіх чинників, які можуть виникнути або динамічно змінити свої характеристики і суттєво вплинути на розвиток системи, особливо у середньо- та довгостроковій перспективі, тощо.

Зазначений метод було взято як аналог за розробки методу формування теоретичних засад стратегічного планування у сфері державного управління забезпеченням національної безпеки держави з врахуванням особливостей дослідження цього процесу.

Наявність критерію (критеріїв) управління. Загальним критерієм ефективності управління вважається ступінь досягнення мети функціонування системи. Крім цього, якість управління можна оцінити за частковими критеріями, а саме: ступенем відповідності керуючих впливів потрібним станам об'єкта управління; дієвістю рішень, що приймаються; точністю управління. Для оцінки систем управління спеціального призначення вводяться вимоги стійкості, безперервності, оперативності і прихованості функціонування [10].

Наявність ресурсів (матеріальних, фінансових, інтелектуальних, інформаційних тощо), які забезпечують реалізацію рішень, що прийняті. Відсутність ресурсів рівнозначна відсутності вибору. Управління без ресурсів неможливе.

У контексті викладеного, функції державного управління — це об'єктивно необхідна сукупність, що реалізується в діяльності всієї системи державного управління, зміст якої має просторово-часову форму вираження. Функції виконавчої влади (державно-адміністративного управління) являють собою сукупність юридично обґрунтованих і закріплених у правових нормах законів, указах Президента, інших правових актах публічно-керівних впливів на рівні суб'єктів державного (поточного) управління, які здійснюються в адміністративному, тобто безумовному порядку [9].

Для реалізації функцій управління необхідне формування відповідних організаційних структур, саме тому розвиток державності в Україні є безпосередньо пов'язаним передусім з розвитком науки, сучасної інформаційної інфраструктури, які забезпечують оперативний зв'язок щодо застосування новітніх знань та передових технологій для реалізації будь-якого виду діяльності суспільства.

Об'єктом методології інформаційної безпеки є інформаційні процеси в соціо- і соціотехнічних системах, предметом - дослідження механізмів інформаційного впливу на особистість, суспільство і державу, а також способів, методів, засобів та каналів реалізації загроз національним інтересам на інформаційному рівні. Основним завданням методології інформаційної безпеки є створення науково-методичних основ своєчасного виявлення потенційних інформаційних загроз у різних сферах діяльності та механізмів їх реалізації, а також попередження і нейтралізації.

В умовах, коли інформаційні технології стають усе більш доступними для кожної окремої людини, права, обов'язки і відповідальність кожного суб'єкта інформаційних відносин мають бути визначені як національним законодавством, так міжнародними правовими нормами і забезпечувати розумне використання наукових знань і бібліотек, накопичених інформаційних ресурсів для потреб економічного розвитку і безпеки своєї держави, оскільки єдність людської цивілізації (економічна, екологічна й інформаційна) є альтернативною за своїми наслідками й у своїй природі.

Для вирішення поставлених завдань Верховній Раді та уряду слід терміново багато в чому переглянути концептуальні норми щодо інформаційної та національної безпеки, розпочати реалізацію довгострокових державних програм, спрямованих на забезпечення інформаційної безпеки держави, передусім її критично важливих інфраструктур, визначити організаційні засади.

Треба прискіпливо оглянути природу та оцінку інформаційного ресурсу, зокрема його криміналістичний і кримінально-правовий аспекти, вплив на параметри національної безпеки й, зрештою, сформувати цілісне уявлення про стан і тенденції його розвитку як національного ресурсу, що має стати невичерпним джерелом нашого розвитку. Завдання, які дотепер вирішуються у вузьких рамках окремих міністерств, треба винести на загальнодержавний рівень [11].

Комплексний характер наявних в інформаційній сфері проблем потребує, по-перше, по-новому визначити загрози безпеці й оцінити їхню небезпеку, розробити теоретичні й методологічні основи напрямів протидії з огляду й на найвагоміші чітко визначені національні інтереси кожної країни, з якою спілкуємось. Як ніколи, потрібна широка загальнонаціональна наукова дискусія фахівців державних інституцій та установ, громадських структур, що займаються питаннями інформатизації держави й підготовки кадрів заради збереження національної самобутності та нормального історичного розвитку нашого суспільства. У такому вимірі мають вибудовуватися стратегія та концепція розвитку інформаційного законодавства України. Воно має віддзеркалити цілісне системне бачення нашого інформаційного простору в єдності всіх елементів його інфраструктури, ефективного використання потенціалу інформаційних ресурсів, форм та засобів інформаційно-

комунікаційних технологій і водночас усвідомлення їх значення й цінності як складових інноваційних проектів розвитку України в глобальному вимірі [12].

Проблем інформаційної безпеки безліч, як і проблем розвитку процесу інформатизації. У цій сфері необхідно вирішувати питання, пов'язані з визначенням природи різних видів інформаційних небезпек (загроз), механізмів їхнього впливу на об'єкти інформаційної безпеки, можливих наслідків цих впливів, шляхів і методів їх нейтралізації або зменшення.

З цієї низки проблем найбільш вивченими є проблеми, пов'язані із захистом інформації. Що ж до питань захисту людини, людських спільнот, суспільства в цілому, то з погляду розробки методології, шляхів, форм і методів забезпечення інформаційної безпеки вони вивчені недостатньо. Є напрацювання щодо інформаційної боротьби, війни, психологічного впливу, але цього виявляється замало, коли справа торкнеться розгляду не конфліктних, а конкурентних взаємовідносин між людьми.

Література

1. Гальчинський А.С. Становлення суспільства постформаційної цивілізації: Навч. посібник. — К.: Вища шк., 2000. — 107 с.
2. Горбулін В.П., Качинський А.Б. Стратегічні ризики — нова парадигма стратегії національної безпеки України // Стратегічна панорама. — 2005. — № 2.
3. Горбулін В.П., Белов О.Ф., Лисицин Е.М. Актуальні питання організації стратегічного планування державної політики національної безпеки України // Страт. панорама. — 1999. — № 3. — С. 12-19.
4. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 26. — ст. 347.
5. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» // Відомості Верховної Ради України. — 2007. — № 12. — ст. 102.
6. Закон України «Про основи національної безпеки України» // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 39. — ст. 351.
7. Закон України «Про телекомунікації» // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 12. — Ст. 155.
8. Закон України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 27–28. — Ст. 182.
9. Панченко Г., Савостенко О. Інформатизація — невід'ємна складова ефективного управління. Регіональний аспект. // Вісник УАДУ. — 2001 р. — №4.
10. Почепцов Г.Г. Стратегический анализ. Стратегический анализ для политики, бизнеса и военного дела. — Л.: Дзвін, 2004. — 333 с.
11. Соснін О.В. Забезпечення інформаційної безпеки держави: теоретичний дискурс // Стратегічна панорама. — 2004. — № 2. — С. 149-154.
12. Соснін О.В. Проблеми державного управління системою національних інформаційних ресурсів з наукового потенціалу України: Монографія. — К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. — 572 с.

Кисарець І.А.*

РОЛЬ ДЕРЖАВНИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ І КОМУНІКАЦІЇ У ФОРМУВАННІ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Weight of the media in modern political system and their possible impact on society, the course of political, economic, social and cultural causes and processes due to natural aspiration of political circles, financial and industrial groups, public administration, etc. keep a direct or indirect influence on media to focus their information activity in the right line and thereby achieve significant advantages in various fields of social and political life.

Засоби масової інформації і комунікації (ЗМІК) виступають самодостатнім суб'єктом інформаційної політики, відіграють значну роль у складних процесах формування суспільної думки та масової свідомості, сприяють подоланню політичної фрагментарності українського суспільства та становленню на цій основі громадянської політичної культури як елементу політичного розвитку України.

Вага засобів масової інформації у сучасній політичній системі та можливості їхнього впливу на суспільство, перебіг політичних, економічних, соціокультурних та інших процесів обумовлює природне прагнення політичних кіл, фінансово-промислових груп, державного апарату тощо справляти прямий чи опосередкований вплив на ЗМІК з метою спрямування їхньої інформаційної діяльності у потрібному руслі та досягнення у такий спосіб суттєвих переваг у різних сферах суспільно-політичного життя.

У переважній більшості зарубіжних та вітчизняних досліджень з проблематики мас-медіа та ролі ЗМІК у політичних процесах йдеться про те, що цілковитої незалежності засобів масової інформації і комунікації, тобто повної автономії журналістської та редакційної діяльності на сьогодні не існує в жодній країні, що пов'язано насамперед зі специфікою інформаційної роботи та наявністю цілої низки інструментів прихованого управління або спрямування такої діяльності [1].

Передусім, підкреслимо, що свобода слова є одним з основних принципів демократії, тому провідну роль у політичних трансформаціях відіграють вільні друковані засоби масової інформації, телерадіокомпанії та Інтернет. Проте, становлення незалежних засобів масової інформації і комунікації стримується політичною заангажованістю урядових інституцій та власників ЗМІК, адміністративним втручанням у редакційну політику та політичні позиції журналістів, а також наявними можливостями ринку, високими податками, вартістю послуг, недостатнім рівнем менеджменту та забезпеченням професійними кадрами.

Також слід брати до уваги поступовість процесу підпорядкування українських ЗМІК новим власникам, які лобіювали комерційні інтереси через політичний істеблішмент. Аналіз медіа-ринку України дозволяє констатувати, що більшість провідних українських електронних та друкованих ЗМІК фактично належать кільком фінансово-промисловим групам, які справляють помітний вплив на внутрішню та зовнішню політику нашої дер-

* молодший науковий співробітник НДЧ Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

жави. Таким чином, створюються безпосередні передумови економічного впливу на інформаційну політику відповідних ЗМІК.

Закономірним супроводом і наслідком такої ситуації стало неприйняття демократичних стратегій і програм розвитку інформаційної політики на рівні законодавчих та урядових структур. Ситуація ускладнювалася тим, що на словах проголошувалася відданість демократичним принципам формування інформаційної політики, а на практиці спостерігалися порушення у сфері прав і свобод журналістів. Нині перед Україною і все ще не сформованим громадянським суспільством стоїть завдання забезпечення незалежності мас-медіа. Цей напрям життєдіяльності держави і громадських організацій, бізнесу і влади привертає посилену увагу політичних та суспільних інституцій України.

У період змін політичної та суспільної системи держави набуває важливого значення підтримка державних засобів масової інформації і комунікації, діяльність яких спрямована на поширення політичних стратегій владних інститутів, на формування у суспільстві потрібної мотивації поведінки та переконань щодо розвитку національної ідеї, консолідації суспільства на засадах незалежності держави і необхідності її інтеграції до кола розвинутої європейської спільноти.

Необхідно звернути увагу і на матеріально-технічне та фінансове забезпечення розвитку й фінансування державних телерадіокомпаній і видавництв, що надасть їм змогу конкурувати з комерційними засобами масової інформації, які за технічним забезпеченням наближені до світових і які поширюють в національному інформаційному просторі світоглядні ідеї, що суперечать проголошеному політичному курсові державі.

На думку экс-міністра закордонних справ України Б. Тарасюка, сьогодні вільні медіа в Україні дійсно набирають сили «четвертої влади», вказують на проблеми, породжують ідеї, дають поради і пропонують висновки, допомагають вдосконалювати і владу, і суспільство, і особистість громадянина, зокрема. У цьому контексті важливим є ще один аспект: Україна упродовж тривалого часу перебувала під спрямованим інформаційним пресингом ззовні, тому боротьба за інформаційні впливи в Україні є не менш важливою, ніж політичні, безпекові чи економічні питання.

Наприклад, з часу проголошення незалежності України формування національного інформаційного простору відбувалося під потужним зовнішнім впливом, зокрема, широкої російської присутності в українському медіа-просторі, яка є асиметричною поширенню українського продукту в російському інформаційному середовищі. Такі російські телеканали як «НТВ-мир» з програмою «Сьогодні», «РТР планета» з програмами «Вести» та «Вести недели», «ОРТ международное» з програмами «Время» та «Воскресное время» транслюються у кабельних мережах усіх українських міст з населенням від 70 тисяч і більше практично на всій території України [2].

Упереджені чи недалекоглядні позиції таких засобів масової інформації і комунікації здатні викликати чимало неоднозначних і непростих політичних проблем, в тому числі й міжнародних, хоча, професіональний стандарт передбачає цілісність та захищеність національного інформаційного простору. З огляду на подальший розвиток процесу демократизації держави, влада, суспільство, уряд і медіа зацікавлені саме в об'єктивному висвітленні політичної ситуації в Україні через українські засоби масової інформації і комунікації.

Відтак, головне завдання державної інформаційної політики у сфері мас-медіа та нових комунікаційних послуг полягає у розвитку ефективного механізму реалізації визначених стратегічних напрямів з врахуванням досвіду інформаційно-розвинутих країн світу, а також через об'єднання політичних, державних, наукових, бізнесових та громадських рушійних сил, ратифікації нових міжнародних угод з проблем інформації та кому-

нікації. Пріоритетом української влади залишається укладення контракту про свободу засобів масової інформації і комунікації, аби засвідчити, що влада ніколи не буде займатися переслідуванням мас-медіа і не проводитиме через ЗМІК політику дезінформації або неповної інформації, тоді Україна буде мати вільного журналіста, а політика буде зацікавлена у вільних ЗМІК.

Саме інформаційна привабливість України передбачає створення сучасних і адекватних умов для праці як національних, так і іноземних мас-медіа, щоб незалежно від будь-якої політичної кон'юнктури, яка здатна мінятися в силу багатьох політичних обставин, імператив державного поступу України, який гарантується Основним законом держави, залишився європейським, а значить – українським. При цьому наголошується, що ключовим елементом формування державної інформаційної політики залишається гарантування незалежності засобів масової інформації і комунікації, прав і свобод журналістів, а також зміцнення громадянського суспільства [2].

Державна інформаційна політика як складова політичної культури передбачає узгодженість дій політичної влади і суспільних інституцій щодо вирішення суперечливих проблем трансформаційних зрушень, пов'язаних з функціонуванням незалежних мас-медіа задля консолідації політичної фрагментарності українського суспільства. На думку дослідника політичних взаємин влади і мас-медіа С.Гнатюка, до суперечливих політичних аспектів взаємодії по лінії «влада - суспільство - засоби масової інформації» належить стратегічно помилкове винесення (де-факто) попередньою українською владою опозиційних ЗМІК за рамки конструктивної державної інформаційної політики з підміною узвичаєного в західних демократіях діалогу політичним протистоянням, що посилює небезпечний розкол у суспільстві, який супроводжувався кристалізацією критичних ознак у ставленні суспільства до влади.

Зазначимо, що у державі фактично сформувалося два різних, нерідко протилежних інформаційних поля, що спричинило асиметричне ставлення політичних позицій громадян південно-східного, центрального і західного регіонів до певних ідеологій і політичних сил. За кризових ситуацій це призводить до антиконституційних проявів сепаратизму: причому, в одному з цих інформаційних полів тривалий час домінувала ідея інтегрування України в єдиний економічний простір за участю Казахстану і Білорусі, а в іншому, представленому переважно опозиційними мас-медіа, переважала недостатньо переконлива пропаганда потенційного членства України в євроінтеграційних структурах. Слід визнати, що додатковим стимулом такого вияву політичної культури суспільства за регіональною належністю були цілковито протилежні за цільовою і змістовою ознаками впливи західного і російського інформаційних полів, що сягають української території.

Ситуація складалася так, що між політичними партіями держави, які домінували у певних інформаційних полях в загальному середовищі українських ЗМІК, не було єдності навіть у принципових питаннях забезпечення державного суверенітету й територіальної цілісності України. Звужене розуміння завдань державної інформаційної політики протягом усіх років незалежності України призвело до посилення позицій західних прихильників силового тиску на українське політичне керівництво. Максимально враховуючи зовнішні чинники впливу на інтеграційну стратегію України у сфері ЗМІК, необхідно зважати на узагальнюючий світовий досвід, який переконує, що зовнішні чинники можуть бути допоміжними, а їхній рівень та ефективність залежать від здатності держави адаптуватися до певної політичної ситуації в контексті забезпечення національних інтересів та інформаційного суверенітету держави.

У попередній період влада в Україні вже на рівні політичних оцінок і декларацій давала підстави для критики з боку західних політологів усталеного в науці багатовимірного демократичного визначення «інформаційної політики», найвиразніше

представленого саме в політико-правових нормах держав євроатлантичної спільноти. Варто згадати про дві основні претензії Заходу, насамперед США, до інформаційного забезпечення передвиборних кампаній в Україні (різні інформаційні права й можливості опозиції; монополізація ЗМІК олігархічними структурами тощо), а також помітні зрушення в позиції західної спільноти, пов'язані насамперед з політичними оцінками процесу останніх парламентських виборів [2, 3, 4].

Не менш важливими, ніж політика владних структур, що стосується рівня політичної свободи та незалежності засобів масової інформації, є економічні чинники функціонування ЗМІК, вплив яких на інформаційну політику засобів масової інформації дозволяє розглядати їх у двох основних площинах: з погляду взаємодії ЗМІК із середовищем, у якому вони функціонують, тобто із державою, її політично-урядовою структурою, нормативно-правовою базою, а також з суспільством та ринком; а також з погляду взаємодії професійних засобів масової інформації і комунікації з їхніми власниками.

Такий вплив спричинює можливість використання цілої низки економічних інструментів для блокування або обмеження роботи тих чи інших ЗМІК, коригування редакційної інформаційної політики, створення фінансових бар'єрів або інших серйозних перешкод у діяльності медіа. Економічні інструменти можуть бути застосовані в інтересах як самої держави, так і окремих зацікавлених груп, що мають вплив на ухвалення державних рішень. Дійсна незалежність мас-медіа має ґрунтуватися на стабільній фінансовій базі, що складається не тільки зі спонсорських внесків засновників, а й з надходжень з реклами та власних прибутків, причому останні дві складові мають переважати, лише тоді можна говорити про незалежні, впливові ЗМІК, які виступають «четвертою владою» в громадянському демократичному суспільстві [5].

Невирішеність проблем фінансової незалежності медіа породжує негативні наслідки, які ігнорувати неможливо: по-перше, суспільно-політичні засоби масової інформації і комунікації будуть монополювати залежати від своїх видавців і практично не залежати від потреб читачів, слухачів та телеглядачів, а інформація буде залежати від політичних уподобань власників, а не від потреб громадян. Особливо це стає актуальним у період виборчих кампаній, коли суспільство потребує об'єктивного політичного інформування задля здійснення вільного волевиявлення щодо політичного майбутнього держави; по-друге, високі ціни на видання зумовлюють обмежений доступ громадян до друкованих засобів масової інформації; по-третє, фактична неможливість залучення суттєвих іноземних інвестицій для державних та невеликих недержавних медіа зумовлює змістовні проблеми наповнення інформаційного простору [2].

Тому, зважаючи на роль ЗМІК як важливого суспільного інституту, громадськість та політичні сили, насамперед у транзитивних суспільствах, прагнуть забезпечити додаткові механізми захисту засобів масової інформації і комунікації від економічного впливу держави у їхній поточній діяльності загалом та під час виборів, зокрема. На ефективність державної інформаційної політики впливає і стан інформаційного простору України, в якому склалася не зовсім сприятлива ситуація для діяльності ЗМІК. Аналіз статистичних даних, представлених Державним комітетом телебачення та радіомовлення, дозволяє стверджувати, що в Україні майже немає незалежних засобів масової інформації в класичному розумінні – мас-медіа існують як органи влади, партій, груп, олігархів і кланів.

Розвиток більшості недержавних ЗМІК відбувся за рахунок технічної та професійної бази телебачення, радіо та видавництва, що були створені на державні кошти. Більшість ЗМІК суспільно-політичного спрямування є фінансово неспроможними, виняток становлять ті, що отримують інвестиції українських і закордонних власників, у результаті чого інвестори тепер мають можливість впливати на програмну політику підконтрольних їм ЗМІК, що не більшою мірою не узгоджується з політичними інтересами держави.

Окремі сектори (друковані ЗМІК, телерадіомовлення, книговидавництва, бібліотечний, архівний та кінематографічний комплекси) національного інформаційного простору не відповідають стандартам розвинених країн, зазнають подальшого скорочення й навіть руйнування, хоча мережа Інтернет в Україні останніми роками використовується значно ширше й виявляє сталу тенденцію до зростання.

Сьогодні ці структури залишаються основними провідниками державницької політики з погляду інформаційно-пропагандистської діяльності, вони не лише інформують суспільство про події, але й виконують важливу функцію, спрямовану на утвердження державницьких засад як у сфері політики, так і в економічній, соціальній, духовній галузях [2, 6, 7].

Проте, в секторі друкованих ЗМІ, в якому налічується близько 1000 центральних та регіональних державних друкованих медіа, спостерігається переважання російських видань з формальною ознакою України, а саме таких, як «Комсомольская правда в Украине», «Известия в Украине», «Аргументы и факты в Украине» тощо. Майже з 20,5 тис. зареєстрованих українських друкованих видань реально виходить тільки половина, а про підтримку регіональних ЗМІК згадується, переважно, під час виборчих кампаній та інших політичних акцій. Порівняно з нормами ЮНЕСКО в Україні майже на 40% менше від мінімальної для цивілізованої держави кількість джерел інформації для населення.

Значні можливості впливу на формування національного інформаційного простору відіграє система телерадіомовлення, інформаційними суб'єктами якої виступають і державні, і комерційні, і суспільні телерадіоорганізації. Так, вже на початковому етапі здійснення державної політики щодо розвитку інформаційного середовища в Україні було засновано майже тисячу телерадіоструктур різних форм власності й різних масштабів сфери дії - від загальнонаціональних до мікрорайонних.

В умовах державотворчих зрушень та зміцнення державної незалежності всі ці потужності можуть і повинні бути спрямовані на «просвітництво» й консолідацію нації, але на даний момент частка державних мовників в інформаційному просторі України складає менше 4%, решта заповнена недержавним комерційним продуктом. При цьому більшість телевізійних медіа в Україні мають закордонних власників, які за глядацькою аудиторією мали таке охоплення населення України: УТ-1 100 %; «1+1» (100 %); «Інтер» 65 %; ОРТ 85 % з прикордонним прийомом, ефірною й кабельною ретрансляцією; далі йдуть телекомпанії ICTV, СТБ, РТР, НТВ – по 35-40 %. Усі вони репрезентували відповідно голландських, німецько-американських, російських, американських, американо-російських, російських і знову ж таки російських власників, які з урахуванням таких компаній, як «1+1», «Інтер», «ICTV», «СТБ» дістали монополію на 80 % загальнонаціонального частотного ресурсу України, що зумовило не просто системну експансію, а домінування іноземного капіталу в українському телевізійному просторі [8, 9].

За відсутності суспільного телерадіомовлення саме держава, забезпечуючи програми інформаційної політики, зобов'язана подбати про політичну складову діяльності мас-медіа, яка стосується утвердження загальносуспільних цінностей і громадянського миру, прозорого і публічного обговорення найактуальніших проблем політичного і суспільного розвитку, формування політичної ідеології та культури, які відповідають нагальним потребам національного розвитку держави. Але держава має сприяти запровадженню і швидкому розвитку ефективного конкурентоспроможного суспільного телерадіомовлення, без якого неможливо створити адекватну потребам суспільства та особистості національну систему масових комунікацій [1, 8].

На думку дослідника сфери мас-медіа С.Гнатюка, основний дисбаланс у розвитку системи радіотелевізійних медіа в Україні полягає у цілковитому домінуванні корпора-

тивних комерційних ЗМІК, залежних від окремих бізнесових та політичних угруповань. Подібна модель не забезпечує таких нагальних потреб розвитку українського суспільства як: формування розвиненої національної та державно-політичної ідентичності, збереження культурно-історичної самобутності, загальносуспільних цінностей; ефективне протистояння інформаційній експансії ззовні, забезпечення інформаційно-психологічної безпеки громадян; поширення у суспільстві об'єктивної інформації, цілісної збалансованої картини розвитку держави; забезпечення зворотного зв'язку між державою та суспільством за посередництвом ЗМІК; сприйняття громадянами демократичних цінностей відкритого суспільства.

Аналіз сучасного стану телерадіопростору України доводить, що реформування галузі стосується, перш за все, виконання стратегічних завдань державної інформаційної політики з проблем інформаційного суверенітету, протидії негативним зовнішнім інформаційним впливам, вдосконалення інформаційного законодавства щодо телерадіомовлення, а також матеріального й технічного забезпечення електронних засобів масової інформації і комунікації та переосмислення їх політичної ролі в суспільстві.

Невід'ємною складовою політичного впливу сучасних масових комунікацій на формування суспільно-політичних стандартів в державі стало функціонування українського сегменту мережі Інтернет, поширення веб-мереж та розвиток вітчизняних інформаційних ресурсів. У цьому контексті важливого значення набуває подальше територіально рівномірне збільшення користувачів Інтернет, а також підвищення комп'ютерної освіченості суспільства в цій сфері. Продовжують активно впроваджуватись послуги високошвидкісного доступу до Інтернет (xDSL) та широкосмугового доступу через систему кабельного телебачення, здійснюється розгортання зон бездротового доступу до Інтернет за технологіями Wi-Fi, WiMAX. З іншого боку, асиметричною політичній ролі України на світовій арені є її інформаційна представленість у веб-просторі та присутність в Інтернеті україномовних інформаційних ресурсів [10].

Отже, зважаючи на стан розвитку національного інформаційного простору та визначальну роль мас-медіа у трансформації соціально-політичних та економічних відносин, можна стверджувати, що практика інформаційної політики України зумовлюється потребою забезпечення національних інтересів шляхом реалізації європейської моделі інформаційного розвитку, а включення пріоритетів державної інформаційної політики в урядові програми дає Україні можливість реформувати політичну систему відповідно до сучасних державотворчих змін. Принципи свободи слова, незалежності і плюралізму засобів масової інформації, захисту професійної діяльності журналістів, зафіксовані в концептуальних документах щодо державної інформаційної політики, надають реальну можливість суттєво поглибити співробітництво України з європейськими політичними інститутами.

Впровадження стандартів інформаційної демократії є важливим напрямком діяльності української влади у політичній, соціально-економічній та інформаційній сферах держави, зумовлюють спільні рішення урядових установ в рамках комплексу євроінтеграційних програм, що сприяють ефективному співробітництву за всім спектром інформаційної політики в контексті впровадження об'єднаного електронного урядування, інноваційного розвитку інфраструктури та інформаційної індустрії, створення законодавчої бази для нових комунікаційних послуг, забезпечення свободи вираження та плюралізму і незалежності засобів масової інформації та комунікації, розширення електронної комерції та використання безпечного Інтернет, збереження національної самобутності та культурної ідентичності.

Аби стати справді європейською державою за критеріями політичного та соціально-економічного розвитку, Україні, як свідчать існуючі проблеми на шляху подальшого зближення з інтегрованою частиною Європи, потрібно вже сьогодні покласти в основу

державної інформаційної політики так звані «копенгагенські критерії» членства в Європейському Союзі, які передбачають стабільність політичних та суспільних інститутів, що гарантують демократію, верховенство закону, забезпечення прав людини, повагу та захист прав меншин; наявність діючої ринкової економіки, здатної витримати тиск конкуренції і ринкових сил у межах ЄС; спроможність взяти на себе зобов'язання, що випливають з членства в ЄС, включаючи відданість цілям інтегрованої спільноти.

При цьому, слід зважати, що перша група критеріїв, яку умовно визначають як «політичну» (по суті, вона, швидше, є політико-правовою), передбачає здатність політикуму та суспільства забезпечувати свободу політичного волевиявлення та політичної культури на президентських, парламентських виборах, а також на виборах до місцевих органів влади; створювати демократичні інституції, неурядові організації, незалежні засоби масової інформації, розширювати й поглиблювати їхню діяльність; прийняти законодавство, яке надійно захищає фундаментальні права людини, і створити відповідні інституції для його втілення в життя; здійснювати заходи з протидії дискримінації у всіх сферах суспільного життя.

Друга не менш значима для становлення і закріплення позитивних тенденцій розвитку інформаційної політики та незалежних засобів масової інформації група критеріїв – «економічна» - включає в себе: політику макроекономічної стабільності, зокрема, в інформаційній сфері; лібералізацію торговельного режиму; відповідне правове забезпечення ринкових перетворень; поліпшення умов конкуренції ЗМІК; створення середовища, сприятливого для підприємницької діяльності; здійснення промислової політики, спрямованої на впровадження інноваційних високих технологій.

До третьої групи критеріїв, дотримання і виконання яких також на часі, відносяться: визнання, прийняття, виконання та правове застосування всієї сукупності документів (угоди, постанови, заяви, комюніке та інші офіційні акти), напрацьованих протягом усього періоду існування Європейського Союзу; забезпечення дієвого застосування цього «спільного доробку» через органи державного управління, адміністративні та судові структури, пристосовані відповідним чином [2].

Регіональні та європейські політичні фактори впливу на політику України у сфері ЗМІК, роль яких у революційному переході держави до реальної демократії важко переоцінити, початково формувалися на ширшому полі критики політичної системи. Останнім часом такий підхід зазнав певних змін, але поки що західне співтовариство небезпідставно вважає, що інформаційна політика України все ще не повною мірою відповідає європейським стандартам.

Проте, визнаючи перетворення та кроки позитивного розвитку в економічній, політичній, інформаційній і соціальній галузях, розуміючи також привабливе географічне положення України як транзитної держави, Європейський Союз всіляко сприяє консолідації європейського вектору інформаційної політики у єдиний напрямок загальноєвропейської інтеграції.

Таким чином, для поглибленого розуміння самого поняття «євроінтеграційна політика» у сфері ЗМІК представникам українського політикуму все ще необхідне чітке усвідомлення і сприйняття базових положень демократичної політичної думки, визначення успішних, стабільних, здатних до поступального розвитку політичних і економічних систем. Адже інформаційне поле в Україні раніше нерідко формувалося в такий спосіб, щоб змусити пересічних громадян сумніватися в доцільності європейського курсу України, зокрема, шляхом висунення ідеї про нібито невідповідність європейського способу життя, європейських принципів ринкової економіки і демократичних суспільних відносин національним традиціям українського народу.

Однак, перед українською владою та суспільством постають складні й справді безпрецедентні завдання, зумовлені практичною ставкою на євроінтеграцію. Включаючись у цей процес, Україна бере на себе і додаткові зобов'язання, долучаючись до розв'язання загальноєвропейських проблем, які життя поставило перед народами і урядами континенту. Головне ж полягає в тому, що українська держава включається в поетапну реалізацію ідей прогресивної інформаційної політики, створення ефективних систем функціонування ЗМІК, формування дійсно загальноєвропейських стратегій інформаційного розвитку, якими передбачається сприяння збереженню культурного розмаїття. Все це є передумовами і водночас реальним поступом на шляху забезпечення вільного демократичного вибору українського народу.

Література

1. Гнатюк С. Актуальні проблеми державної інформаційної політики в Україні [Електронний ресурс] / С. Гнатюк // Режим доступу до стат.: www.niss.gov.ua/Monitor/april08/3.htm - 62k.
2. Інформаційна політика України: європейський контекст: монографія / [Губерський Л.В., Камінський Є.Є., Макаренко Є.А., Ожеван М.А., та ін.; голов. ред. Головка С.В.].— К.: Либідь, 2007. — 360 с.
3. Дрешпак В.М. Концептуальні чинники формування державної політики України у сфері засобів масової інформації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. з держ. упр.: 25.00.01 «Теорія та історія державного управління» / В.М. Дрешпак. — Д., 2005. — 20 с.
4. Заславська О.О. Засоби масової інформації як інструмент моделювання політичної свідомості у виборчій кампанії (на матеріалах президентських і парламентських виборів 2004-2006 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.03 «Політична культура та ідеологія» / О.О. Заславська. - К., 2008. — 19 с.
5. Європейські комунікації: Монографія. / [Макаренко Є.А., Ожеван М.А., Рижков М.М. та ін.]. — К.: Центр вільної преси, 2007. — 536с.
6. Гриценко О. Українські ЗМІ в контексті глобальних процесів на початку ХХІ століття / Олена Гриценко // Україна на шляху до Європи / [упоряд.: В. І. Шкляр, А. В. Юричко]. — К.: Етнос, 2006.— С. 265–379.
7. Кирилова Н.Б. Медиакультура: от модерна к постмодерну: монография /Н.Б. Кирилова. — М.: Академический проект, 2005. — 448 с. («Технологии»).
8. Балабаева З.В. Роль інформаційної політики в демократичних перетвореннях в Україні [Електронний ресурс] / З.В Балабаева // Режим доступу до стат.: www.univ.km.ua/vistnyk/1359.pdf.
9. Запобігання концентрації ЗМІ та забезпечення прозорості відносин власності щодо ЗМІ: досвід країн Європи та пропозиції для України [Електронний ресурс] // Інститут прикладних правових досліджень. - Режим доступу до стат.: http://media.parliament.org.ua/m_zd/.
10. Державна інформаційна політика. Основні напрями [Електронний ресурс] // Кабінет Міністрів України. - Режим доступу до док.: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=826927.

*Зайцева О.К.**

СТАНОВЛЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГУЛЮВАННЯ ІНТЕРНЕТ-СЕРЕДОВИЩА

Думка про необхідність регулювання Інтернету зовсім нова і часто викликає спротив і обурення серед людей. Від початку свого активного існування Інтернет був прикладом джерела вільної інформації, але здобутки інформаційного розвитку – зручне програмне забезпечення і розгалужена інфраструктура – перетворили його не тільки на соціально важливе, але й дещо анархічне явище, де можливе швидке збагачення, шахрайство, недобросовісна конкуренція і просто злочинні дії. Питання «хто керує Інтернетом?» схоже на питання «хто керує планетою?» – вона некерована, але існують тисячі організацій, що так чи інакше визначають правила гри на ній. Саме зараз відбувається становлення таких організацій для Інтернету, людство шукає способи керувати ним.

Створена по результатах WSIS Робоча група з питань управління Інтернетом розробила декілька моделей розвитку подій, усі вони передбачали створення окремої міжнародної організації із потужною, але не визначною роллю держав. Роки обговорень та світова економічна криза підштовхнули РГУІ до думки, що створена ця організація буде на базі ICANN.

Заснована 1998 року у Каліфорнії у якості некомерційної громадської організації, ICANN має договір про надання послуг із Міністерством торгівлі США. ICANN швидко розрослася і набула політичної ваги. Причиною, або ж приводом, виступив третій пункт – контроль над системою доменних імен. Це питання відносно швидко стало основним джерелом доходу, спочатку самої організації, а згодом і численних шахраїв. Про розвиток і розквіт мережевої злочинності йтиметься далі, поки ж зазначимо, що до держав, які звикли контролювати інформаційні потоки і тому виявляли цікавість до управління Інтернетом, додалися і інші, які побачили неконтрольоване державою джерело прибутку. Так, ICANN потрапив до великої політики, і досі залишається у центрі обговорення не стільки управління Інтернетом, скільки контроль над національними доменами, правила їх існування та їх мовна приналежність.

Якщо звернутися до існуючої літератури, можна помітити, що для вивчення реакції на застосування цензури (чим, певною мірою, і є управління Інтернетом) вдало застосовувалася теорія катастроф, хоча сьогодні її наукова цінність дещо заплямована міцним нальотом містичності і «незбагненності». Тож якщо спиратися на дослідження Крістофера Зімана, одного з творців теорії катастроф, то можна припустити, що Інтернет реагуватиме на поступові зміни у оточенні (об'єктах, що впливають на нього) катастрофічно – відповідь системи на поступові зміни буде несинхронна та раптова. Спробуємо відтворити класичну модель Зімана для соціологічних наук, яка хоч і вважається окремими авторами «спекулятивною» і навіть жартівливою, та все ж дає змогу продемонструвати гуманітарну складову теорії управління. Теорія катастроф базується на теорії Уїтні про відображення, не вдаючись до математичних подробиць, визначимо, що теорія ця зводить усі можливі проекції гладкої тривимірної поверхні до двох можливих варіантів – складки і збірки. У

* аспірант кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: проф. Рижков М.М.

ролі тривимірної поверхні може виступати будь яка залежність змінної від параметрів – у нашому випадку упорядкованості Інтернету від систематичних структурно вірних дій держав та міжнародної спільноти і від доброї волі Інтернет-товариства. Висота, на якій знаходиться та чи інша точка поверхні, визначає рівень впорядкованості Інтернету, а задана форма дає змогу охопити усі можливі позиції – від хаосу до жорсткої впорядкованості.

Із використанням теорії катастроф було змодельовано декілька уявних ситуацій із неперервними ідеальними параметрами. Розглянемо, як на них прореагує система.

Перший можливий варіант – поступове зростання «структурованості», незмінно низька «зацікавленість», до нього можна умовно звести загальні зміни за усю історію становлення управління Інтернетом. За таких умов система не вдається до катастрофічних змін, а поволі проходить від оцінки 3 до оцінки 4 (тут слід нагадати, що усі точки всередині параболі мають три еквіваленти на поверхні, тому у реальності ці зміни дуже повільні). Цей факт не здається дивним, а тому міг бути передбачений ще до моделювання, на відміну від другої уявної ситуації – коли стрімко зростає зацікавленість учасників процесу управління, тоді як ніякого вдосконалення структури управління не відбувається. Простежимо за відповідною кривою змін – бачимо катастрофу, тобто прорив від оцінки 4 до 1.5, що фактично означає падіння від жорсткого контролю до хаосу. Чи можливий «позитивний прорив»? Тобто дзеркальне повторення даної ситуації? Теоретично це, безумовно можливо, що і показано пунктирним вектором, що правда для втілення цього «проекту» у життя необхідно спочатку опинитися на ділянці з оцінкою 1 – тобто у хаосі, що не відповідає інтересам учасників процесу.

Третя ситуація – адекватне зростання «зацікавленості» та «структурованості» – це повторення прямої, що є частиною графіку проекції, де ми бачимо відносно швидке зростання від 3 до 5.

В цілому ж можна зробити висновок, що використання теорії катастроф для моделювання управління Інтернетом не дає абсолютної математичної чіткості, але значно полегшує загальнонауковий аналіз проблеми і візуалізує інтуїтивно зрозумілі припущення дослідника. Оскільки загальний характер об'єкту дослідження не передбачає можливості виміру якихось параметрів, то для отримання конкретних даних доречно використати метод експертних оцінок.

Тож, за умови продовження основних тенденцій розвитку управління Інтернетом – велике бажання держав встановлювати правила та невелика зацікавленість користувачів – особливих змін не відбудеться: Інтернет еволюціонуватиме, підлаштовуючись під нові правила та з роками досягне високого рівня технічної структурованості, не допускаючи «управлінців» до контролю над змістовним наповненням.

*Князьська О.М.**

МОНІТОРИНГ ЗМІ: ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ ТА ПРАКТИКА

Питання теорії, методології та практичного проведення моніторингових досліджень у галузі ЗМІ надзвичайно актуальні для українського суспільства і, зокрема, для галузі масової комунікації. Існує потреба сприяння діалогові між правлячою елітою і громадянами шляхом обміну точною, повною і правдивою інформацією, забезпечення головних прав людини і громадянських свобод (свобода політичних переконань, свобода слова, свобода зборів і об'єднань, свобода отримувати й поширювати інформацію) – тобто виконання ЗМК своїх завдань.

Для українського суспільства вкрай актуальною стала потреба адекватного реагування на зміни в інформаційному просторі та пошук оптимальної моделі взаємин держави і ЗМК. Україна та її інформаційний простір опинилися на роздоріжжі, яке означається наявними та вже науково осмисленими моделями ЗМК, зокрема, моделлю незалежної преси (чи вільного ринку ідей); моделлю ліберальною, яка ґрунтується на постулаті про те, що поширення інформації має бути доступне для індивідів без попереднього дозволу; моделлю соціальної відповідальності, згідно з якою журналісти повинні виконувати перед суспільством певні зобов'язання, надавати точну, об'єктивну і збалансовану інформацію. ЗМК повинні бути плюралістичними, давати можливість висловлювати різні точки зору і відповідати на критику; моделлю демократичного представництва, яка передбачає, що окремі громадяни і меншини повинні мати право на використання ЗМК у своїх власних інтересах.

У цьому сенсі надзвичайно важливим як для суспільства в цілому, так і для журналістикознавства як науки мати дієвий і точний інструмент, за допомогою якого можна з високою мірою вірогідності та науково достовірно довести, які саме моделі комунікації домінують, а відтак, яким чином ЗМІ виконують функції комунікації, громадської критики та контролю, яким чином забезпечують процес комунікації між різними групами й ланками суспільного організму.

Одним із найбільш ефективних способів дослідження того, яким саме є процес комунікації у суспільстві, як ЗМК інформують громадян про важливі соціально-економічні та політичні події, наскільки повноцінно надають інформацію, необхідну для прийняття адекватних рішень, наскільки, в свою чергу, адекватна відповідь органів влади, є моніторинг ЗМІ.

Необхідність наукового осмислення існуючої теоретичної бази моніторингових досліджень, методик моніторингу ЗМІ, які вже застосовувалися на практиці, а також вивчення практичного застосування цих напрацювань у практиці організації та проведення моніторингових досліджень надзвичайно актуальна. Також існує потреба пошуку нових методик, способів їх поєднань та взаємодії при проведенні паралельних досліджень різними моніторинговими центрами.

Пошук спрямований на систематизацію знань у галузі моніторингових досліджень ЗМК, зокрема, у царині теорії, практично використовуваних методик та практики проведення моніторингових досліджень.

* аспірант кафедри телебачення та радіомовлення Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Гоян О.Я.

Завдання дослідження - проаналізувати теоретичні підвалини моніторингу ЗМК; виокремити і описати ті методи моніторингу, які вже практично застосовувалися в Україні; визначити основні особливості, які виникали при практичному використанні моніторингових технологій та їх відмінності; порівняти відомі результати моніторингових досліджень та співставити їх із динамікою трансформації моделей масової комунікації в українському суспільстві.

Моніторинг ЗМК передбачає використання конкретних матеріалів ЗМІ, які дають змогу представити результати як реальні тенденції динаміки в моделях масової комунікації, а також передбачає застосування конкретних теоретичних розробок та конкретних методик, створених на базі такої теорії та адаптованих до конкретних завдань моніторингового дослідження.

Існує багато методів дослідження, зокрема, описовий метод дає змогу здійснити огляд теоретичних підвалин проведення моніторингових досліджень та конкретних методик, які вже застосовувалися на практиці.

Гіпотетично-дедуктивний метод вивчає різні теоретичні розробки в галузі моніторингу, методики моніторингу, застосування на практиці та порівнянні аспектів з точки зору закономірностей функціонування моніторингових технологій у контексті масово-комунікаційних процесів.

Аналізуючи теоретичні розробки та міру їх реалізації у методах проведення конкретних моніторингових досліджень у співвідносності з отриманими результатами конкретних моніторингових досліджень, порівняльний метод дозволяє шляхом аналізу результатів моніторингових досліджень відокремити такі, які мали більший чи менший індекс цитування, а отже і були більш чи менш резонансними.

За допомогою застосування індуктивного методу відкриваються можливості пошуку закономірностей та рекомендацій щодо використання тих чи інших методів моніторингу в конкретних обставинах.

У колишньому СРСР з середини 20-го століття і до 1991 року найбільш детально питання наукових засад моніторингових досліджень було розроблено у працях таких дослідників як Ядов В.А., Здравомислов А.Г., Коган Л.Н та Тапилина В.С., Лауристин М., Алексеев А.Н., Владикін, В.А., Дудченко В.С., Баранов А.В., Верховська А.І., Гелюта А.М., Янкова З.А. Коробейников В.С., Семенов В.Е., Соковнин В.М., Лазарев Л.В., Олдирева Л.П., Прохоров Е.П., Таршис Е.Я., Кропотов Л.А., Каюрова Г.Н., Саганенко Г.И., Докторов Б.З., Орланова А.И., Соколов В.Е., Дридзе Т.М., Федотова Л.Н., Жарикова, Крапивин В.Ф.

У незалежній Україні теоретичні засади моніторингових досліджень прямо чи опосередковано розглядали такі дослідники як Лизанчук В.В., Кузнецова О.Д., Н. Паніна, Іванов В.Ф., Лігачева Н.Л., Черненко С.М., Дацюк С.А., Костенко Н.В., Різун В.В., Чекмишев О.В., Петрів Т.І, Боярська Л. В., Гринь С.А., В.Ф.Моисеев, Скотникова Т.В.

За кордоном теоретичні засади моніторингових досліджень ґрунтовно розробляли Berelson B., Кімболл Янг та Лінтон Фрімен., Райлі-мол. Дж., Райлі М., Danielson W., Holsty O.R., G. Lindzey, E.Aronson, G.Gerbner, O.R.Holsti, K.Krippendorff, W.J.Paisley, P.F.J.Stone, Дулин С.К., Дулина Н.Г., Киселев И.А., Мангейм Дж.Б., Рич Р.К., А.К. Соколова., А.И.Чистобаева, Ядов В.А., Джонсон Н., Лион Ф., Федотова Л.Н., Адлер Ю.П., Маркова Е.В., Грановский Ю.В.

Моніторинг ЗМІ в Україні проводила ціла низка вітчизняних та міжнародних організацій. Зокрема «Дім Свободи» (1994-2002 рр.), Бі-Бі-Сі, (1995-2006 рр.), МЕМО-98 (1995-2006 рр.), Європейський Інститут ЗМІ (1994-1999 рр.), Міжнародний Республіканський Інститут (1994-2006 рр.), Міжнародний Демократичний Інститут (1994-2006 рр.), Фонд «Вестмінстер» (1994-1998, Національний фонд підтримки демократії (1994-2006 рр.), «Ре-

портери без кордонів» (1994-2006 рр.), Міжнародний фонд «Відродження» (1994-2006 рр.), Фонд Фрідріха Еберта (1994-2006 рр.), Фонд Конрада Аденауера (1994-2006 рр.), Матра Кап (1994-2006 рр.), Моніторинговий комітет Парламентської асамблеї Ради Європи (1994-2006 рр.), ОБСЄ (1998-2006 рр.), Комітет «Рівність можливостей» та Асоціація «Спільний простір», (1994-2006 рр.), Інститут масової інформації (2002-2006), Комітет Виборців України (1995-2006 рр.), Академія української преси (2002-2006 рр.), Сайт «Телекритика» (2002-2006 рр.).

Замовляла проведення моніторингових досліджень іншим організаціям ОБСЄ (1998-2006 рр.), а виконавцем моніторингової програми виступав словацький моніторинговий центр зі Словаччини МЕМО-98 (1998-2006 рр.).

Такі організації як «Дім Свободи» (1994-2002 рр.), Міжнародний Демократичний Інститут (1994-2006 рр.), Фонд «Вестмінстер» (1994-1998), Національний фонд підтримки демократії (1994-2006 рр.), Міжнародний фонд «Відродження» (1994-2006 рр.), Фонд Фрідріха Еберта (1994-2006 рр.), Фонд Конрада Аденауера (1994-2006 рр.), Матра Кап (1994-2006 рр.) самостійно моніторингових досліджень не проводили, не були прямими замовниками проведення моніторингу, однак надавали фінансову, і що особливо важливо, методологічну допомогу тим організаціям, які безпосередньо здійснювали моніторингові дослідження. При цьому, такі організації були значно вільніші у своєму менеджменті та інших аспектах діяльності, порівняно з тими, хто діяв як виконавець замовлення на організацію та проведення моніторингових досліджень.

«Дім Свободи» використовував результати моніторингу ЗМІ для формування щорічного рейтингу свободи преси (так званої «Карти свободи»); Європейський Інститут ЗМІ публічно оприлюднював свій звіт перед українською громадськістю та передавав його до дипломатичних структур урядів європейських країн; Міжнародний Республіканський Інститут також публічно оприлюднював свій звіт перед українською громадськістю та передавав його у дипломатичне відомство США; Міжнародний Демократичний Інститут використовував результати моніторингу як матеріал для подальших досліджень та формулювання рекомендацій для дипломатичного відомства США; Фонд «Вестмінстер» використовував результати моніторингу як матеріал для подальших досліджень та формулювання рекомендацій для дипломатичного відомства Великої Британії; Національний фонд підтримки демократії використовував результати моніторингу як матеріал для подальших досліджень та формулювання рекомендацій для дипломатичного відомства США; Міжнародний фонд «Відродження» використовував результати моніторингу як матеріал для подальших досліджень та формування своєї стратегії щодо сприяння процесу подальшої демократизації українського суспільства. Фонд Фрідріха Еберта та Фонд Конрада Аденауера використовував результати моніторингу як матеріал для подальших досліджень та формулювання рекомендацій для дипломатичного відомства ФРН, Матра Кап використовував результати моніторингу як матеріал для подальших досліджень та формулювання рекомендацій для дипломатичного відомства Нідерландів, Моніторинговий комітет Парламентської асамблеї Ради Європи публічно оприлюднював свій звіт перед українською громадськістю та передавав його до Парламентської Асамблеї Ради Європи та дипломатичних структур урядів європейських країн, ОБСЄ також публічно оприлюднював свій звіт перед українською громадськістю та передавав його до дипломатичних структур урядів країн членів ОБСЄ, Комітет «Рівність можливостей» та Асоціація «Спільний простір»; Інститут масової інформації; Комітет Виборців України; Академія української преси; Сайт «Телекритика» публічно оприлюднювали свої звіти перед українською громадськістю і в подальшому використовували результати моніторингу як матеріал для подальших досліджень та формування своєї стратегії щодо сприяння процесу подальшої

демократизації українського суспільства. Що стосується БІ-БІ-СІ, то тут результати моніторингу використовувалися переважно для власних внутрішніх досліджень.

Європейський Інститут ЗМІ 1994 року використовував для проведення моніторингу метод експертного опитування, а з 1998-го – метод контент-аналізу із поєднанням з методом експертного опитування; БІ-БІ-СІ використовував метод дайджестування з елементами контент-аналізу; Міжнародний Республіканський Інститут використовував метод експертного опитування з елементами контент-аналізу та дайджестування; «Репортери без кордонів» переважно використовували метод експертного опитування; Моніторинговий комітет Парламентської асамблеї Ради Європи переважно використовував метод експертного опитування; Комітет «Рівність можливостей» та Асоціація «Спільний простір» використовували метод контент-аналізу та експертного аналізу; Інститут масової інформації переважно використовував метод експертного опитування; Комітет Виборців України використовували метод контент-аналізу та експертного аналізу за методикою Комітету «Рівність можливостей» та Асоціації Спільний простір»; Академія української преси використовувала метод контент-аналізу, а Сайт «Телекритика» – метод експертного аналізу.

З огляду на легітимність та масштаби використання їх результатів, можемо констатувати, що найбільший досвід здобули такі організації як Європейський Інститут ЗМІ (1994-1999 рр.), БІ-БІ-СІ, (1995-2006 рр.), Міжнародний Республіканський Інститут (1994-2006 рр.), «Репортери без кордонів» (1994-2006 рр.), Моніторинговий комітет Парламентської асамблеї Ради Європи (1994-2006 рр.), Комітет «Рівність можливостей» та Асоціація «Спільний простір», (1994-2006 рр.); Комітет Виборців України (1995-2006 рр.).

Ті ж Європейський Інститут ЗМІ; БІ-БІ-СІ; Міжнародний Республіканський Інститут (частково); Комітет «Рівність можливостей» та Асоціація «Спільний простір» використовували методи з високим ступенем формалізованості.

Таким чином, основні висновки щодо проблемних питань, які можуть виникати під час майбутніх виборчих кампаній зводяться до необхідності реалізації цілої низки ініціатив, спрямованих на реформування медійного простору. Жоден виборчий закон не зможе врегулювати діяльність ЗМІ під час виборів, якщо в Україні не буде проведено реформування системи державних та комунальних мас-медіа з метою приватизації однієї їх частини та перетворення іншої на справжні вільні голоси регіональних громад, непідконтрольні жодному місцевому чиновнику. Демократичні вибори новітньої доби неможливо уявити без створення системи суспільних та громадських ЗМІ, які діють в інтересах суспільства і забезпечують увесь спектр інформаційних потреб усіх його прошарків і груп, які контролюються суспільством через наглядові громадські органи, які фінансуються суспільством через спеціальні податки чи абонплату. Однак це вже тема іншої розмови і не одного наукового дослідження, спрямованої на те, аби система суспільних та громадських ЗМІ стала дійсно демократичним чинником вітчизняного інформаційного простору, а не була використана для досягнення вузьких політичних чи бізнесових інтересів.

*Шинкарук К.**

ЧИННИК РОСІЇ ЯК «ЗНАЧУЩОГО ІНШОГО» У ФОРМУВАННІ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНИ

Визначення ролі та місця України на міжнародній арені шляхом формування її зовнішньополітичної ідентичності безпосередньо пов'язане із забезпеченням міжнародної суб'єктності держави як основи для її подальшої «соціалізації» у міжнародній спільноті, що, в свою чергу, спирається на внутрішні процеси державотворення та націєтворення. В контексті постімперського транзиту це обумовлює визначальний вплив Росії на формування зовнішньополітичної ідентичності України на його найбільш базовому рівні – рівні забезпечення суб'єктності як «фізичного самозбереження» міжнародного актора.

Як відомо, процес ідентифікації нерозривно пов'язаний із диференціацією та формуванням низки ознак, що підкреслюють відмінність певного «Я» від «Іншого» (маркерів ідентичності)[1]. Водночас, якщо з групи «Інших» можна виділити того, чий вплив на формування індивідуальності суб'єкта є найбільш важливим, то його характеризують як «значущого іншого» (significant other). Поняття «значущого іншого» було запроваджене у 1953р. американським психіатром Г.Салліваном [2] у значенні референтної особи, що здійснила значний вплив і призвела до певних змін індивідуальності даного суб'єкта (зіграла важливу роль в його житті).

Особливий вплив Росії на процеси державотворення та зовнішню політику усіх пострадянських країн є цілком очевидним, що дозволяє характеризувати його як визначальний для їх «соціалізації» як новостворених міжнародних акторів. Тому, цілком природно, процес зовнішньополітичної ідентифікації України як міжнародного актора нерозривно пов'язаний із ствердженням власної незалежності від «значущого іншого», в ролі якого виступає Росія. Адже ідентичність будь-якого суб'єкта формується інтерсуб'єктивно, тобто потребує визнання з боку «Іншого», яке відіграє конституційну (утворюючу) роль для формування ідентичності. Водночас визнання з боку «значущого іншого» набуває особливої ролі, оскільки не може замінити собою визнання з боку інших суб'єктів та має легітимізувати відповідну ідентичність міжнародного актора, підтверджувати його індивідуальність як «іншість», що в умовах тісної переплетеності процесів становлення суб'єктності та соціалізації України у міжнародній спільноті має значний як зовнішньо-, так і внутрішньополітичний ефект.

Як підкреслює американський дослідник Б. Грінхілл, ідея визнання у міжнародних відносинах лежить в основі ідентичності, оскільки «Я» у соціумі утворюється в процесі визнання з боку «Іншого» Визнання на найбільш базовому рівні передбачає, що «Інший» має право на існування у той спосіб, як він себе позиціонує на даний момент [3].

Однак, на відміну від ряду інших пострадянських країн, за 18 років незалежності Україна так і не отримала від Росії такого визнання ані на культурно-історичному (питання націєтворення), ані на міжнародно-політичному рівнях (питання становлення міжнародної суб'єктності та зовнішньополітичної ідентичності). Історично обумовлений нерівноправний статус українців відносно росіян на внутрішньополітичному рівні (переважно

* аспірант кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: с.н.с. Литвиненко О.В.

в контексті приналежності до руського народу але в статусі «меншого брата») набув зовнішньополітичного характеру після 1991 р., коли невизнання з боку Росії було екстраповане на міжнародно-політичний статус України як суверенної держави [4].

На окрему увагу заслуговує також правовий аспект двосторонніх відносин. Як відзначає німецький дослідник А.Хоннет, правові відносини між двома суб'єктами є формою їх взаємного соціального визнання [5], а отже – свідченням їх рівноправності. Водночас, Росія традиційно наголошувала, не перевазі напівформальних домовленостей і «безкраваткової дипломатії» над правовим розв'язанням проблемних питань.

Отже, нездатність Росії визнати Україну як повноправного міжнародного суб'єкта, прагнення відновити та закріпити відносини за схемою «центр-периферія» формує негативне ставлення до зближення з РФ, обумовлюючи його сприйняття як екзистенційну загрозу для міжнародної суб'єктності України [6]. Водночас підтримка певної дистанції у відносинах з Росією, яка б гарантувала Україні збереження її політичного суверенітету лежить в основі її зовнішньополітичної ідентичності та обумовлює процес її подальшого формування та наповнення конкретним «соціальним» змістом, спираючись на політичну формулу «Україна – не Росія».

Саме цей аспект українсько-російських відносин можна вважати певною константою в процесі становлення зовнішньополітичної ідентичності України, а також точкою перетину усіх ключових питань її внутрішньо- і зовнішньополітичного порядку денного, що обумовлює пошук комплексних відповідей на ці питання на європейському векторі.

Література

1. Neumann I.B. Russia as Central Europe's Constituting Other // East European Politics and Societies. – 1993. – Vol. 7, No.2. – P.349-369.
2. Салливан Г. Интерперсональная теория в психиатрии. – СПб.: «Ювента», 1999. – 347 с.
3. Greenhill B. Recognition and Collective Identity Formation in International Politics // European Journal of International Relations. – 2008. – Vol.14 (2). – P. 363.
4. Tolz V. Russia: Inventing the Nation. – London: Arnold/Hodder Headline Group, 2001. – P. 231.
5. Honneth A. The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts. – Cambridge, Mass.: MIT Press, 1996. – P.108.
6. D'Anieri P.J. Constructivist Theory and Ukrainian Foreign Policy // Ukrainian Foreign and Security Policy: Theoretical and Comparative Perspectives / ed. by Moroney J.D.P., Kuzio T., Molchanov M. – London: Praeger, 2002. – P.45.

Белоусова Н.Б.,* Боклан О.В.**

ВІРТУАЛЬНА ДИПЛОМАТІЯ ЯК ЗНАРЯДДЯ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ДЕРЖАВИ

This article is dedicated to the new technologies, such as virtual diplomacy that today is very important in creating the positive image of the country. It also allows to present the main directions of foreign policy in digital form.

Останні десятиліття, без сумніву, можна назвати епохою бурхливої, гіперактивної інформаційної революції. Сьогодні світ переживає формування глобального інформаційного простору, це своєрідний перехід від індустріального суспільства до суспільства інформаційного, або ж, - за висловом американського науковця О. Тоффлера, - суспільства «Третьої Хвилі» [1].

Сьогодні утворюється абсолютно новий вид суспільства, долучення до якого свідчить про високий рівень розвитку та культуру країни. Останнім часом комунікативні технології, зокрема, такий глобальний інформаційний ресурс, як Інтернет, набув масштабного характеру та широкого загального розповсюдження.

Інформаційний вибух сьогодення, зумовлений, насамперед, стрімким розвитком інформаційних технологій, в першу чергу всесвітньої комп'ютерної мережі Інтернет, що в свою чергу, відіграла провідну роль в формуванні інформаційного суспільства, а також зумовив радикальні зміни у всіх сферах життя людства.

Це дає підстави говорити, що інформаційний сегмент дедалі стає більш важливим та необхідним у формуванні повноцінного інформаційно-розвинутого суспільства в цілому, а також у діяльності різноманітних політичних інститутів, зокрема зовнішньополітичних відомств.

Мета дослідження - проаналізувати ефективність роботи віртуальної дипломатії як інструменту формування позитивного іміджу держави.

Інститут миру США пропонує називати дипломатію XXI століття віртуальною. Запропоновано наступне визначення терміну: віртуальна дипломатія – у найширшому розумінні – означає таку форму дипломатії, яка асоціюється з появою глобальних комунікаційно-інформаційних мереж. У вузькому сенсі – «віртуальна дипломатія» охоплює такі аспекти як прийняття рішень, координація, комунікація та практика міжнародних відносин, що здійснюються за допомогою інформаційних та комунікаційних технологій[2].

Отже, віртуальна дипломатія - це такий різновид дипломатичної діяльності держави, який спрямований на створення позитивного іміджу країни, представлення її національних інтересів та роз'яснення цілей й основних завдань зовнішньої політики країни, а також формування бажаної світової громадської думки, міжнародного авторитету.

Віртуальна дипломатія забезпечує просування національних цінностей, стратегічних інтересів (економічних, фінансових, політичних, військових) суб'єктів міжнародних відносин.

* доцент кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

** студентка 4 курсу відділення «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Віртуальна дипломатія, аналогічно традиційній дипломатії, намагається реалізувати поставлені завдання зовнішньої політики країни, а також захисту прав та інтересів держави, її установ і громадян за кордоном.

Віртуальна дипломатія - нове явище в зовнішній політиці XX – поч. XXI ст., яке виступає вагомим фактором впливу на прийняття рішень у сфері зовнішніх зносин.

Говорячи про віртуальну дипломатію, можна дійти висновку, що це використання Глобальної інформаційної мережі в проведенні державами своєї зовнішньої політики в умовах «інформаційного суспільства», коли кордони між внутрішньою та зовнішньою політикою стають все менш чіткими, ступінь відкритості інформаційних джерел зростає, і вони стають доступні для користування як державним установам, так і науковцям, підприємницьким структурам та широкій громадськості, в тому числі зарубіжній.

Виходячи з цього, відбувається зміна роботи Міністерства закордонних справ (далі - МЗС) та дипломатичних представництв за кордоном. Зокрема, в квітні 1997 року на конференції «Віртуальна дипломатія», проведеної за підтримки Інституту миру США, Г. С. Сміт (Gordon S. Smith) виступив з пропозицією про створення «віртуальних посольств» та «віртуальних оперативних груп» [2], тому що в період розвитку новітніх комунікативних технологій розташування дипломатичної місії є не настільки важливим, як раніше. Наприклад, створення «віртуальних оперативних груп» дає можливість залучити спеціалістів до участі відразу в декількох програмах, при цьому вони залишаються «на місці». В найближчому майбутньому отримають поширення «віртуальні зустрічі» між офіційними особами країни. Звичайно, вони не замінять конфіденційні зустрічі дипломатів, а проведення технічних перемовин подібні зустрічі зекономлять не лише час, але й затрати. При цьому, на думку Г.С. Сміта [2], подібні зустрічі в дипломатії повинно впроваджувати керівництво держави, демонструючи особисту зацікавленість в цьому, та жорстко дотримуватись обраного курсу: якомога ширше використання комунікативно-інформаційних технологій в дипломатії.

Починаючи з 2000 року були продовжені дослідження в сфері використання комунікативно-інформаційних технологій в зовнішньополітичній діяльності. Купер Д.Р. (Jeffrey R. Cooper) в статті «Дипломатія в інформаційну добу: наслідки для суті та управління» [2] стверджує, що новий зміст дипломатії полягає в тому, що не існує більше чіткої різниці між внутрішніми, зовнішніми проблемами та аудиторіями. Дипломатія в інформаційну добу повинна об'єднати широкий спектр економічних, соціально-культурних, екологічних, наукових та правових факторів, в поєднанні з традиційними політичними та військовими, а також брати до уваги появу нових акторів міжнародних відносин (урядові та неурядові організації, корпорації та приватні особи, а також зростання кількості регіональних та наддержавних урядових об'єднань), які можуть напряду спілкуватись з іноземними колегами без участі дипломатів або МЗС.

На практиці робота дипломатичних представництв в умовах віртуальної дипломатії забезпечується розробкою програм МЗС в сфері використання інформаційних технологій в дипломатичній діяльності та створенні відповідних веб-сайтів. Серед країн, які активно використовують засоби віртуальної дипломатії для зовнішньополітичної роботи, потрібно виділити США, Канаду, Великобританію, Францію, Фінляндію та Державу Ізраїль.

Отже, основним проявом віртуальної дипломатії є створення МЗС відповідних веб-сайтів, в яких враховано психологічні особливості аудиторії, що в свою чергу забезпечує ефективну роботу з цільовими групами. Таким чином, віртуальну дипломатію можна використовувати як основу формування світової громадської думки за рахунок взаємодії контексту та змісту Інтернет-повідомлень. До контексту залучені індивіди, які належать до різних соціальних груп, проте, за допомогою мережі вони стають «одномудцями», одним цілим.

Отже, віртуальна дипломатія повинна стати своєрідною політичною рекламою, головною метою якої полягає у встановленні контактів з зовнішньою аудиторією, представниками засобів масової інформації, іноземними союзниками, інвесторами, громадянами власної держави та ін.

Слід зазначити, що основною перевагою віртуальної дипломатії є формування позитивного іміджу держави.

Імідж (від англ. image, від лат. imago – образ, вид) - це певний синтетичний образ, що складається у свідомості людей відносно конкретної особи, організації або іншого соціального об'єкта, містить у собі значний обсяг емоційно забарвленої інформації про об'єкт сприйняття й спонукає до певної соціальної поведінки [3].

Російський дослідник Е.Галумов визначив міжнародний імідж країни як репутацію, яку вона здобуває у свідомості громадськості в результаті тих або інших дій її суб'єктів, взаємодіючих із зовнішнім світом [4]. Німецький дослідник М. Кунчік визначає імідж країни як когнітивне представлення, яке склалось у певної людини щодо даної країни, як те, що людина вважає істинним щодо країни та її населення [5].

Імідж повинен «вітати» між почуттями й розумом, очікуваннями й реальністю. Одною з головних його ознак є стійкість при непередбаченому розвитку подій, зміні смаків. У будь-яких обставинах він зобов'язаний відповідати бажанням й очікуванням різних людей.

Таким чином, формування іміджу держави - складна та необхідна річ у сучасному світі. Для того, щоб вдало реалізовувати свою політику на міжнародній арені, захищати власні інтереси, а також долати різноманітні протиріччя всередині держави, керівництво країни намагається сформувати імідж шляхом реалізації різноманітних заходів, використовуючи різні засоби, в тому числі і мережу Інтернет. Це, насамперед, поширення масової (переважно позитивної) інформації про країну за допомогою мережі для збільшення поінформованості про країну та стимулювання позитивного ставлення до неї, а також спроба примусити репутацію «працювати» на країну (повага та краще ставлення громадян в середині держави, авторитет на міжнародній арені).

Існує широкий спектр засобів формування іміджу, але в умовах постійно зростаючої глобалізації та поширення інформаційних технологій, дуже важливе місце у цьому переліку займає всесвітня мережа Інтернет. Можливості Інтернет, який виступає сучасною комунікативною технологією, дозволяють державам з різним політичним або економічним потенціалом, географічним розташуванням, іншим урядовим або неурядовим акторам заявити свою позицію перед аудиторією всього світу (наприклад, через веб-сайт країни і т. д.). Все більше і більше урядів по всьому світу використовують складні Інтернет-стратегії, щоб з найбільшою ефективністю координувати свою міжнародну політику, зовнішньоекономічні зв'язки, відносини всередині альянсів в глобальних масштабах, використовуючи з цією метою як офіційні веб-сайти, так і веб-сайти та блоги політичних лідерів. Особливе значення у випадку Інтернет-дипломатії (віртуальної дипломатії) стає доступність інформації на максимальній кількості мов. Інтернет-моделі іміджу держави дуже часто відображають дипломатичні пріоритети та нюанси міжнародної політики. Онлайновий спосіб втілення іміджу країни може бути втілений в широкому масштабі, дозволяючи без цензури втягнути у обговорення зовнішньополітичних проблем широкі кола акторів з метою вплинути на їх позиції.

Сайт зовнішньополітичного відомства дозволяє втілити у віртуально-цифровому вигляді основні ідеї, установки, напрями зовнішньої та внутрішньої політики держави, висвітлити події, які відбуваються у країні (наголосити на позитивних явищах, тенденціях, виправдати негативні), ознайомити зі стратегією на майбутнє та поширити цю інформацію на великі аудиторії, тобто створити (або перенести готовий) імідж в Інтернет. Крім цього, виконуються й інші цілі, які впливають із функціонування мережі Інтернет :

- оперативне інформування широкої громадськості;
- долання кордонів та інших обмежень (звичайно, в межах законодавства);
- забезпечення низької вартості доступу до новин та повідомлень, розширення мережі користувачів.

Говорячи про імідж держави, що формується за допомогою мережі Інтернет, варто виділити основні його напрямки:

1. веб-сайти державних установ, в першу чергу дипломатичних представництв держави за кордоном;

2. створення Інтернет-порталу, який би виконував функцію «інформаційного вікна» у життя країни і позиціонувався як основне джерело інформації про країну в Інтернеті;

3. публікації інформаційних матеріалів в мережі Інтернет (через Інтернет-видання, створення власних Інтернет-видань, стрічки новин на визначених вище веб-сайтах);

4. розсилки електронною поштою – їх використання надає широкі можливості для поширення позитивної інформації про країну, її історію, культуру, економіку, туристичний потенціал тощо;

5. використання доменних імен, які відповідають або співзвучні назві країни у національних доменних зонах та доменних зонах загального використання.

В даному контексті, слід відзначити важливу функцію веб-сайту, яка впливає з наступного: поширення масової (переважно позитивної) інформації про країну, розповсюдження знань про країну та позитивного ставлення до неї. Основною метою створення сайту МЗС певної країни з самого початку є спроба сформувати якомога краще ставлення до країни, створення авторитету на міжнародній арені, а також якісної репутації, яка б «працювала» на країну.

Сайт зовнішньополітичного відомства дозволяє втілити у віртуально цифровому вигляді основні ідеї, установки, напрями зовнішньої та внутрішньої політики держави, висвітлити події, які відбуваються в країні (наголосити на позитивних, виправдати негативні), ознайомити зі стратегією на майбутнє та поширити цю інформацію на великі аудиторії.

З вище сказаного, можна стверджувати, що саме сайт зовнішньополітичного відомства відіграє одну з провідних ролей у формуванні іміджу країни. І вже від якості сайту буде залежати характер іміджу: позитивний чи навпаки. За своєю природою імідж країни – це певний штучний образ, що складається у свідомості людей відносно конкретної особи, організації, містить у собі значний обсяг емоційно забарвленої інформації про об'єкт сприйняття й спонукає до певної реакції, поведінки[6].

Представлення іміджу країни у всесвітній мережі Інтернет за допомогою створення та обслуговування сайту зовнішньополітичного відомства дозволяє формувати позитивне ставлення до країни у внутрішньої (мешканців країни) й зовнішньої (світове співтовариство) громадськості, заперечувати неправильні уявлення про країну, або окрему її держ-установу шляхом надавання правдивої та позитивної інформації, здійснювати зворотній зв'язок «країна-громадянин» (e-mail, обговорення, гостьова книга), поліпшувати ведення переговорів з іншими країнами, приваблювати інвесторів, сприяти покращенню економічного стану країни (імідж надійності), збільшення імпорту та експорту тощо.

Отже, останні десятиліття характеризуються виникненням і поширенням глобальних інформаційних комунікацій. Інформаційний вибух, зумовлений стрімким розвитком інформаційних технологій, в першу чергу всесвітньої комп'ютерної мережі Інтернет, став тим фактором, який зумовив радикальні зміни у всіх сферах життя людства, зокрема політичної. Це дає підстави говорити про те, що інформаційна складова дедалі стає більш важливою у формуванні іміджу країни на міжнародній арені, її репутації та загального рівня розвитку. Віртуальну дипломатію як інформаційне явище треба розглядати у кон-

тексті стрімкого розвитку комп'ютерних технологій, яка, безумовно, позитивно впливає на розвиток держави, встановлення нових, економічно вигідних зв'язків [7]. Віртуальна дипломатія служить ефективним інструментом формування позитивного іміджу держави в умовах побудови «інформаційного суспільства».

Література

1. Тоффлер Е. Третья волна - М., 1999, 213 с.
2. Піпченко Н. О. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 65 (Частина І), 2006. – 124 с.
3. Гуменюк Б.І., Щерба О.В. Сучасна дипломатична служба – К.: Либідь, 2001. – 215 с.
4. Галумов Е. А. Международный имидж России: стратегия формирования - М., 2003 – 450 с.
5. Гуменюк Б.І., Щерба О.В. Сучасна дипломатична служба – К.: Либідь, 2001. – 112 с.
6. Терещук В.І. Формування міжнародного іміджу України засобами Е-PR в контексті її інформаційної безпеки.// Актуальні проблеми міжнародних відносин : Збірник наукових праць. – 2006. – Випуск 64. Частина 1. – К. : КНУ імені Тараса Шевченка. ІМВ, 2006 – с 146- 152.
7. Тихомирова Є.Б. Зв'язки з громадськістю. – К.:НМЦВО, 2001. – 560 с.

Бєлоусова Н.Б.,* Бондарчук Б.**

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ: ПЕРСПЕКТИВИ ЕВОЛЮЦІЇ

Адекватно виконувати свою місію – мета будь-якої організації. Організація Об'єднаних Націй - це одна з таких структур, що еволюціонує, щоб адекватно відповідати на можливі виклики майбутнього. Але чи не запізно? Яке майбутнє чекає ООН? Не можна відкидати і питання про те, чи не стається з ООН, як це трапляється у сучасному динамічному світі, який перебуває у постійній стрімкій самоорганізації, що інститут просто зникне, або буде заміщений. Деякі гіпотези щодо майбутнього ООН і стали основою цієї статті.

A purpose of any organization is to be able to execute its mission with regard to declared purposes. The United Nations Organizations is one of those who is to answer possible challenges of the future. But isn't it too late? What future expects the UN? We shouldn't also ignore the opportunity that the UN may disappear completely, as it often happens in our modern dynamic world, or will it be deeply transformed. Some hypotheses regarding the future of the UN are the basis for this article.

У сучасних міжнародних відносинах міжнародним організаціям приділяється значна роль. Починаючи з 19 сторіччя, прагнення до інтернаціоналізації багатьох сторін життя товариства викликало необхідність створення нової форми міжнародного співробітництва. Новим етапом у розвитку світового співтовариства явилось установа перших міжнародних універсальних організацій - Всесвітньої телеграфної спілки в 1865 р. і Всесвітньої поштової спілки в 1874 р. В даний час нараховується більш 4 тисяч міжнародних організацій, що мають різноманітний правовий статус. Це дозволяє говорити про систему міжнародних організацій, центром якої є ООН (Організація Об'єднаних Націй).

ООН - універсальна міжнародна організація, створена з метою підтримки миру і міжнародної безпеки і розвитку співробітництва між державами.

Статут ООН обов'язковий для всіх держав і в його преамбулі записано: «Ми, народи об'єднаних націй, сповнені рішучості позбути прийдешні покоління від лиха війни, знову затвердити віру в основні права людини, у гідність і цінність людської особистості, рівноправність чоловіків і жінок і в рівність прав великих і малих націй, створити умови, при яких можуть дотримуватися справедливості і повага до зобов'язань і в цих цілях виявляти толерантність і жити разом, у світі один з одним, як добрі сусіди, об'єднати наші сили для підтримки міжнародного миру і безпеки, забезпечити, щоб збройні сили застосовувалися не інакше, як у загальних інтересах, вирішили об'єднати наші зусилля для досягнення цих цілей» [8].

ООН створювалася як структура, очолювана майбутніми постійними членами Ради Безпеки, тобто групою країн, у яких було більш-менш схоже розуміння і бачення подаль-

* доцент кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

** студент 4 курсу відділення «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

шого розвитку світу. По суті, ООН була результатом консенсусу країн-переможниць. І тих інститутів, які були створені при ООН або в рамках ООН в 1945 році, вистачало для рішення поставлених питань. Але вже починаючи з відомої промови Черчилля у Фултоні, ООН переживає серйозну кризу – організація не справляється [5].

З розпадом колоніальної системи, появою нових держав, ООН стала більш численною структурою, з конфронтуючими сторонами, з новими проблемами, що призвело до того, що ООН не змогло ефективно діяти в цілому ряді випадків. Наприклад, ООН ніяк не втрутилася в ситуацію в Камбоджі при режимі Поту, ООН не може вирішити ніяк проблем у Кашмірі, у Палестині, війну в Кореї й багатьох інших місцях. Скрізь, де є нестаток світового втручання, ООН виявляється паралізованою - занадто слабкої для прийняття таких рішень. І в цьому контексті ООН не влаштовує дуже багатьох [3].

Узагальнюючи діяльність ООН, можна вжити фразу, якою називається один з розділів документу *The UN future: understanding the past, a same* – «Failure on many fronts», тобто «численні невдачі». [4] Велика кількість ініціатив ООН не мали очікуваного результату, численні проблеми, що ними опікується організацію, перебувають роками на стадії стагнації. Значення і роль ООН переоцінювалися. Великі надії покладалися і покладаються світом на нащадка Ліги Націй. Та коли ООН їх виправдовувала?

Коли після розпаду Радянського Союзу на певний час виник однополярний світ, Організація Об'єднаних Націй була для країни-лідера Сполучених Штатів єдиною перешкодою у світовому домінуванні. США зайняла позицію ігнорування - багато дій США відбулися без санкції ООН: у Косово, хоча й із прив'язкою до Організації Об'єднаних Націй, але дуже неоднозначною, в Іраку - взагалі без усякої підтримки ООН, і навіть НАТО.

І ООН знову проявляє себе слабкою структурою. У світі ж, який стикається постійно з кризовими явищами, слабкі структури стають непотрібними і недоречними. І якщо не відбудеться ніяких змін, то ООН виявиться або суттєво переробленою під інтереси країн-лідерів, або зійде зі сцени, виявиться непотрібною [3].

У широкій дискусії, що розгорнулася, про реформу ООН виявилися глибокі розбіжності між учасниками цієї організації з питань черговості реформ, ступеня їхньої радикальності й самих перетворень. У самому загальному плані можна виділити такі тези, пов'язані з проблемою:

- забезпечення більшої ефективності ООН щодо питань міжнародної безпеки й удосконалення інструментарію миротворчості й кризового регулювання;
- розширення можливостей залучення ООН у внутрішні справи держав через політичну нестабільність, порушення прав людини, екологічні або гуманітарні катастрофи;
- підвищення ролі ООН в галузях екології, міграції, регулюванні інформаційних потоків і т.п.;
- зміна порядку фінансування діяльності ООН і принципів використання її фінансових ресурсів;
- модифікація ролі Генеральної Асамблеї з метою підвищити її здатність приймати дієві рішення;
- більш чітке визначення статусу Генерального Секретаря ООН і радикальна перебудова роботи Секретаріату ООН;
- уточнення функцій і ролі спеціалізованих установ ООН, координація їхньої діяльності, розширення повноважень Міжнародного Суду;
- підвищення ефективності роботи Ради Безпеки й зміна його складу;
- неефективна діяльність, спрямована на нерозвинуті країни;
- привілейований стан постійних членів Ради Безпеки;

- тенденція до створення однополярної структури світової системи з США у ролі лідера;
- нагальні потреба вирішення фінансової кризи Організації за допомогою включення найрозвинутіших країн світу до категорії постійних членів Ради Безпеки [2].

Одна з найрезонансніших з відзначених вище тем – ситуація з Радою Безпеки - стала предметом особливої уваги в дискусіях про реформування ООН. Таким чином, те, як виглядає сьогодні Рада Безпеки - це зібрання заможних лідерів, які проводять свою «політику» у світі. Тут, звичайно ж, потрібні серйозні реформи. Сьогодні ООН влаштована нелогічно - точніше, структура, по якій вона була влаштована, застаріла на 40 - 50 років. Отже, треба дивитися на те, яку роль вона може грати у світі в майбутньому. Існує більш-менш широка згода щодо необхідності збільшити число членів Ради Безпеки й зробити його склад більше репрезентативним. Складнішим питанням стають категорії членства в Раді Безпеки. Найбільш очевидними кандидатами на включення в число постійних членів є Німеччина і Японія, однак при цьому неминучі домагання на аналогічний статус із боку ряду країн, що розвиваються, - Індії, Бразилії або Мексики. Крім того, розширення кола країн, що мають право вето, може паралізувати роботу Ради Безпеки. Разом з тим саме питання про право вето є одним із центральних. Хоча скасування цього інструменту практично нереальне, внесення в нього певних змін представляється цілком доречним.

Реформа - це не явище, а процес. При цьому необхідно знайти консенсус. Нарешті, досягнута згода держав приступити до реформи, що зачіпає роботу менеджменту ООН. Резерви для того, щоб Організація Об'єднаних Націй працювала ефективніше, безумовно, залишилися. Цим реформи, звичайно ж, не вичерпуються. Це шлях, який займе роки. Можливо, процес реформування взагалі ніколи не зупиниться, оскільки міжнародні відносини постійно еволюціонують [1].

Доки ООН перебуває на еволюційному розпутті, виникають інші структури. Паралельно з ООН діє зовсім неформальна структура - «Велика Вісімка», G-8. Країни-учасники обговорюють між собою ряд важливих проблем, насамперед, економічні та фінансові. Їхні рішення іноді можуть бути більше важливими, чим рішення ООН. Узгоджена політика тих країн, які контролюють економічні ресурси, може визначити весь світовий розвиток. І якщо в цій «Вісімці» будуть представлені такі країни, як Китай, то тут існуватиме зовсім інша конфігурація, набагато більш актуальна у сучасних політичних реаліях. І не виключено, що G-8 може еволюціонувати таким чином, щоб одержати певну легітимність на міжнародному рівні. Зрозуміло, що це буде зробити дуже важко. Але, так чи інакше, це може перетворитися у свого роду неформальний світовий уряд – який, проте, не зможе діяти масштабно, якщо не отримає санкції ООН. Таким чином, ці дві структури можуть перетворитися в складові світового уряду - «Велика вісімка», і світовий парламент - Генеральна Асамблея ООН. ООН буде давати санкції на дії «Великої Вісімки», але сама вона прийняти рішення не зможе.

Одночасно у світі розвивається така впливова структура як НАТО. Сьогодні НАТО - абсолютно домінуюча військова структура у світі, і ніхто не може їй протистояти. Особливо актуальна ця проблема стала у зв'язку з виникненням небезпечної тенденції проведення військових акцій проти суверенних держав в обхід ООН. Воєнні дії НАТО проти Югославії, розпочаті в березні 1999 р. без санкції Ради Безпеки, виразно показали можливість ерозії ролі ООН як центрального елемента сучасної міжнародно-політичної системи.

Таким чином, роль ООН, швидше за все, буде скорочуватися в порівнянні з роллю більш компактних світових структур. У той же час з ООН може цілком стати на чимось на зразок «світового парламенту». Хоча - не треба забувати, що сильні парламентом ма-

ніпулюють. Сильний «світовий уряд» буде сильно впливати на прийняття рішень у цьому парламенті [3].

У цілому ж передумови для радикальної трансформації ООН у цей час виглядають не дуже значними – як через розбіжні погляди держав-членів (і небажання багатьох з них іти на занадто радикальні зміни), так і через відсутність необхідних фінансових ресурсів (через що вже сьогодні доводиться йти на певне згортання миротворчої діяльності). Усі зазначають необхідність у край дбайливо відноситися до ООН, продовжувати процес її реформування, наполегливо, терпляче, без зривів [2].

«Проблем вистачає, але існує непоганий прогрес» - заявляв свого часу заступник Генерального секретаря по інформації Шаші Тарур, - «нещодавно ще взагалі не можна було уявити взагалі дискусій про реформи» [7]. Проте, як показує час, питань більше, ніж відповідей. Так, наприклад нерозвинуті країни, які не можуть фінансово забезпечувати функціонування ООН і можливості впливати на рішення Ради Безпеки, відстоюють принаймні ідею обмеження права вето для постійних представників Ради Безпеки, розширення кількості постійних членів до 11 і рівного географічного представництва.

Еволюційна адаптація організації до мінливих умов необхідна. Від цього буде залежати розширення можливостей ООН у контексті її впливу на міжнародне життя й ефективне виконання функції найважливішого багатобічного механізму регулювання міжнародних відносин і в завтрашньому світі. Тендітна рівновага, що її намагається підтримувати ООН, легко порушується і дуже важко відновлюється.

Література

1. Российская газета / [електронний ресурс]. – №3880 від 22 вересня 2005 р. Режим доступу: <http://www.rg.ru/2005/09/22/lavrov-oon.html>.
2. Федеральне видання «Государство» / [електронний ресурс]. – №3879 від 20 вересня 2005 р. Режим доступу: <http://www.rg.ru/2005/09/21/oon.html>
3. Майбутнє ООН / [електронний ресурс] // Інститут Гуманітарно-політичних досліджень. Режим доступу http://www.igrunov.ru/vin/vchk-vin-civil/inter_relations/russ_world/1127119531.html.
4. The UN future: understanding the past / [електронний ресурс]. Режим доступу <http://www.un.org/Depts/dhl/peacekeepers/toc/toc3.pdf>.
5. We Do Not Need the United Nations Now or in the Future! / [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://archive.newsmx.com/archives/articles/2003/3/10/134626.shtml>.
6. We need the un more than ever / [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ipsterraviva.netTV/WSF2005/viewstory.asp?idnews=189>.
7. Реформа ООН – остання спроба / [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.globalaffairs.ru/articles/4325.html>.
8. Статут ООН / [електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_010&chk=4/UMfPEGznhhcpQ.ZiYKk2fYHI4/Us80msh8Ie6..

*Кулик К.**

ВПЛИВ ЗМІ НА ГРОМАДСЬКУ ДУМКУ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ

Трансформація сучасних міжнародних відносин від біполярного світу, з його чіткими уявленнями про систему міжнародних, міждержавних та внутрішньополітичних відносин, до світових глобалізаційних процесів загострює питання забезпечення національної безпеки держави, ставлячи на передній план інформаційну складову, як наслідок політико-культурної експансії інформаційно могутніх держав. Оскільки «масова» інформація, що поширюється країнами які прагнуть до домінування, апелює до цінностей, враховує психологічні особливості людини, зрештою, представляє визначені моделі поведінки, вона є фундаментальним чинником формування ціннісних орієнтирів, світогляду, представлень про відповідну поведінку. Інформаційний вплив реалізується як через зміст інформації, так і через форму її подачі: мову, стиль викладу, апеляцію до значимих фактів і подій і т.п. Весь цей комплекс впливу створює те, що можна назвати загальним змістовним простором суспільства – системою вірувань, світоглядних установок, мовних конструкцій, стереотипів, способів впровадження форми, змісту й інших суб'єктивних категорій, що визначають особливості мислення й комунікації у визначеному суспільстві. Таке значення інформаційних потоків - вплив на світосприймання людини, його само ідентифікацію – робить контроль над ними могутньою і небезпечною зброєю.

Актуальність теми полягає в тому, що масова інформація впливає на масову свідомість та формує особистісні установки, таким чином формується суспільство, яке повністю залежить та керується джерелом впливу. Сьогодення характеризується поширенням масової культури через канали масової інформації, що і становить одну з головних загроз інформаційній безпеці держави.

Термін «національна безпека» був вперше проголошений у Сполучених Штатах Америки за часів Теодора Рузвельта, згодом, американці вперше наповнили його осмисленим змістом. Відбулося це відразу після Другої світової війни, коли США постала як велика держава, з величезними можливостями впливу на світ у всіх його куточках: від Японії до західних кордонів Радянського Союзу. Саме в цей період керівництво США доручило групі вчених політологів розробити категорію національної безпеки, та її головні задачі, на які повинно орієнтуватися все політичне, економічне, соціальне життя країни. За кілька років вони виробили концепцію національної безпеки, потім на її базі розробили доктрину держбезпеки, що проголошувала основний напрямок для держапарату. Американці пішли далі: крім доктрини, вони прийняли закон про національну безпеку, що зобов'язував усі державні структури вести строго визначену політику. Тоді ж вони ввели державну посаду – спеціальний помічник президента з національної безпеки. Кісінджер, Бжезинський пройшли через цю посаду - це головні радники президентів США з питань національної безпеки. Звичайно, їхня доктрина на той момент була суцільно присвячена військово-політичному протистоянню з Радянським Союзом і з блоком держав Варшавського договору [1].

* студентка 4 курсу відділення «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Андрєєва О.М.

На початку 90-х рр., американці переглянули свої основні засади національної безпеки, заявивши, що військова загроза Сполученим Штатам та їх союзникам відпала, тому вони переглянули поняття національної безпеки. Тоді ж основний акцент став робитися на економіку – боротьбу за забезпечення домінування американців та їхніх компаній у всіх частинах земної кулі. З початком XXI-го століття, коли людство ввійшло в наступну фазу розвитку суспільства – в суспільство інформаційне, на перший план вийшла інформаційна складова національної безпеки держави, як та, без якої неможливе забезпечення будь-якої іншої складової безпеки держави.

В останній час словосполучення «інформаційний простір» дуже активно використовується науковцями, які занепокоєні станом справ в глобальному інформаційному просторі, де такі поняття як «інформаційна безпека держави», «інформаційний суверенітет» тощо не являються достатньо стійким та визначаються в залежності від контексту.

Для одних інформаційний простір держави співпадає з її територіальними кордонами. В цьому випадку передбачається, що держава має монополію на створення та розповсюдження інформації на своїй території. Поява «чужих голосів», як правило, не вітається, а в якості боротьби з тими, хто все ж намагається протиснутися на охороняє мий інформаційний простір, існують «глушилки», цензура тощо. Власне радіомовлення на країни ближнього та дальнього зарубіжжя також розглядається як певний «замах» на чужий простір, «вторгнення» на іншу територію [2].

Для інших інформаційний простір не являється прив'язаним до певної території й визначається кордонами розповсюдження інформації, виробленою тією чи іншою країною. З цієї точки зору, інформаційні простори різних держав не існують розрізнено, а взаємоперетинаються, взаємо накладаються. Інформаційний простір кожної держави являє собою цілу сукупність просторів, «вкладених» один в один. Інформаційні «вклади» окремих держав утворюють світовий інформаційний простір. При такому підході інформаційні простори різних країн існують ніби паралельно, незалежно один від одного, покриваючи одну й ту ж саму територію подібно до багат шарового пирога з різною товщиною шарів. Наявність чи відсутність певного «шару» на тій чи іншій географічній широті, а також його «товщина» визначаються, в першу чергу, міцністю засобів створення та трансляції інформації конкретної держави [2].

Під національним інформаційним простором розуміють всю сукупність інформаційних потоків як національного, так й міжнародного походження, які доступні на території держави, в її інформаційному середовищі. Співвідношення національних та міжнародних інформаційних потоків являє собою інформаційну могутність держави [3].

В умовах зростаючих взаємозв'язків і взаємозалежності держав інформаційна безпека стає складовою загальносвітової безпеки, зусиль усіх народів у збереженні світу і гуманізації сучасних відносин, відповідно, особливу увагу потрібно звернути саме на інформаційну підсистему загальної системи національної безпеки. Тому, з огляду на виклики, що поставили процеси глобалізації перед світовим співтовариством і управлінськими інститутами держав, інформаційна безпека є ключовою складовою національної безпеки довільної держави, у тому числі й України [4].

Провідну роль у забезпеченні інформаційного впливу (у першу чергу на суспільну думку) повинні грати засоби масової інформації (ЗМІ). Американський дослідник Г. Ласуелл виділив чотири основні функції засобів масової інформації [5, с 27]: (1) спостереження за світом (збір і поширення інформації); (2) формування суспільної думки; (3) «редагування» (добір і коментування інформації); (4) поширення культури.

Способи маніпулювання суспільною думкою спираються насамперед на ЗМІ, що дозволяють коректувати, регламентувати і проектувати масову свідомість і психіку людей.

При цьому акцент робиться на використання законів психології, некритичне сприйняття, політичну недосвідченість.

Аналіз іноземних та вітчизняних джерел свідчить, що способи, застосовувані ЗМІ для обробки суспільної думки в різних країнах багато в чому ідентичні. У цілому маніпулювання засноване на неправді й обмані. Основою для маніпулювання служать міфи. У США, на думку професора Г.Шиллера, для затвердження панування правлячої еліти використовується п'ять основних міфів [5, с. 29]: (1) про індивідуальну волю й особистий вибір громадян; (2) про об'єктивність дій найважливіших політичних інститутів: Конгресу, суду, Президента, ЗМІ; (3) про незмінну егоїстичну природу людини, його агресивності, схильності до споживання й накопичення; (4) про відсутність у суспільстві соціальних конфліктів, експлуатації й приниження; (5) про плюралізм ЗМІ, що у дійсності контролюються великими рекламодавцями й урядом.

Газети інформаційно впливають, тобто нав'язують читачу коментар-маніпуляцію, відбираючи матеріали, підлягають опублікуванню, подаючи їх у потрібному виді читачу. Вони акцентують й відповідним чином оснащують їх помітними заголовками й ілюстраціями, друкуючи їх відповідним шрифтом та форматом, приділяючи ним місце, що кидається в очі, у газеті, а також підготовляючи до друку та художньо оформляючи їх на належному рівні професійної майстерності. У даному випадку акцент робиться на вибірковість уваги людини. Так, наприклад інформація, надрукована в газеті дрібним шрифтом, не залучає такої уваги, як інформація, надрукована великим чи жирним шрифтом. А інформація, розміщена на першій і останній шпальті газети, має значно більше шансів привернути увагу читача, чим розміщена на внутрішніх шпальтах. Цього ж ефекту досягають при розміщенні поруч з «неважливою» інформацією помітного матеріалу, скандальних фотографій [4].

На радіо та телебаченні зниження важливості інформації досягається тим, що повідомлення розміщують наприкінці передачі. Тут враховується те, що люди, як правило, асоціюють важливість інформації з порядком її викладу. Без перебільшення можна сказати, що робота ЗМІ стала найважливішою складовою частиною забезпечення формування визначеної суспільної думки [6].

На сьогоднішній момент роль українських ЗМК у світовій інформаційній системі ще дуже мала, тому основною сферою їх впливу залишається внутрішній простір України. Тут складається досить складна і двояка ситуація: ЗМІ, що покликані об'єктивно давати інформацію українським громадянам, маніпулюють суспільною думкою, тому що, з іншого боку, самі є об'єктами маніпуляцій.

Проведені опитування суспільної думки показують, що більшість громадян України вважають телебачення найбільш достовірним джерелом інформації. Це пов'язано з тим, що телебачення володіє тим, що соціальні психологи іменують «пара соціальним характером». Суть його в створенні ілюзії «присутності» при дії, що показується на телеекрані. Відповідно до цього у свідомості глядача формується стійка ілюзія «об'єктивності» і вірогідності телебачення. Накладаючи свої відчуття підсвідомо на відчуття того, що відбувається на екрані, глядач найчастіше сприймає видиму інформацію як абсолютно достовірну.

Таким чином, зовсім очевидно, що ЗМІ є наймогутнішим засобом інформаційного впливу на політичну еліту та населення. У цьому зв'язку гостро встала проблема відсутності в українських ЗМІ механізмів саморегулювання, а в журналістів - кодексу професійного поведіння. Аналізуючи процеси, що відбуваються в засобах масової інформації, можна побачити тенденцію перетворення ЗМІ в специфічну групу, що володіє наступними характеристиками [6]: яскраво виражена клановість; некритичність стосовно себе;

відсутність ротації кадрів; схильність іноземному впливу (зокрема, Росії з однієї сторони та США і ЄС з іншої).

Це небезпечна тенденція загрожує становленню українського громадянського суспільства та національній безпеці України. Якщо Українська держава не буде контролювати свої ЗМІ, то їх будуть контролювати інші держави.

Література

1. Холмогоров Ю. П. Национальная безопасность [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://zhurnal.lib.ru/h/holmogorow_j_p/n4.shtml
2. Леонов С.Н. Основы национальной безопасности: Предмет национальной безопасности. Безопасность личности, общества и государства [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravoslavie.ru/analit/rusideo/bezopasn.htm>
3. Закон України Про основи національної безпеки України Відомості Верховної Ради (ВВР), 2003, N 39, с.351. із змінами, внесеними згідно із Законом N 3200-IV (3200-15) від 15.12.2005, ВВР, 2006, N 14, с.116
4. Соловцов Н.Е., Сергеев Н.А. Национальная безопасность: базисные аспекты [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sipria.ru/ss20_03.html
5. Панарин И. СМИ и информационная война // Кадровая политика.- 2003, №1.- С. 27-30.- 69с.
6. Петров В. К. От информационных войн к управляемой конфронтации и сотрудничеству [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.whoiswho.ru/politika/12003/ip.htm>

Белоусова Н.Б., * Киричук О.**

НОВА СТРАТЕГІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ США: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У цій статті надається стислий опис нової стратегії інформаційної безпеки США, що втілюється в життя адміністрацією Барака Обами, характеризуються її особливості та перспективи.

The author of this article describes main components of the new strategy of the information security of the USA realized by Barack Obama's team. Positive and negative factors are presented as well as analyses of the features and outlooks of the new strategy.

У сучасному світі прогрес неможливий без опори на цифрову інфраструктуру - наріжний камінь, що лежить в основі процвітання економіки, сильної армії, відкритого та ефективного уряду. Вже багато разів говорилося про те, що революція у сфері комунікацій та інформаційних технологій породила якийсь віртуальний світ. Але не будемо помилятися: у реальності ми залежимо від кіберпростору кожен день. Він включає все наше обладнання та програми, настільні та портативні комп'ютери, мобільні телефони, які вплетені в тканину кожного аспекту нашого повсякденного життя. Це широкосмстові та бездротові мережі, локальні мережі в школах, лікарнях, на підприємствах, інші масові мережі, які служать країні. Це і секретні військові і розвідувальні мережі, і відкритий Веб, який пов'язав людей сильніше, ніж будь-коли в історії людства. Отже, кіберпростір реальний. Звідси реальні і ризики, які прийшли разом з ним.

У цьому полягає велика іронія нашої інформаційної епохи - ті ж технології, що дозволяють нам створювати і будувати, дають новий шанс для тих, хто хоче нам нашкодити. Цей парадокс - видимий і невидимий - це те, що ми відчуваємо щодня. Мова йде про приватне життя і економічну безпеку наших сімей. Ми розраховуємо на Інтернет, оплачуючи наші рахунки, в банках, магазинах, при оплаті наших податків. Але потрібно знати цілий словник термінів для того, щоб бути на крок попереду кібер-злочинців, їх шпигунських і шкідливих програм, спуфінгу, фішингу та ін. Мільйони людей вже стали їх жертвами: їх приватне життя порушується, їх особисті дані викрадаються, їх гаманці спорожняються і все життя перевертається догори дном. За даними дослідження групи AIG, тільки за останні два роки кіберзлочинність коштувала американцям 8 млрд. доларів [1]. В період між серпнем і жовтнем 2008 року хакери одержали доступ до електронної пошти і ряду файлів передвиборної кампанії Барака Обами, включаючи документи, що розкривають політичні позиції та плани поїздок. Штабістам довелося тісно співпрацювати з ЦРУ, ФБР і Внутрішньої Службою безпеки, наймати консультантів для відновлення наших систем [2]. Це стало гарним нагадуванням: в інформаційний вік ваша ключова перевага - а в цьому випадку це була можливість спілкуватися з широким колом прихильників через Ін-

* доцент кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

** студент 3 курсу відділення «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

тернет - може стати найбільш слабкою ланкою. У минулому році одним цинічним актом злодії вкрали мільйони доларів з 130 банкоматів в 49 містах по всьому світу, використовуючи викрадені з кредитних карт дані. І вони зробили це всього за 30 хвилин. Співробітник американської компанії Intel звинувачується у крадіжці інтелектуальної власності на суму 400 млн. доларів. За оцінками за минулий рік, по всьому світу кібер-злочинці вкрали інтелектуальної власності на суму до \$ 1 трлн [3]. Економічне процвітання Америки в 21 столітті буде залежати від кібербезпеки. Тепер очевидно, що кіберзагроза - це одна з найбільш серйозних економічних і національних проблем цієї держави.

Ясно також, що США належним чином не підготовлені до таких загроз ні в уряді, ні в державі. В останні роки був досягнутий певний прогрес на федеральному рівні. Але точно так само, як США провалювали інвестування в «фізичну» інфраструктуру - дороги, мости та залізниці – так прогавили і необхідність вкладень у безпеку цифрової інфраструктури.

У США немає жодного офіційно відповідального з нагляду за політикою кібербезпеки у федеральному уряді - жодна установа не несе відповідальності і не має повноважень, що відповідають складності та масштабу цієї проблеми. Насправді, коли мова заходить про кібербезпеку, федеральні органи багато в чому навіть перекривають свої функції, але обмін інформацією і координація дій один з одним і з приватним сектором відсутні. Ми спостерігаємо це, наприклад, у відсутності організованої відповіді на появу вірусу Conficker - мережевого «хробака», що заразив за місяці мільйони комп'ютерів у всьому світі [4].

Адміністрація Барака Обами заявила, що буде здійснювати новий комплексний підхід до забезпечення безпеки цифрової інфраструктури Америки. Надалі американська цифрова інфраструктура - мережі та комп'ютери, будуть розглядатися так, як вони повинні розглядатися - як стратегічний національний актив. Захист цієї інфраструктури буде пріоритетом національної безпеки. Обама пообіцяв забезпечити її безпеку, стійкість і надійність роботи: «Ми будемо зупиняти, запобігати, виявляти та захищати її від нападів, швидко відновлюючись від збоїв та пошкоджень» [5].

Щоб надати цьому починанню належний рівень представництва і фокус, якого вона заслуговує, у травні 2009 року оголошена організація Єдиної Ради з Національної Безпеки. У Білому домі створюється новий відділ, яким буде керувати Координатор з кібербезпеки [6]. З огляду на виняткову важливість цієї сфери, Барак Обама прийме особисту участь у виборі цієї посадової особи. Він розраховує на цей відділ у всіх питаннях, пов'язаних з кібербезпекою, і його керівник матиме його повну підтримку. Слід підкреслити важливість функцій, які виконуються на цій посаді: це - інтеграція і злагоджена робота всіх аспектів політики кібербезпеки в галузі управління; тісна співпраця з офісами Білого Дому, щоб бюджет агентства відбивав його пріоритети, а також координація дій у відповідь у випадку великих подій або нападів.

Для федеральної складової політики зміцнення інформаційної безпеки, координатор з кібербезпеки також буде членом Ради Національної безпеки, а також членом Національної економічної ради. Щоб забезпечити відповідність цієї політики Ради американським основоположним цінностям, у нього будуть включені посади, що займаються охороною громадянських свобод і особистого життя американського народу.

У своїй доповіді від 29 травня 2009 року Обама означив п'ять головних напрямів діяльності [7]:

«По-перше, працюючи в тісній співпраці з громадами, представленими тут сьогодні, нам належить розробити нову всеосяжну стратегію щодо забезпечення безпеки інформаційно-комунікаційних мереж Америки. Щоб посилити зв'язок з федеральними агентствами, кібербезпека буде одним з моїх ключових пріоритетів.

Друге. Забезпечити єдину і організовану відповідь на кібератаки, ми можемо тільки працюючи спільно - в тому числі з державними та місцевими органами влади, приватним сектором. Необхідно реагувати так само, як ми реагуємо на стихійні лиха - необхідно заздалегідь мати готові плани і ресурси, обмінюватися інформацією, видавати попередження і забезпечувати скоординовані заходи у відповідь.

Третє. Ми будемо зміцнювати співробітництво державного та приватного секторів, що має вирішальне значення в цьому починанні. Переважна більшість найважливіших інформаційних інфраструктур у США перебуває у власності або управляються приватним сектором.

Четверте. Ми будемо продовжувати вкладати кошти в передові дослідження і розробки. Це необхідно, щоб зробити відкриття, які будуть відповідати цифровим викликам нашого часу.

І, нарешті, ми почнемо національну пропагандистську кампанію з метою повсюдного усвідомлення даної проблеми, інформованості і грамотності в області цифрових технологій»

Таким чином, хоча інформація і комунікації завжди були важливими складовими державної зовнішньополітичної стратегії США, у сучасному світі йдеться про виникнення якісно нової ситуації, коли «контроль за інформацією», «могутність» і «впливовість» нерозривно пов'язані між собою. У зовнішній і внутрішній політиці управління інформаційними ресурсами перетворилося на життєво важливий атрибут, органічну складову стратегічного планування. Це стосується також усіх без винятку аспектів і вимірів політики (економічного, екологічного, військового тощо).

Отже, впровадження нової стратегії інформаційної безпеки у США свідчить про зростаючу роль впливу цієї сфери людської діяльності на забезпечення стабільного функціонування державного апарату в одній з найбільших країн світу.

Література

1. AIG Technology Report 2007-2008: Readiness for the Networked World Center for International Development at Harvard University, March 2009. – p.16.
2. Николаенко К. Информационная работа во время избирательных кампаний / К.М. Николаенко. – М. «АСТ», 2009. – С. 43.
3. WIPO 2008 Report / [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.wipo.int/meetings/en/archive.jsp>.
4. Тумарец В. Новые угрозы для информационного общества / В.Тумарец. – М.: ЭКСМО, 2008. – С. 58.
5. Barack Obama Speech, March, 13, 2009 / [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://my.barackobama.com/page/content/ofasplashbsignon/>
6. United Nations «Global E-Government Survey -2008» / [електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.unpan.org/egovkb/global_reports/08report.htm.
7. Remarks by the President on Securing our Nation's Cyber Infrastructure / [електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-by-the-President-on-Securing-Our-Nations-Cyber-Infrastructure.

*Машура А.**

НОВІ ПІДХОДИ АДМІНІСТРАЦІЇ ОБАМИ ДО АМЕРИКАНО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИН

Термін «доктрина Обама» з'явився ще до здобуття останнім президентської посади, під час передвиборчої кампанії. І хоча Барак Обама неодноразово заперечував її наявність, проте ще у своїй промові 2008 року в центрі Вудро Вільсона він фактично назвав п'ять головних «колон» майбутньої американської зовнішньої політики: закінчити війну в Іраку, завершити боротьбу проти Аль-Каїди і Талібану, унеможливити доступ до ядерних матеріалів терористичним угрупованням та країнам з недемократичними режимами, досягти справжньої енергетичної стабільності та перебудувати свої відносини із союзниками для подолання нагальних викликів та загроз безпеки 21 сторіччя.

У цьому контексті розглянемо зміни, які відбулися в рамках «перезавантаження» американсько-російських відносин, які значно погіршилися за часів президентства Буша-молодшого на всіх векторах.

Після приходу до влади адміністрації Обама спостерігається системна активізація політики Росії на північно-атлантичному напрямку. Перш за все це зумовлено тим, що «перезавантаження» американсько-російських відносин – це зміна балансу американської зовнішньої політики в першу чергу в Центральній та Східній Європі, що є зоною стратегічної важливості для обох держав, на нове гасло - «Росія понад усе», що має усунути негативні наслідки російської реакції на розгортання ПРО в цій частині світу (президент Обама оголосив відмову від розгортання ПРО в Польщі та Чехії 17 вересня 2009 року), і таким чином здобути нового союзника для «боротьби» в першу чергу з іранською ядерною програмою. [1, с.4]

В центрі уваги – формування нових відносин в стратегічній сфері на принципах партнерства та врахування інтересів безпеки обох держав, закладених в Договорі про скорочення стратегічних наступальних потенціалів, Московській декларації та Сочинській декларації. Взагалі військово-політична сфера є головним полем стратегічного діалогу Росії та США, адже 5 грудня 2009 року спливає термін дії Договору СНО-1, підписаного ще в 1991 році. Поява вимушеної паузи між СНО-1 та тим документом, який має його замінити, є де-факто провалом першого етапу нового американського зовнішньополітичного курсу та свідчить про те, що «перезавантаження» як проміжний період конструктивного зближення між Москвою та Вашингтоном завершилося поразкою з ряду причин. Затримка з підписанням нового договору про скорочення наступальних озброєнь демонструє високий рівень невикоренених протиріч між Росією та США, адже це питання є ключовою ланкою двосторонніх відносин. Головною причиною невиконання графіку «перезавантаження» стало неспівпадіння підходів щодо кількості та верифікації ядерних арсеналів двох країн-мінімального рівня носіїв ядерних боєголовок, до того ж досить складною видається дискусія щодо механізму контролю за мобільними міжконтинентальними балістичними ракетами..

Ще однією розбіжністю є бачення механізму європейської безпеки. [2, с.13]

* студентка 4 курсу відділення «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Галака С.П.

У 2009 році з'явився російський проект Договору про європейську безпеку. До того ж проблема присутності американської тактичної ядерної зброї в Європі теж викликає занепокоєння російської сторони. І хоча ТЯО не обговорюють в одній зв'язці з майбутнім договором СНО, проте дії НАТО поза зоною своєї безпосередньої відповідальності не може не занепокоювати керівні кола Росії.

Ядерна програма Ірану викликає занепокоєння обох країн. Враховуючи те, що Іран видався доволі складним і невдячним партнером для Росії та відмовився прийняти план Путіна по врегулюванню іранської ядерної кризи, який передбачав те, що Росія буде здійснювати поставки попередньо збагаченого урану, і те, що Москва не бажає допустити американсько-іранського зближення, щоб не втратити контракти на поставки озброєнь та ядерного обладнання в Іран і не допустити американського сприяння прокачці нафти та газу з Каспійського басейну територією Ірану, що призведе до значних скорочень російських прибутків від транзиту в цьому регіоні, спільні зусилля США і Росії на іранському векторі видаються досить прагматичними. [3, с.8]

Зважаючи на те, що так звана low policy line, яку Сполучені Штати проводять у діалозі з ядерною Індією, викликає незадоволення РФ, у Росії з'являється додатковий важіль в лобіюванні та відстоюванні власних стратегічних та економічних інтересів вже в регіоні Близького Сходу.

Наступний пункт американсько-російського «перезавантаження»- питання Афганістану. Москва занепокоєна розповсюдженням ісламського радикалізму на території Центральної Азії, адже такі настрої можуть перекинутися і в мусульманські райони на території самої РФ. Саме це ще 2001 року змусило російського президента підтримати американську інтервенцію Афганістан в 2001 році. Сучасні шляхи постачань США і НАТО територією Пакистану все частіше стають об'єктом нападу терористичних угруповань. Із цим пов'язаний дозвіл Російської Федерації на збільшення обсягів невоєнних вантажів своєю територією. Росія готова до співробітництва по проблемі Афганістану, проте надавати додаткові контингенти не збирається.

«Перезавантаження» відносин Росії та США повільно, але впевнено відбувається. Перед усім у військово-політичній сфері. Побудова партнерства та співробітництва по питаннях, що мають надзвичайну вагу для США та Росії, поступово налагоджується шляхом взаємних поступок, проте високий рівень недовіри та негативні наслідки відносно недалеких подій, як то надання незалежності Косово або російське зазіхання на територіальну цілісність та суверенітет Грузії, створюють значний потенціал опору якісно новому оновленню американсько-російських відносин. [4, с.7]

Література

1. Thomas Graham. U. S. – Russia Relations: facing reality pragmatically // CSIS. – July, 2008. – 19 p.
2. Pressing the «reset button» on US-Russia Relations // CSIS. – March, 2009. – 14 p.
3. Alexander Moens The foreign policy of Barack Obama: between dreaming and doing // CIC-ERO Foundation great debate paper. – March, 2009. – 11 p.
4. John Bolton President Obama's Foreign Policy: An Assessment // CSIS. – October, 2009. – 7p.

*Новак Р.**

ІНСТАЛЯЦІЯ УКРАЇНОЮ ЗАХОДІВ СТРАТЕГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В ЧОРНОМОРСЬКОМУ РЕГІОНІ

Стабільність та безпека Чорноморського регіону – це гарантія ефективного та сталого розвитку всіх країн регіону, а після розширення Європейського Союзу 2007 року - запорука і його розвитку. Україна, як один з ключових акторів в цьому регіоні, має потенціал об'єднати зусилля різних держав з метою формування системи безпеки у Чорноморсько-Каспійському, або так званому розширеному Чорноморському регіоні.[1] Отож, роль України у забезпеченні безпеки в ЧР розглядається в наступних сферах безпеки:

Транспортна безпека

Чорноморський регіон є транзитним з великою кількістю транспортних перехресть, як морського так і сухопутного сполучення. Більшість з ключових транспортних коридорів проходять саме територією України, тому їх безпека є безпосередньою українською відповідальністю.

Оскільки проблеми транспортної безпеки та їх наслідки стосуються усіх держав регіону і мають зацікавленість з боку третіх сторін, то Україна не може сама їх вирішувати а повинна залучати інших, наприклад посилити співробітництво зі Сполученими Штатами, які прагнуть забезпечити стабільні й надійні поставки енергоносіїв з Каспію, щодо захисту трубопроводів. Крім того, Україна може створити у Криму системи безпеки транспортних комунікацій, в першу чергу для транспортування енергоносіїв[4].

Військово-морська безпека

Для гарантування безпеки в морській області Чорного моря в цьому регіоні існує дві ініціативи, до обох залучена і Україна: Чорноморська військово-морська група оперативної взаємодії «Блексіфор» (створена у 2001 році, членами є всі 6 приморських держав) та «Чорноморська гармонія» (турецька операція, яка була ініційована у 2004 року. Однак в діяльності «Блексіфор», активним членом якої є Україна, існує певна кількість проблем, ініціювавши вирішення яких, Україна має можливість посилити свою роль у регіоні.

Другим викликом військово-морської безпеки у Чорноморському регіоні є невирішеність питання майбутнього Чорноморського флоту РФ, а саме сприйняття його російською стороною у якості свого форпосту проти ВМС США та держав-країн НАТО. Ця ситуація загрожує стабільності усього Чорноморського регіону, але в першу чергу, загрожує національній безпеці та суверенітету самої України. Україні варто ініціювати створення контактного центру спільного багатонаціонального керівництва оперативними кораблями ВМС держав-членів Блексіфор для оперативного реагування, стратегічного аналізу та планування.

Соціально-економічна безпека

Необхідно відмітити, що соціальна та економічна безпека в Чорноморському регіоні є взаємопов'язаними. Демократизація й подальший розвиток економіки неможливі без проведення політики, спрямованої на рішення повсякденних проблем регіону. Україна може стати впливовим гравцем в економічній сфері, якщо візьме на себе обов'язки іні-

* студент 3 курсу відділення «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Андрєєва О.М.

ціатора та координатора різних спільних проектів у басейні Чорного моря. Зокрема ефективне використання українського транзитного потенціалу додає їй додаткових аргументів під час переговорів з ЄС та активізації спільних проектів у Чорноморському регіоні [2].

Інформаційна безпека

Участь України у міжнародних інтеграційних процесах, глобалізація суспільно-політичних процесів повинна супроводжуватися підвищенням рівня захисту національних інтересів шляхом надійного контролю повітряного, надводного, підводного, сухопутного просторів, виключної морської економічної зони. Вирішити цю комплексну проблему можна за рахунок створення Державної Інтегрованої Інформаційної Системи (ДІІС).

Для реалізації завдань щодо створення ДІІС пропонується реалізувати наступні проекти та заходи:

- розробка і впровадження в ДІІС єдиної інформаційної технології збору, об'єднання та представлення даних від різних джерел спостереження та навігації;
- створення системи геоінформаційного забезпечення ДІІС; забезпечення контролю розвідувального захисту ДІІС Службою безпеки України;
- забезпечення захисту інформаційних ресурсів ДІІС у відповідності до нормативної бази з питань захисту інформації в Україні.
- створення Інтегрованої радіолокаційної системи України та Єдиної системи висвітлення обстановки в Чорноморській морській зоні, розвиток їх структур з врахуванням сучасних вітчизняних і світових тенденцій;
- створення загальнодержавних правових, організаційних, науково-технічних, економічних та інших засад використання комплексів, мереж та систем телекомунікаційного управління;
- розробка національних стандартів, узгоджених із міжнародними стандартами ISO, ІЕС та забезпечення умов інтеграції систем зв'язку України до країн Європейського та світового інформаційного простору;
- визначення можливості використання у ДІІС ресурсів національної системи конфіденційного зв'язку;
- обґрунтування та вибір засобів зв'язку, що забезпечують необхідні характеристики завадозахищеності і оперативності доставки повідомлень;
- розбудова та розвиток системи зв'язку для моніторингу суден, інтеграція в систему зв'язку ДІІС глобальних морських систем зв'язку при лихах та забезпечення безпеки;
- забезпечення захисту інформаційних ресурсів ДІІС шляхом створення комплексної системи захисту інформації.

Наслідками розбудови Державної Інтегрованої Інформаційної Системи будуть: загальне покращення іміджу України та її привабливості як розвинутої високотехнологічної держави і партнера у галузях економічного, транспортного і військового співробітництва, підвищення обороноздатності України, недоторканості державного кордону, рівня захисту від тероризму[3].

Чорноморський регіон є одним з найбільш пріоритетних та перспективних макрорегіонів, важливих для динамічного розвитку України як держави – одного з регіональних лідерів. Унікальне геополітичне, геокультурне становище України та її надзвичайно багата ресурсна база надають всі можливості для активізації державної політики в цьому напрямку[4].

Література

1. Національний інститут проблем національної безпеки. Міжнародна конференція «Чорноморський простір: від стратегії взаємодії до формування регіональної системи спів-

- робітництва та безпеки». [Електронне джерело]: – Режим доступу до ресурсу: <http://www.niisp.gov.ua/articles/111/>
2. Одеський Регіональний філіал Національного інституту стратегічних досліджень. Шелест Г.В. «Посилення ролі України у формуванні системи безпеки в Чорноморсько-Каспійському регіоні» [Електронне джерело]: – Режим доступу до ресурсу: www.niss.od.ua/p/204.doc
 3. Центр содействия изучению геополитических проблем и евроатлантического сотрудничества Черноморского региона «Номос» [Електронне джерело]: – Режим доступу до ресурсу: <http://nomos.com.ua/content/view/129/82/>
 4. Журнал «Чорноморська безпека» №2 (8), 2008, стор. 31-32

Андрєєва О.М., Русскіх М.***

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ТА США

Україна розташована на перехресті воєнно-політичних і економічних інтересів багатьох розвинених держав, від співробітництва з якими залежатиме подальше зміцнення державності України та її економічний розвиток, рівень якого визначається принципами зовнішньої політики нашої держави. Найбільший вплив на Україну сьогодні мають США – наймогутніший актор міжнародних відносин, та Росія, яка має свої інтереси як в Західній Європі, так і на теренах пострадянських країн [1].

Суть нового підходу РФ до країн-членів СНД, зокрема до України полягає в принциповій зміні методів впливу. Застосування нових інформаційних технологій у зовнішній політиці дозволить Росії ефективніше забезпечити досягнення стратегічної мети свого геополітичного курсу на пострадянському просторі – посилення різнобічного російського впливу на країни-члени СНД.

США в свою чергу у своїй зовнішній політиці мають за мету недопущення відновлення «Російської імперії» та встановлення світової гегемонії на міжнародній арені.

Ключовою проблемою у відносинах у трикутнику США-РФ-Україна постає проблема НАТО. Україна співпрацює з Альянсом, і таким чином опосередковано перебуває в колі протиріч США і Російської Федерації. Отже, інформаційний простір України є полем боротьби і точкою перетину інформаційної політики цих двох потужних акторів міжнародних відносин.

21 квітня 2008 року на засіданні Ради національної безпеки і оборони України Віктор Ющенко зазначив: «Найбільша загроза національній безпеці – інформаційна експансія іноземних держав. Завдяки цьому в інформаційному просторі України проводяться інформаційно-психологічні кампанії по тих чи інших питаннях» [2]. За дорученням Президента та РНБО, Кабінет Міністрів України у стислий термін мав затвердити Концепцію інформаційної безпеки України, яка б містила конкретні системні заходи, спрямовані на консолідацію українського суспільства та збереження ідентифікації України як держави.

Відсутність державної стратегії захисту національного інформаційного простору через чотири місяця після вищезазначеного засідання РНБО мало свої негативні наслідки. Визначальною подією, що стала причиною активізації інформаційної політики як РФ, так і США стала грузинсько-російська війна. Російські телевізійні канали та преса розгорнули масштабні інформаційні операції з метою дискредитації активної позиції України щодо негайного припинення вогню та збереження цілісності території Грузії. Такі інформаційні операції були спрямовані проти вищого керівництва держави та загалом євроатлантичного курсу України. Важливим елементом таких інформаційних кампаній було залучення українських політичних партій, таких як Партія регіонів та Комуністична партія України. Ці партії відкрито виступали із засудженням дій глави держави та закликком визнати Грузію агресором, а Абхазію та Південну Осетію – постраждалою стороною і незалежними державами [3].

* доцент кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

** студентка 3 курсу відділення «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Прикладом інформаційної політики США, спрямованої на український соціум є прес-конференція, проведена 13 жовтня 2009 року в Києві, учасником якої був американський експерт, постійний член Ради із зовнішніх зв'язків США Жирі Валента, – він є одним із тих американських експертів, які виступають за жорстку політику по відношенню до Російської Федерації. На думку Валенти, у відносинах із Росією, яка намагається відновити імперію, США не повинні йти на будь-які стратегічні поступки. Прес-конференції такого характеру проводяться в усіх країнах СНД та справляють значний інформаційний вплив, спрямований проти Росії. На прес-конференціях розповсюджується інформація про американську інформаційно-дослідницьку організацію JV & LV, Inc. Зазначається, що їхні дослідження першочергово стосуються Росії, а також посткомуністичних країн, наголос в них робиться на сучасні, існуючі та потенційні конфлікти між Російською Федерацією та такими країнами, як Грузія, Україна, Балтійські країни, а також конфлікти в Чечні та Абхазії. У документі, що описує саму організацію, її цілі, зазначається, що Росія не є економічно потужною та динамічною державою як наприклад Китай, або Бразилія, і є демографічно слабкою, але її геополітичне положення як найбільшої держави світу, її стратегічне розташування між Європою та Азією, її ядерний потенціал, що прирівнюється до ядерного потенціалу Сполучених Штатів, і головне її історичне прагнення розширення імперії радше ніж зберігання статусу національної держави, відіграють ключову роль у концентруванні уваги та аналітичних досліджень саме на Російській Федерації [4]. На конференції піднімалися такі питання, як вступ України до НАТО, його переваги для України, позиція та дії Росії у російсько-грузинському конфлікті, ключова роль України на сучасній геополітичній карті та багато важливих питань, що безпосередньо стосуються російсько-українських відносин, зокрема впливу, в тому числі і інформаційного, Російської Федерації на Україну.

Питання інформаційної безпеки України набуває особливої актуальності у зв'язку із президентськими виборами в країні, що відбудуться в січні 2010 року. Президентська передвиборча кампанія, яка офіційно розпочалася 17 жовтня 2009 року, в ході свого подальшого інтенсивного розвитку буде нести в собі нову хвилю інформаційно-психологічних операцій.

Реалізація інформаційно-психологічних операцій з боку США та Росії, особливо це стосується останньої, вимагає негайної організації протидії з боку української держави як виразника інтересів збереження суверенітету та цілісності українського соціуму.

За умов зіткнення інформаційної політики двох найвагоміших акторів міжнародних відносин, Україні необхідно зберігати незалежну позицію, зберігати свій інформаційний суверенітет, розробити ефективну концепцію інформаційної політики, як внутрішньої, так і зовнішньої та реалізовувати її на практиці.

Література

1. Шевцов А.І., Шеховцов В.С. «Особливості воєнно-політичних відносин США і НАТО з Росією: в контексті можливих альтернатив для України// Національний інститут стратегічних досліджень [Електронне джерело]: Режим доступу до ресурсу: http://www.niss.gov.ua/Strateg_pr/1/5-2.pdf
2. Під головуванням Президента України відбулося засідання РНБОУ// Президент України Віктор Ющенко: офіційне Інтернет-представництво. Новини. Останні новини. 2008. – 21 квіт. – [Електронне джерело]: Режим доступу до ресурсу: <http://www.president.gov.ua/news/9385.html>
3. Рубан Ю.Г. «Україна як суб'єкт і об'єкт сучасних міжнародних інформаційних воєн// Національний інститут стратегічних досліджень// «Стратегічні пріоритети» №2(11)

- 2009 р. [Електронне джерело]: Режим доступу до ресурсу:
http://www.niss.gov.ua/book/StrPryor/11_2009/1.pdf
4. JV & LV, Inc.// Objectives/ Services [Електронне джерело]: Режим доступу до ресурсу:
http://jvlv.net/objectives_Services.html

*Яровий Д.**

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

В політологічних науках наразі став актуальним термін «міжнародно-політичний регіон», яким можна позначити і країни Центральної Азії: Казахстан, Киргизстан, Узбекистан, Таджикистан, Туркменістан.

Міжнародно-політичний регіон – прив'язана до територіально-економічного та національно-культурного комплексу регіональна сукупність явищ міжнародного життя, об'єднаних загальною структурою та логікою [1].

Регіональна безпека є складовою міжнародної безпеки. Це процес управління системою регіональної безпеки, за якого через надання взаємної допомоги і співробітництво гарантується прогресивний розвиток відповідних національних інтересів у рамках певного регіону, джерел добробуту народів регіону, а також забезпечується ефективне функціонування системи регіональної безпеки [2, с.284].

Регіоналізація наразі є фактом сьогодишнього міжнародного життя. Вона торкається всіх регіональних підсистем. За сутністю це процес структурування простору, підвищення ролі регіонів в соціально-економічному та політичному житті держав та громадян [3].

Інформаційна сфера безпеки для Центральноазіатського регіону є новою. Проблема інформаційної безпеки регіону залишається актуальною, оскільки інформаційна сфера в ньому традиційно є найменш захищеною.

В інформаційній сфері регіону загрожує [4]:

- відсутність необхідної інформаційної інфраструктури.
- інформаційна експансія з боку інших зовнішніх інформаційних джерел.
- відсутність єдиного інформаційного поля в Центральній Азії.

Без інформаційної складової нереально говорити про входження Центральноазіатського регіону в глобальну економічну та інформаційну системи. Інформаційна політика як система не може бути сформована у відриві від соціально-економічної стратегії. Якщо не впливати на ці процеси, допускати чи не помічати інформаційної експансії у власний простір, можна втратити важелі впливу на власну країну.

В Казахстані та Киргизстані, країнах, що претендують на регіональне лідерство, існують затверджені головами держави цілісні законодавчі акти щодо підтримки інформаційної безпеки [5, 6].

Таджикистан і Узбекистан концепцій або доктрин наразі не мають, але плідно працюють в напрямку вдосконалення існуючого законодавства щодо запровадження інформаційно-комунікаційних технологій, законодавчого та технологічного забезпечення безпеки [7].

Водночас, в силу традиційної авторитарності, притаманної країнам регіону, влада часто спекулює поняттям інформаційної безпеки задля обмеження свободи слова та інформації в своїх країнах. Зокрема, це стосується запровадження відповідальності журна-

* студент 3 курсу відділення «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Андрєєва О.М.

лістів за розповсюдження недостовірної або наклепницької інформації через Інтернет [8]. При цьому офіційно завжди декларується відкритість та свобода обміну інформацією, хоча фактично під «наклеп» може бути підведена будь-яка опозиційна стаття.

Інформаційно-аналітична діяльність урядів центральноазіатських країн тісно пов'язана зі співпрацею в межах Шанхайської організації співробітництва. Російська Федерація та Китай активно втручаються в інформаційну політику «молодших партнерів». При цьому декларується небезпека витоку «конфіденційної інформації» та необхідність урядів країн Центральної Азії довіряти партнерам та приймати їхню допомогу щодо забезпечення інформаційної безпеки [9].

Розробка цілісної концепції регіональної безпеки Центральної Азії, яка включала б у себе політичну, економічну, інформаційну та екологічну складову, має бути наслідком плідної інформаційно-аналітичної співпраці держав, що ґрунтується на усвідомленні потреб в першу чергу колективної безпеки.

На сучасному етапі глобалізації національну безпеку можна забезпечити лише за умови довіри громадськості, переконаності людей в тому, що держава захищає не лише власні інтереси, нехтуючи приватними потребами, а надає пріоритетного значення потребам особистості, оскільки в цивілізованій демократичній державі саме ці інтереси є пріоритетними.

Країни Центральної Азії, попри глибинний вплив авторитарних традицій, вже стали на шлях розвитку інформаційно-аналітичної діяльності, яка забезпечує регіональну безпеку, і єдиним чинником, що його стримує, можуть бути авторитарні традиції.

Література

1. Воскресенский А.Д. Теоретико-прикладные аспекты регионального измерения МО – Москва, 2004. – 498 с.
2. Ліпкан В.А., Ліпкан О.С. Національна і міжнародна безпека у визначеннях та поняттях // Київ, 2008.
3. Шохзода С. Формирование структуры региональной безопасности Центральной Азии в контексте трансформации современной системы международных отношений // Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук – Москва, 2006
4. Шохзода С. Проблемы региональной безопасности Центральной Азии: внутренние аспекты в теории и на практике [Електронне джерело]: <http://www.centralasia.narod.ru/articles/1.htm>
5. В Казахстане принята Концепция информационной безопасности [Електронне джерело]: http://izdatel.kz/2006/10/18/v_kazakhstane_prinjata_koncepcija_informacionnoj_bezopasnosti.html
6. Указ президента Кыргызской Республики от 18 февраля 2009 года УП N 115 «О Концепции национальной безопасности Кыргызской Республики» [Електронне джерело]: http://rus.gov.kg/index.php?option=com_content&task=view&id=1342
7. Абдуллаев Б. Обеспечивая информационную безопасность [Електронне джерело]: <http://www.uzlidep.uz/page/public/412>
8. Решит ли профсоюз проблемы журналистов в Таджикистане? [Електронне джерело]: http://www.internews.tj/index.php?Itemid=17&id=79&option=com_content&task=view
9. Информационное агентство «REGNUM», Казахстан и Россия намерены совместно защищать свою информационную безопасность [Електронне джерело]: www.regnum.ru/news/707609.html

ЗМІСТ

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І **МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ**

Орленко О. Сучасні проблеми інтеграції аграрного ринку України до світового ринку.....	3
Рилач Н.М. Удосконалення фіскальних та грошово-кредитних інструментів стимулювання становлення інноваційної економіки в Україні – досвід країн ЄС.....	6
Михайленко І.В. Економічні засади інтеграції України до спільного газового ринку ЄС.....	8
Радзієвська С.О. Фінансова криза та інтеграція України до світової економіки.....	10
Паламарчук М.В. Ефекти впливу фінансової, торговельної інтеграції та спеціалізації на синхронізацію реального сектору економіки.....	12
Чернецька О.В. Енергетична політика європейського союзу через призму прозорості – досвід для України.....	14
Міняйло В. Регулювання системи державних закупівель: міжнародний аспект.....	17
Тоцький В.Є. «Чорноморська синергія» та «Східне партнерство» - нова регіональна політика ЄС.....	19
Хоменко І.Б. Формування збалансованої державної політики щодо створення та функціонування вітчизняних ТНК.....	22
Шинкаренко І.В. Формування концептуально-теоретичних засад аналізу податкової конкуренції.....	24
Гребенюк С. Вплив девальвації гривні у 2008-09 роках на національний дохід України.....	26
Ешметов О. Глобальна економічна криза як передумова утворення нового міжнародного економічного порядку.....	29

Котлюба С.	
Сучасні проблеми залучення ПП в економіку України.....	31
Литвиненко Є.	
Вплив економічної кризи на обсяги, динаміку і структуру світових ПП.....	34
Полінчук К.	
Коефіцієнт прискорення економічного зростання як показник ефективності боротьби з валютними кризами.....	36
Попов М.	
Нетарифні методи регулювання ЗЕД.....	38
Тивончук Н.	
Проблема міграції робочої сили в умовах світової кризи.....	40
Чочишвілі І.	
Функціонування харчової промисловості України в умовах кризи.....	42
Андріяш М.	
Динаміка розвитку металургійного комплексу України в умовах економічної кризи.....	44
Ковальчук С.	
Місце України на міжнародному ринку послуг.....	47

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСІВ

Балюк Т.В.	
Податкова політика зарубіжних країн в умовах світової фінансово-економічної кризи.....	49
Перепаддя І.М.	
Вплив сек'юритизації активів на трансмісійний механізм монетарної політики в умовах світової фінансової кризи.....	52
Данилюк В.	
Вплив РЕОК гривні на темпи економічного зростання України.....	54
Курцев В.	
Аналіз похідних фінансових інструментів у системі торгівлі викидами.....	57
Наумова А.	
Структурні зрушення на міжнародному ринку консолідованих банківських кредитів.....	59

Поляков А. Проблема регулювання електронних грошей програмного типу в Україні.....	62
Гулий О. Стратегії управління зовнішнім боргом як фактор забезпечення фінансової безпеки держави.....	66

МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС

Приятельчук О.А. Навчально-освітні напрямки корпоративної соціальної відповідальності.....	68
Карп В.С. Комплексна система управління маркетинговим потенціалом компанії на сучасному етапі.....	70
Козловський К.В. Конкурентоспроможність підприємств авіабудівного комплексу в умовах світової інтеграції.....	75
Коверда В.М. Світова фінансова криза: концепції та практика прийняття рішень фінансовими інститутами в умовах глобальної невизначеності.....	78
Глухова Д.А. Перспективи та тенденції розвитку нанотехнологій в Україні на сучасному етапі.....	81
Канчій А.В. Інструменти забезпечення інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.....	83
Підвисоцький Я. Реальні опціони як антикризовий фінансовий інструмент: можливості для України.....	85
Білоус А. Роль стандартів серії ISO 9000 у системі менеджменту якості.....	89
Кірімов О. Актуальні проблеми боротьби з піратством: страховий аспект.....	91
Мельник Є. Реалії китайської економіки в умовах кризи.....	94

Талан В. Форми лібералізації технологічної співпраці та кількісно-якісна оцінка їхньої ефективності.....	97
Тютюник Х. Новітня концепція брендінгу в умовах переходу до інформаційного суспільства.....	100
Супрун Р. Проблеми страхового ринку в період світової фінансової кризи на прикладі України.....	102
Арбайтер О. Приватизація та реприватизація як виведення національної економіки з кризи..	104
Бугаєнко І. Вплив глобалізаційних процесів на формування банківської системи України на сучасному етапі.....	107
Карп О. Місце і значення науково-технічного прогресу у розвитку сучасного міжнародного бізнесу.....	109
Литвин Ю. Іноземні юрисдикції та підприємницька діяльність на їх території.....	111
Ткаченко Є. Сучасні проблеми рекламної етики та їх державне регулювання в Україні.....	114

МІЖНАРОДНА ІНФОРМАЦІЯ

Рижков М.М., Виговська О.С. Стратегічне планування у сфері державного управління забезпечення інформаційної безпеки.....	116
Кисарець І.А. Роль державних засобів масової інформації і комунікації у формуванні політичної культури.....	123
Зайцева О.К. Становлення міжнародної політики регулювання Інтернет-середовища.....	131
Князьська О.М. Моніторинг ЗМІ: теорія, методологія та практика.....	133

Шинкарук К.

Чинник Росії як «значущого іншого» у формуванні зовнішньополітичної ідентичності України..... 137

Белоусова Н.Б., Боклан О.В.

Віртуальна дипломатія як знаряддя формування позитивного іміджу держави... 139

Белоусова Н.Б., Бондарчук Б.

Організація Об'єднаних Націй: перспективи еволюції..... 144

Кулик К.

Вплив ЗМІ на громадську думку як загроза національній безпеці держави..... 148

Белоусова Н.Б., Киричук О.

Нова стратегія інформаційної безпеки США: особливості та перспективи..... 152

Машура А.

Нові підходи Адміністрації Обама до американо-російських відносин..... 155

Новак Р.

Інсталяція Україною заходів стратегічної безпеки в Чорноморському регіоні..... 157

Андрєєва О.М., Русскіх М.

Національна безпека України в контексті інформаційної політики Російської Федерації та США..... 160

Яровий Д.

Інформаційно-аналітична діяльність країн Центральної Азії щодо забезпечення регіональної безпеки..... 163

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Збірник наукових праць

ВИПУСК 90

(Частина II)

Засновано 1996 року.

Засновник: Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Свідоцтво про державну реєстрацію: К1 № 292 від 05.11.1998 р.

Науковий редактор: д-р екон. наук, проф. Шнирков О. І.

**Рекомендовано до друку Вченою Радою Інституту міжнародних відносин Київського
національного університету імені Тараса Шевченка.**

Протокол №8 від 30 березня 2010 року.

Підписано до друку 31.03.2010

Наклад 1000 прим.

Відділ оперативної поліграфії
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Тел. 483–11–25